

КОСТЬ ШОНК-РУСИЧ

Серебрянка
Угрюбъ
Уграйни

**1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕНИЯ
УКРАЇНИ**

K. SZONK-RUSYCH

**WOOD CARVINGS
IN UKRAINE**

L'art de l'Ukraine.

*Засмучений Христос. Дерево, XIX ст.,
Галичина.*

КОСТЬ ШОНК-РУСИЧ

diasporiana.org.ua

НЬЮ-ЙОРК

1982

Cossack Mamai, by Bohdan Soroka.

Кость Шонк-Русич — автор, видавець

Борис Берест — літературно-мовний редактор

Осип Старостяк — технічний редактор

Микола Голодик — мистецький консультант

Олександр Соколишин — бібліографічний
консультант

Алла Цівчинська — випускний редактор

Володимир Овчарук — склад англійського тексту

Дерев'яна ложка (герпак), II тисячоліття до н. е.

Дерево у слов'ян ще із стародавніх часів було найбільше розповсюдженім матеріалом, що використовувалося для будівництва домів, церков, споруд, веж та побутових речей. Численні стародавні пам'ятки мистецтва свідчать про досить високий розвиток художнього різьблення по дереву українськими різьбарями.

В Україні з дерева будували житла, господарські будівлі, оборонні споруди, церкви, речі домашнього вжитку: меблі, посуд, дошки для вибійки, форми для медяників, хрести ручні та настінні, а також іграшки. Народні теслярі та різьбарі створили справжні шедеври, що відзначаються оригінальністю мистецьких форм.

Композиційне розташування орнаменту завжди обумовлювалося призначенням предмета, його формою та конструкцією. Різьблені вироби з дерева переважно не фарбувалися, оскільки різноманітна структура дерева була підсиlena ефектом мистецького оформлення. Однакові орнаментальні мотиви, виконані на предметах із різних порід дерева, набували неповторної своєрідності.

Із давніх давен дерево вживали для виготовлення домашнього посуду, сільськогосподарського реманенту та будівлі житлових приміщень.

При виробі домашнього посуду, що ним користувалися скити, в описі грецького історика Геродота (У століття до Р.Х.) подано, що населення віддавна займалось мистецьким оздобленням дерева. Великий кіш і черпак, знайдені під час археологічних розкопів кургану (могили) Солоха біля с. Великої Знам'янки на Запоріжжі (ІІІ ст. до Р.Х.) є одним з ранніх зразків дерев'яного посуду з вирізаними орнаментальними мотивами у вигляді риби. Дерев'яний саркофаг з розкопок гірського хребта Юз-Оба біля Керченської протоки (ІІІ століття до Р.Х.) свідчить, що в ті часи сармати

прикрашали дерев'яні вироби інкрустацією, металом, склом, бурштином, різними породами дерев та слоновою кістю.

На південних землях степової частини України в перших століттях після Р.Х. сармати оздоблювали дерев'яні вироби, поєднуючи золоті та срібні платівки, інкрустовані стилізованим різникольоровим камінням. В Київській Русі була розвинена монументальна дерев'яна скульптура. Як довідується з літопису Нестора, київський князь Володимир «...постави кумири на холму, вне двора теромного: Перуна дерев'яна (бог грози), а главу его сребрену, а уст злат, Хърса, и Даждьбога, и Стрибога, и Снамарьгла, и Микошъ» (Микошъ — богиня ткацтва і водної стихії). У тому самому літописі зазначено, що в побуті населення України були різні дерев'яні вироби (бочки, миски, ложки), прикрашені плоскою різьбою та інкрустацією. Залишки таких виробів знайдено під час розкопок Райковецького городища на Житомирщині.

Археологічні розкопки виявили зразки різноманітних металевих інструментів (сокири, ножі, долота, свердла, рубці, стругала, рубанки).

Під час монголо-татарської навали в XIII-XIV століттях центри різьбарського мистецтва перемістилися із східніх земель України на західні. Основним центром стала Галицько-Волинська держава. В літописі від 1259 року сказано: «...и даху день во день уноты и мастера всяци бежаху изъ Татаръ, седельницы, и лучницы, и тульницы, и кузнецы железу и меди, и сребру, и де жизнь и наполнившася дворы окресть града, поле и села». (Волинсько-Галицький літопис, кінець XIII ст. Львів, 1871, стор. 93).

Пам'яток різьби по дереву ХІУ-ХІІІ ст. збереглося дуже мало. Це були в основному вироби церковного вжитку: ручні хрести, прикрашені

різьбою, різьблені ікони та високорельєфна й ажурна різьба іконостасів. Основними мотивами цієї різьби були рослинні взори, які найчастіше складалися з галузок, грона і листя винограду. Ця різьба відзначалася багатством і вишуканістю стилів ренесансу, барокко і рококо. У виготовленні іконостасів велику роль відіграли столлярно-різьбарські майстерні Києва, Чернігова, Львова, Жовкви та інших міст України.

У створенні дерев'яного посуду та інших виробів хатнього вжитку відзначалися відомі майстри Полтавщини, Київщини та Волині. Велику майстерність виявляли столярі-різьбари при виготовленні меблів, що їх часто оздоблювали різьбою, інкрустацією, в стилях ренесансу і барокко. Своєрідною різьбою відзначається орнаментика на Західній Україні, що мала переважно геометричний характер. А в східніх частинах України переважали рослинні мотиви.

Музичні дерев'яні інструменти, особливо сопілки, денцівки, флюари на Гуцульщині прикрашувалися плоскою різьбою, а полтавські бандури оздоблювалися тригранною виїмчастою різьбою. Різноманітність поєднань орнаментальних елементів та мотивів давала можливість майстрам створювати велику кількість оригінальних композицій. Глибоко продумана ритміка ліній і форм забезпечувала гуцульській різьбі високі декоративні якості. Гуцульські майстри оздоблювали свої вироби плоскою різьбою, інкрустацією, різокольоровим деревом (інтарсія), металом, перлами і перлямутром.

Народні гуцульські різьбарі виготовляли з дерева різноманітні предмети широкого вжитку: вази, скриньки, декоративні тарілки, письмове приладдя (чернильниці), попільнички, альбоми, таці, інкрустовані вази, писанки, ручні хрести, сервізи, комплекти (пляшка з чарками і тацею), горнятка та багато інших речей.

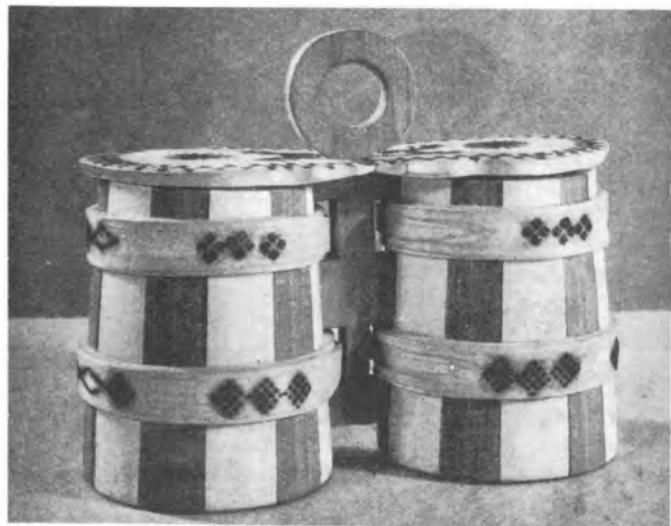

Внутрішній вигляд житла, с. Огіївка.

7 Дерев'яний хрест. Галичина, ХУ ст.

I. Ю. Г р и м а л ю к.
Сільнички-близнята. Дерево;
с. Річка, Івано-Франківщина, 1963.

Today there are more than 5,000 craftsmen working in the Kosiv district: in the villages of Brusturi, Verbovets, Kobaki, Kosmach, Kuti, Pistin, Richka, Sheshori, Yabluniv, Yavoriv and others.

WOOD CARVING

Folk carving is an ancient form of art. Its relics have been known in the Ukraine mainly since the XVI—XVII centuries. Interesting accounts of those times tell about the abundant carving on wooden buildings. Aspiring to the beautiful, the people made use of carving not only in architecture, but copiously decorated household objects and working tools with carved ornaments. Carpenters and wood-carvers created genuine masterpieces distinguished by originality of artistic forms.

Many carved pieces of furniture, wooden dishes, blocks for printing patterns on cloth, moulds for gingerbread, parts of carriages, sleighs and yokes of the XVII—XIX centuries, widespread in Kiev, Chernigiv, Poltava, Forecarpathian and Transcarpathian regions,

The collection of powder horns ornamented with fine patterns exhibited in this section bears witness to the high level of the art of bone-carving in the Ukraine during the XVII—XVIII centuries.

The famous Hutsul carvers Yuri Shkriblyak (1822—1884) and his sons Vasil (1856—1928) and Mykola (1858—1920) played a great role in the development of folk art of carving in the XIX century and in the beginning of the XX century. Their works in the exposition of the Museum display extremely fine execution of the carving and incrustation, harmonious blending of ornamental patterns and carved forms.

Yuri Shkriblyak was famous as a wood-carving artist not only in the Hutsul country, but far beyond its borders as well.

The carved works of Vasil Harbuz are a continuation of the wonderful traditions of the flat Poltava carving. In his miniature works-ash-trays, bird-shaped pencil-eases, etc., we encounter the ultimate laconicism of form typical of folk carving.

In our times the art of folk carving has undergone great changes. The folk artists execute, along with the traditional ornamental carving,

The numerous works of the Kiev Region carver Petro Verna (1876—1966) are greatly varied in their themes: "I Had Turned Thirteen", "Perebendya", "Koval (Smith) Vakula", "Aeneid", "The Sower", "We Shall Line the Roads with Trees". This artist has created carvings depicting various personages from the classical works of Ukrainian literature.

Petro Verna has devoted almost all his life to portraying the Great Bard, T. G. Shevchenko and the characters of his poetical works. His other sculptures, imbued with the lofty pathos of the present day, depict the creative life of people of the socialist society.

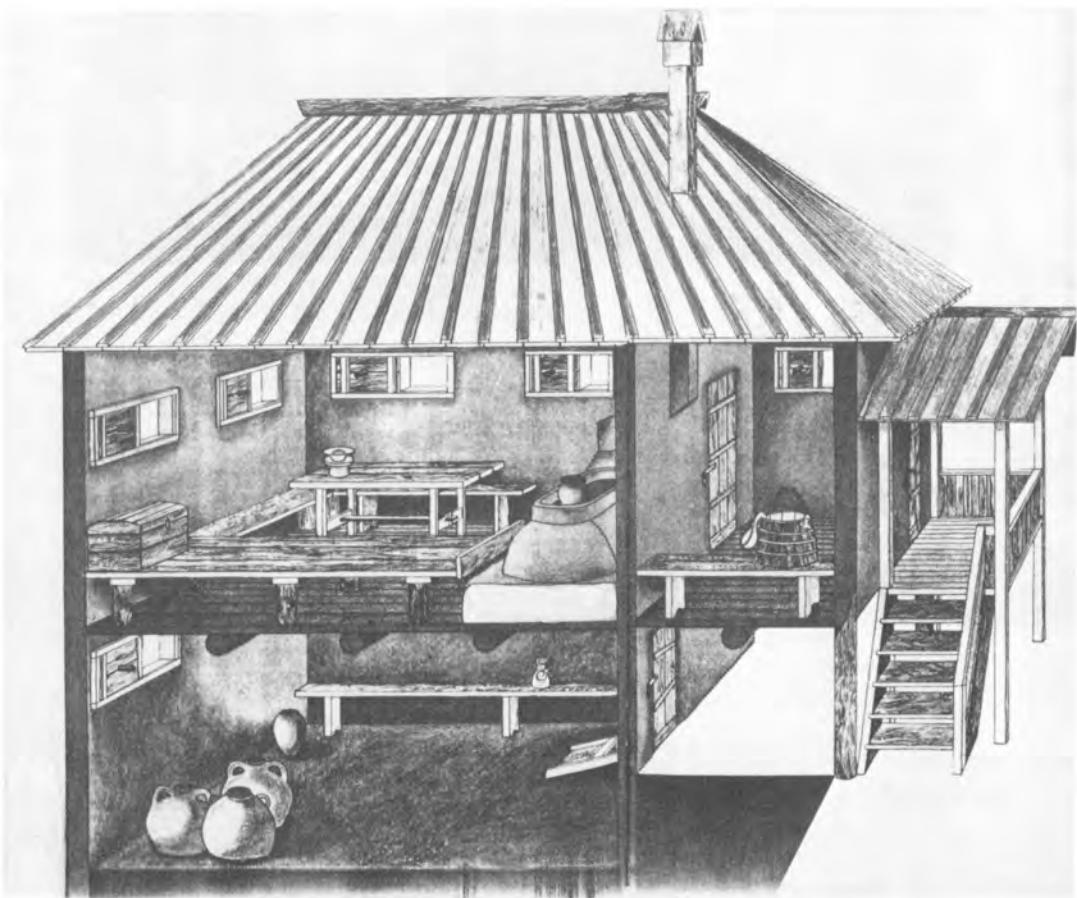
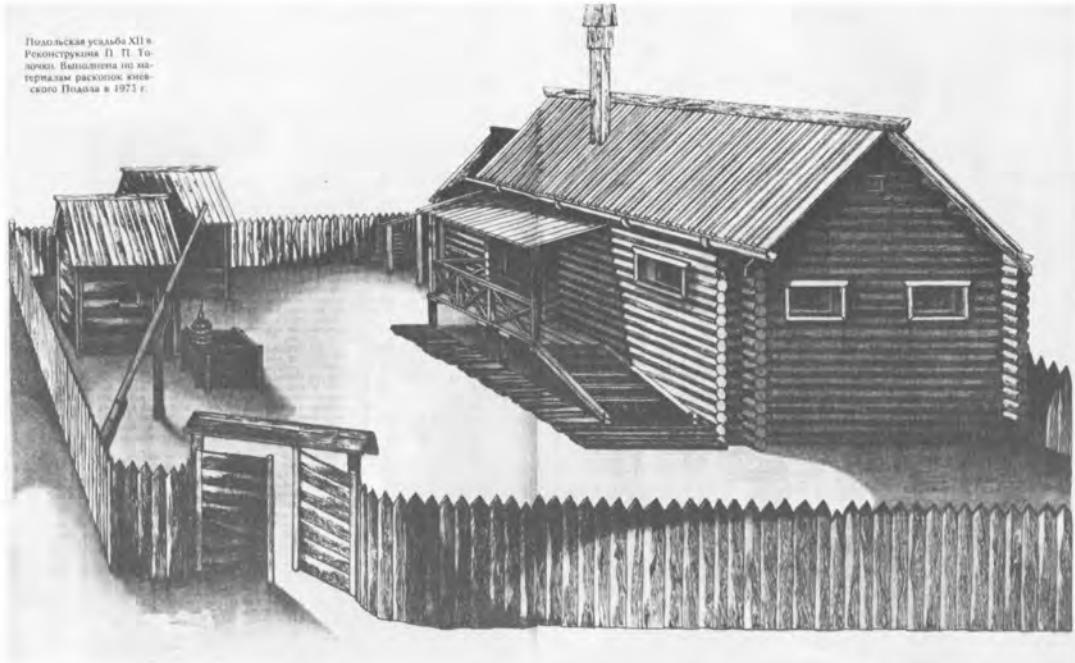
The life of the plain people of Transcarpathian Region is depicted in the works of folk sculptor Vasil Svyda. The Museum collection contains his best-known works — "Hutsul Man and Woman", "I'm Joining the Partisans", "A Mother's Kiss", "To the Mountain Meadow". In his work "To the Mountain Meadow" the sculptor depicts the traditional Hutsul ascent up the mountains in spring, driving their cattle to the summer pastures. It is a day of great spring festival in which Svyda took part more than once. His knowledge of life helped the carver to recreate, truthfully and thrillingly, the image of the new men of the Transcarpathia: free, proud and full of inner dignity.

The gifted Transcarpathian carver Ivan Barna has created in the course of a relatively short time a number of significant works of art, convincingly narrating events of the heroic past. His bas-relief depicting the XVIII century national hero of the Ukraine Oleksa Dovbush deserves particular attention.

A special section of the Museum's exposition is devoted to the work of Hutsul carvers. Here we find extremely diversified articles made of wood: boxes, writing sets, decorative plates, bowls. They are ornamented with flat carving and incrustation of coloured wood, pearl, metal, beads, etc. These articles are produced by the experienced carvers Mykola Tymkov, Ivan Balahurak, Yurko and Semyon Korpanyuk, Dmytro and Vladimir Havrysh, Vasyl Kabin and others.

The artistic progress of the present-day Hutsul carvers, former handcraftsmen, was furthered by their uniting in creative collective bodies.

Полоцька усадьба XII в.
реконструкція П. П. Толочкі.
Вандалізм по матеріалам розкопок київського Подола в 1973 р.

11 Хата гончаря XII ст. на Подолі, Київ. Реконструкція П. Толочка, виконана згідно розкопок 1975 року.

12 Св. Троїцька церква. Гусарівка, Харківська обл.,
1690

Новотроїцьке городище, Сумської обл., УІІ-Х ст.

ДРЕВ'ЯНА АРХІТЕКТУРА

2,000 років тому на півночі лісостепової частини України (верхів'я Дніпра) виникло поселення полян.

Давні русини, що до цього часу жили в лісових гущах, із кочового стану поступово переселялися на підвищенні частини, розташовані біля річок та озер, та звикали до осідлого життя. Потреба була навчитися будувати, починаючи від дерев'яного черпака до будови житла, охоронних валів тощо із наявного матеріалу — дерева.

У степовій частині України мешкали розбурхані кочівники, печеніги, половці, хозари та нащадки монголо-татарської орди, які нападали на місцеве населення, грабували, забирали в неволю, а то й навіть убивали.

Ось чому виникла потреба спільно творити укріплення та загалом вести боротьбу проти напасників.

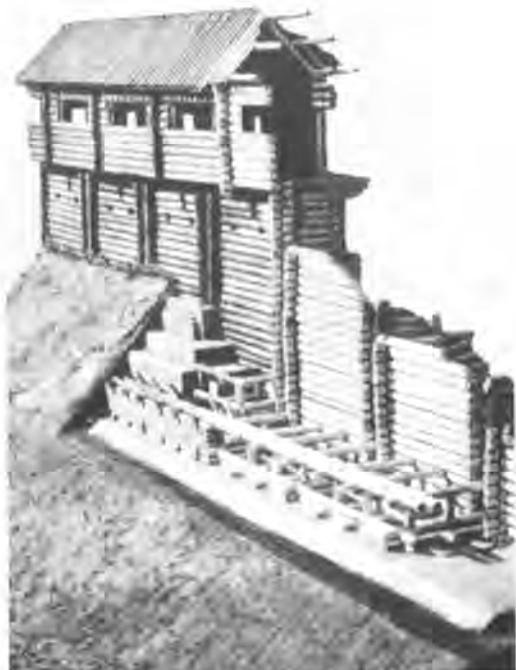
1,500 років тому плем'я полян об'єднало всі слов'янські племена в одну державу, що називалась — Київська Русь.

В тих часах чужинці, що побували в наших сторонах, писали: «Зустрічали мешканців кочовників-скитів, що займалися хліборобством, скотарством та військовою справою. Їх ватажків називали „царями“, бо це була провідна верства скитів».

1,000 років тому (988 р.) князем Володимиром було охищено український народ в Дніпрі. Від цієї дати починається нова культурно-політична доба українського народу.

Так стала творитися наша княжа українська держава — Київська Русь.

Наши предки оздоблювали переважну більшість речей хатнього вжитку, знаряддя праці й зброю — орнаментом, найчастіше в дереві, як матеріалі, що завжди був наявним.

Оборонний вал Белгорода, Київ.
Реконструкція Б.Рибакова.

14 Воздвиженська церква в Дрогобичі, 1636

Людина не могла миритися з ролею пасивного об'єкту примхливої волі незбагнених сил. Тому вона діяла. Так людина прагнула проявити своє активне ставлення до навколошнього світу, чи впливати на розвиток подій.

Давньоукраїнські зображення поганських богів були переважно дерев'яними, і тому майже не збереглися до наших днів. Лише на Поділлі, де знаходилися багаті родовища каменю і, порівнюючи, мало лісу, збереглися поодинокі кам'яні статуй, що проливають світло на мистецьку творчість слов'ян дохристиянської доби.

Пам'ять про поганських богів, дарма що їхні зображення з часом нищилися, важко було витравити із свідомості народніх мас. Образи їхні мало змінилися від того, що з певного часу вони почали виступати під християнськими іменами. Так виникли свята Спаса, Івана Купала, якого колись вшановували, стрибаючи через вогонь. Пов'язані з поганським ритуалом і орнаментовані писанки на Великодні свята. Культ богині П'ятниці, з якою ототожнили святу Параскеву, зберігся, і показово, що її зображення не лише малювали, але й залюбки вирізьблювали.

Образ богині-матері, яку шанували з прадавніх часів у багатьох краях, знайшов яскраве втілення в християнському іконописі.

У мистецтві Київської Русі провідне місце належало архітектурі. З нею було тісно пов'язане образотворче мистецтво того часу: мозаїки, фрески, станковий живопис.

Християнська Церква чутливо ставилася до прагнення людей до краси, що виявилося в будівлях церков, монументальних розписах інтер'єру, коштовних оздобленнях, включно із золотими шатами священослужителів — все це спроваджало сильне враження на людину.

Князь Володимир Святославич виділив десяту частину своїх прибутків на будову церкви, від чого вона й дісталася назву Десятинної.

В Х ст. на шляху «з русів у греки» були розбудовані й поширені великі міста стародавньої Русі: Київ, Чернігів, Переяслав, Галич, Овруч, Луцьк.

Стародавній Київ (місто князя Кия), що його було засновано ще 2,000 років тому, був центром ремісничого виробництва і торгівлі, осередком князівської влади й громадського життя. Розкопи виявили залишки жителів шевців, ковалів, складувів, ганчарів, ювелірів, майстрів емальового ремесла, а також мистців-маліярів. Певну частину горожан становили купці, княжа дружина, бояри та інша челядь.

Великі міста складалися переважно з трьох частин. Перша — це дитинець, де містилися князівські та боярські двори, які займали значну територію з укріпленнями. Другу частину міста становив «окольний град». Той «острог» будували з напільної сторони дитинця і теж обгороджували укріпленням. Це були квартали ремісників, торговий майдан, подвір'я купців, численні церкви та монастири. Третя

Церква св. Миколая, с. Водяне, Закарпаття, XVII ст.

Златоустівська церква у Києві, мал. 1814

Дзвінниця церкви св. Юра. Дрогобич, 1600

Дзвінниця, с. Вітвиця, Галичина, ХVІІІ ст.

півдня — Василів (Васильків) і з заходу — Білгород. За князя Ярослава Мудрого були поставлені грандіозні укріплення, пам'ятки архітектури Київської Руси.

Перші церкви в Україні були дерев'яними, як згадується в літописах: церква св. Іллі на Подолі в Києві. Вважають, що п'ятизрубним і багатооверховим був також Борисоглібський собор у Вишгороді, побудований в 1020-1026 роках. Форми дерев'яних храмів, і особливо їхня композиція, були певним взірцем для будівництва кам'яних споруд. Дерево не було придатне як матеріал для спорудження пишних палаців, великих соборів та інших монументальних будівель Київської Руси — могутньої європейської держави.

Камінь, дерево і цегла були головним матеріалом у будівництві храмів та палаців. Фасади оздоблювали орнаментами з поставлених на ребро цеглин, що утворювали менандрові взори, трикутники, хрести тощо. Як конструктивний матеріал, широко використовували рожевий шифер, який добували в овруцьких кар'єрах. З шиферу виготовляли гзимси, плити для підлог, саркофагів та парапетів, передвіттарні огорожі тощо.

Українці здавна декорували, оздоблювали різьбленим двері, вікна й дахи, вирізьблювали й виліплювали різноманітні фігурки людей і тварин. У церковному будівництві набули поширення скульптурні рельєфи. Нерідко в християнських зображеннях проявлялися риси скульптури ще з поганських часів, коли мистці передавали своє уявлення про світ, власне світосприймання та обожнювання сил природи.

Розглядаючи давньоруські скульптурні твори, одні твердили, що це пам'ятки візантійські, інші відносили їх до кавказьких витворів. Безперечно, ці твори були виконані, головно, давньорусами на місцях їх поселень. Цікаво, що руси або русичі ніколи не копіювали наслідо чужих зразків ні в архітектурі, ні в живописі, ані в скульптурі. У кожному з цих видів мистецтва було створено багато оригінального, самобутнього й високомистецького, що увійшло до скарбниці світової культури.

Під час розкопів Десятинної церкви відкрито майстерню, в якій оздоблювали різьбленим дерев'яні, мармурові та інші архітектурні деталі.

Саркофаги — домовини князів — ставили в аркасоліях церков. Монументальний, багато оздоблений саркофаг князя Ярослава Мудрого знаходиться в соборі св. Софії в Києві.

Різьблення. У скульптурі тих часів зустрічаються геометричні й рослинні орнаменти, набуває широкого застосування мотив плетінки. Наприклад, капітель із зображенням плетінки бачимо в Борисоглібському соборі в Чернігові, XII ст., а пізніше зустрічаємо плетінку в друкованих шрифтах, в ініціалах та заставках.

Серед скульптурних пам'яток XI-XIII ст. відомі лише різьблені іконки та архітектурні деталі споруд Чернігова й Галича.

Замок у Києві на Кисилівці. Мал. А. Вестерфельда, 1651 р.

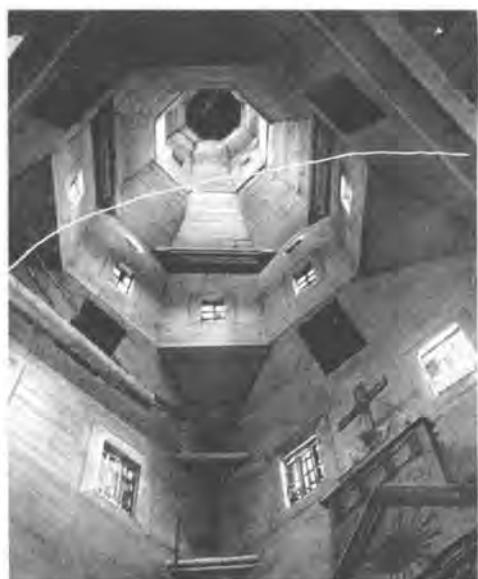
частина — це передмістя — «сторони» або «кінці». Такі передмістя заселялися переважно ремісниками певного фаху: кожум'яки повелювалися біля води, гончарі — біля розкопів глини, теслярі там, де більше сонця, що потрібне для сушіння дерева.

Житлові будинки у містах були дерев'яними, переважно одно-, а подекуди двоповерховими спорудами. Вулиця з обох боків була обмежена парканами з ворітми.

Першим відомим нам майстром по дереву був Микола Ждан, який зі своїми «сообщениками» спорудив на початку XI ст. дерев'яний храм у Вишгороді.

Основним видом оборонних укріплень Руси з давніх давен були земляні вали й дерев'яні стіни або частоколи. Зразком староруських оборонних укріплень, що збереглися до наших днів, можуть служити вали Білгороду — могутньої фортеці з 991 року.

За князювання Володимира Святославича споружджуються численні фортеці Київської держави і створюється досить складна система оборони від степовиків. Як згадує літопис, міцні фортеці захищали Київ: з півночі — Вишгород, з

Баня Миколаївської церкви в Лебедині.

Церква XVIII ст.
с. Канора, Мукачівський р-н. Закарпаття

Гуцульська криниця поч. ХХ ст., с. Яблуниця
Франківської обл.

Церковні братства, що виникали в Україні в ранній період, також відіграли значну роль в культурно-освітньому вихованні українського народу.

В ремісничих цехах, що існували при братствах, виховувалися мальярі, теслярі, мулярі, гравери, різьбарі, ливарники; тут формувалися основні риси монументального та ужиткового мистецтва ХVІІ століття.

Нові вимоги життя, досконаліша будівельна техніка сприяли виникненню нових принципів архітектурної творчості щодо трактування об'ємів і простору, а також декору. Об'ємна скульптура в культових спорудах не набула великого поширення, але барельєф, горельєф та декоративне ліплення застосовували в архітектурі досить часто.

Мистецтво другої половини ХVІІ стол. розвивалося в стилістичному напрямі козацького барокко, але своїми формальними ознаками вого не вкладалося в усталені рамки західноєвропейського стилю.

Українському барокко притаманні різкі контрасти об'ємів, динаміка композицій, перебільшена пластичність фасадів, використання світлових ефектів.

На Придніпров'ї, в Чернігівщині й Слобожанщині загальне емоційне звучання має багато спільнного з давніми традиціями народної дерев'яної будівлі церков.

Наприкінці ХVІІ ст., переважно в Києві та його околицях, з'явилися будови, що докорінно відрізняє їх від бароккових споруд, створених у Львові й інших містах Галичини.

Відновлення архітектурних пам'яток часів Київської Русі, зокрема в Києво-Печерській Лаврі, надавали старим спорудам нового вигляду, змінюючи сурову пластику староруської архітектури мальовничими формами, які відбивали загальне прагнення мистецтва до підвищення емоційності.

В цьому творчому змаганні перед вела дерев'яна народня архітектура. Поодинокі пам'ятки тих часів свідчать про високу майстерність українських будівничих.

Хата, село Лужани, Закарпаття.

Хрест надгробний XVIII ст. в Могилів-Подільському.

Капли́зка с. Ослав Більш, пов. Надвірна, Галичина.

З описів Алєпського відомо, що в середині ХУІІ ст. на східному Поділлі та особливо на Придніпров'ї був поширений тип дерев'яної хрещатої церкви з п'ятьма банями.

Інтер'єр Успенської церкви в Переяславі, композиція якого підпорядковувалася центральній вертикальній осі, це вже був закінчений зразок центрично-вертикальної будови, з хорами довкола основного приміщення.

Будівництво муріваних п'яти- і трибанних церков започатковано в Києві. На Волині виявляються перші ознаки українського бароко — багатогранність об'ємів з високими грушкоподібними банями та розвинутими ступінчастими гзимсами. В Галичині майже все будівництво храмів перебувало в руках католицької церкви. Створено кілька першорядних католицьких храмів, переважно в стилі бароко, а також ряд визначних цивільних споруд.

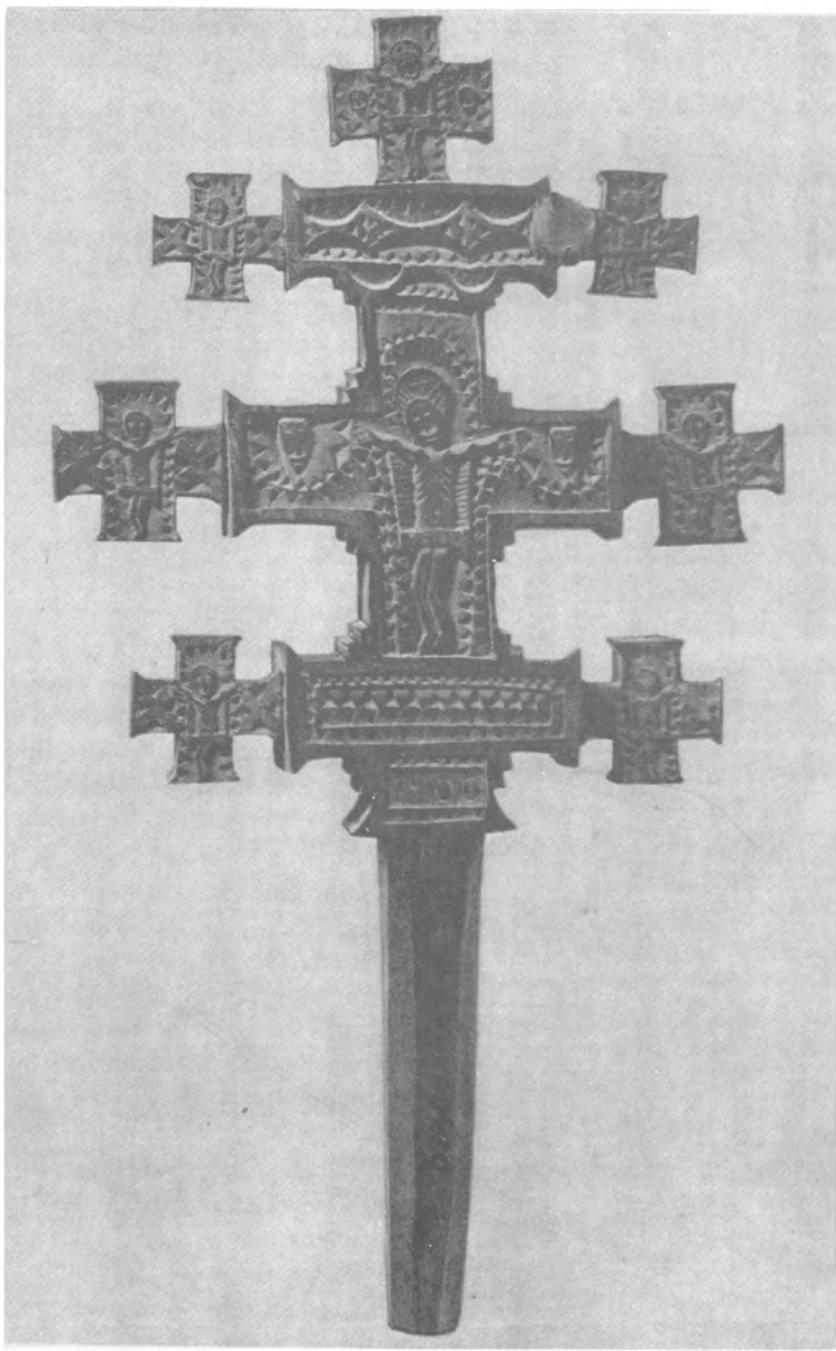
Серед питань, які й досі залишаються не вирішеними історією української архітектури, стоїть питання про походження українських дерев'яних церков. Воно викликало декілька теорій. Одні дослідувачі виводять українську церкву із звичайної трикамерної хати, другі — наближають її до індуських і китайських пагод. Найбільше правдоподібно, що своїм стилем нагадують вони дерев'яні церкви Норвегії. Але ж культура й мистецтво розвивалися на півночі далеко пізніше, як в Україні. В Китаї, Індії, Єгипті культура розвинулася скоріше на дві тисячі, а може й більше років.

Професор Вовк вважав, що перші українські церкви будовані як прості однозрубні каплички, а згодом будова їх розвинулась на п'ятибанні церкви на основі мурованого будівництва Київської Русі. Проф. Д.Щербаківський твердить, що на зразках буковинського типу дерев'яних церков («Українська мистецтво», Київ-Прага, 1926 р.) взагалі не можна робити висновків, що всі типи українських дерев'яних церков походять з одного першоджерела.

Хоча формою дерев'яні церкви подібні, але своюєю структурою вони дуже відмінні. Як у Буковині, так і в Галичині зустрічаємо дъєрев'яні трибанні церкви, тільки галицькі церкви витримані в кращих пропорціях.

Палац А. Кисіля, середина ХУІІ ст., Київ.

20 Хрест. Різьба XVI ст. Галичина.

21 Христос скорботний. Львівська обл.

Богоматір. Частина із придорожнього розп'яття, с. Вербівці.

Святитель. Львівська обл., 16-17 ст.

22 Статуя св. Миколая. ХУІІІ ст., с. Липки,
Київщина.

КУЛЬПТУРА

Заняття об'ємною скульптурою вимагає розвиненого почуття пропорційних відношень, композиції та просторової уяви. Для скульптури з дерева найкраще використовувати м'які породи — липу, осику, вербу, тополю, ялину та сосну.

Деревина має своєрідну текстуру, тобто будову, яку ми можемо бачити на зрізі дерева: є деревина з чітко виявленою текстурою і з слабо виявленою.

У виробі з м'якої породи деревини із слабо виявленою текстурою моделювання форми намагаються довести до завершення, передаючи характер фігури та загальну форму деталів або частин. Отже, готуючи композицію для скульптури з м'якої породи, слід продумати і передбачити всі деталі форми з урахуванням можливостей матеріалу та інструментів. Якщо ж композицію виготовляємо з твердої породи (явір, ясен, дуб, груша, акація) з чітко виявленою структурою, тоді в ескізі не потрібна дрібна деталізація, і вся фігура будується на стилізації її форм і характеру.

Ангел. Івано-Франківська обл., 19 ст.

23 Христос із розп'яття. Київщина, ХУІ ст.

Ф. Бабинець. Плоска різьба. Дівчина з вівцями.

Для скульптури беруть суху деревину без тріщин, сучків і гнилизви, вистояну не менше, ніж рік у затінку; відрізають заготовку потрібного розміру, але трохи більшу за ескіз композиції. Добрих наслідків можна досягти тоді, коли поряд з ескізом виліпити модель задуманої композиції з глини або пластиліну в натуральну величину і під час роботи з деревом порівнювати з виліпленим моделем.

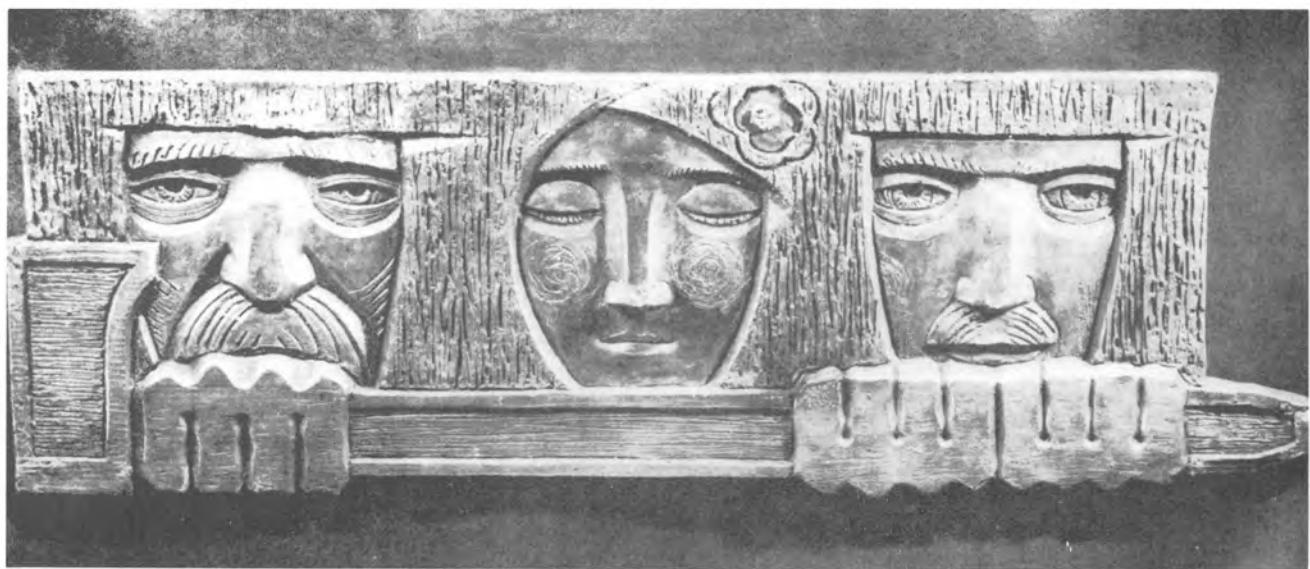
Пошуки ескізу композиції починають із силуетного рисунка профілю фігури. Рисунок профілю м'яким олівцем переносять на дерев'яну заготовку потрібної грубини, потім вирубують основну форму фігури. Зробивши долотцем з широким лезом порожні місця, переходять до моделювання. Щоб уникнути сколення дерева заготовки, на зворотний бік прикладають фанеру і, затиснувши в лещатах, обрізують контур фігури. Для цього можна брати дещо товстіший брусков заготовки. По обрізанні контуру, сколоти чи застругати заготовку до потрібної товщини.

Щоб під час моделювання дотриматися симетрії, посередині вирізної фігурки проводять олівцем лінію — це вертикальна вісь фігури. Від неї праворуч і ліворуч симетрично розташовують частини і деталі фігури, помічають окремі заглибини, випукlosti та округлення форми.

Починають роботу з найбільших площин, виділяючи долотцями і різцями більших розмірів усі головні частини та вузли фігури, продовжують різцями менших розмірів, виділяючи деталі, і закінчують різьблення різцем малих розмірів. Іноді завершують обробку виробу зачищенням дрібнозернистою шкіркою.

Переносячи силует ескізу в дерево і моделюючи форми, можна користуватися дротинкою-контролером, закріпленою на переносному копіювальному пристрої. Принцип роботи з таким пристроям полягає в перенесенні контрольних точок із зліпка за допомогою гнучкої дротини на деревину, ескіз переносять у матеріал (дерево). Таким способом моделюють форму. Вибирання порожніх місць, заглибин подібне до різьблення окремих фігур. Слід уникати надмірної деталізації на якійсь одній фігурі, щоб не порушити єдності композиційного задуму.

Вирізуючи об'ємні композиції у дереві, слід форму будувати так, щоб волокна деревини лежали не впоперек, а вздовж або навкіс ламких деталів фігури.

І. Садовський. Сім'я лісорубів. Львів, 1967

25 А. Стецяк. Гуцул у дорозі. Львів, 1948

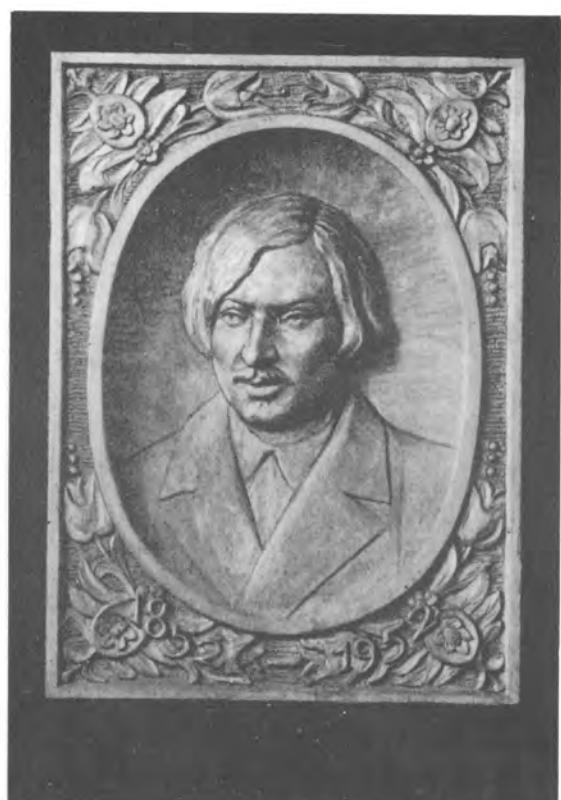

В. Одрехівський, Львів, 1947

A. T. Фігель. Т. Шевченко. 1951.

A. T. Фігель. М. В. Гоголь. 1952.

О. Квасняк. Парубок з Покуття у літньому одязі. 1912

Селянин. Полтавська область. Кінець XIX ст.

ІНКРУСТАЦІЯ

Найскладніший вид обробки деревини — інкрустація. У практиці художньої обробки деревини спостерігається як чиста інкрустація, так і поєднання її з тригранно-виїмкою різьбою. Інкрустацією оздоблюють меблі, скриньки, рамки, альбоми, тарілки, вази та браслети.

Основа інкрустації полягає в тому, що в поверхню оздоблюваного виробу врізають платівки або шматочки різного матеріалу (золота, срібла, багатьох видів деревини, перлямутру, пласти маси).

Для виконання інкрустації потрібні спеціальні інструменти: різаки, долотця, різці різних профілів, рейсмус, пристосований для вирізання вставок, свердла різних діаметрів, перо-розмітник і циркулі.

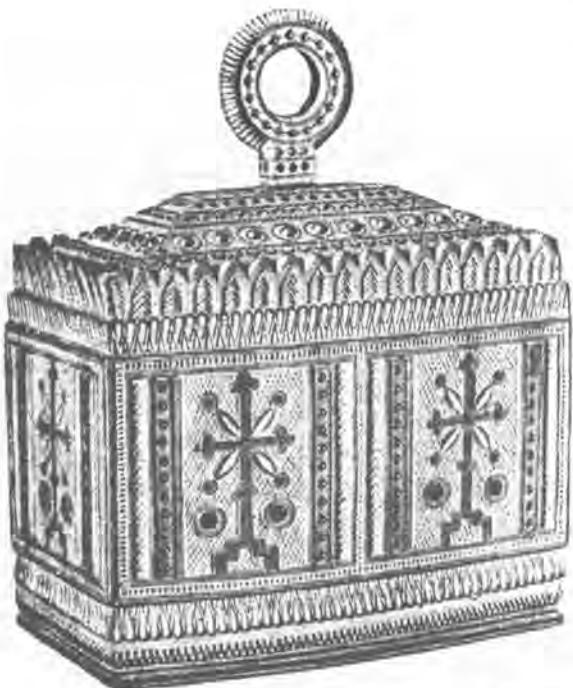
Матеріалом під набір орнаменту найчастіше беруть грушу, бук і клен. Деревину не протравлюють барвниками. Для вставок, як правило, користуються матеріалом природного кольору і лише зрідка його підфарбовують. З однієї породи деревини можна підібрати не тільки різні тони, але й кольори. Якщо потрібний чорний колір — беруть темний горіх і протравлюють у дубовій корі з ошурками заліза або з іржею упродовж двох-трьох діб. Можна дістати будь-який колір деревини, близький до природного, якщо варити тоненькі пластинки груші в анілінових барвниках. Для викладання інкрустації бруска підібраної деревини нарізають пластинками товщиною в 2-3 мм.

М. Пітиляк. Тарілка. Косів.

Трійця. Різьба. XIX ст. Галичина.

Коробка для тютюну. Плоска різба.
інкрустація металом. В. Шкрібляк. XIX ст.

Коробка для тютюну. Плоска
різба, інкрустація металом. В. Шкрібляк,
XX ст.

Порядок викладання інкрустації такий: на підготовлену дошку циркулем або пером-розмітником наносять орнамент або інший потрібний рисунок. По тім, як рисунок перенесли на виріб і розмітили всі його частини, переходятъ до інкрустації. Спочатку прорізають прямі лінії, між якими треба вставити смужку іншої деревини, і вибирають деревину між прорізами на глибину 2-3 мм. Прямі лінії на рівних площах виробу прорізають спеціально пристосованим рейсмусом, в його рухомий брусок вставлено два ножі-різаки на відстані потрібного розміру. Цим самим рейсмусом із заготовленої дощинки певного кольору вирізають смужку трохи довшу, ніж потрібно, потім, припасовуючи різцем чи ножем, відрізають до потрібної довжини. Готову смужку змащують столярним клеєм і вставляють у заготовлене гніздо. Щоб вкласти пелюстки квіток або «пшеничку», користуються кругоподібним долотцем. Дугу з боків обрізають, потім тоненьким долотцем вибирають заглибину.

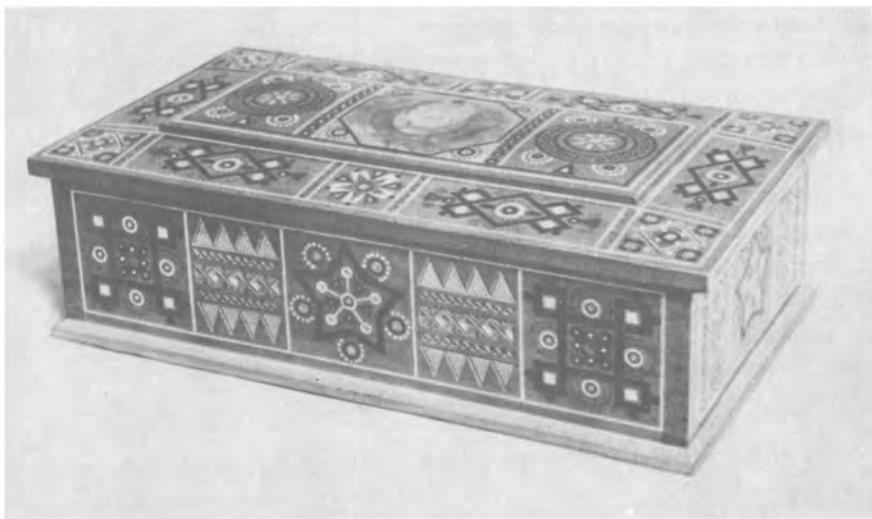
Так само вирізають вставку з кольорової деревини. Намазавши деталь клеєм, вставляють у заготовлене гніздо і пристукають киянкою або молотком.

Щоб вкласти круглу вставку, беруть паровані свердла потрібного діаметру для зовнішнього обрізу, внутрішнім боком вирізають кружечок на виробі, зовнішнім — вставку з іншої деревини. Вибирають обрізаний кружечок долотцем малих розмірів.

Якщо ж треба вкласти кілька кружечків, то спочатку вставляють на клею кружечок більшого діаметру. Краще в таких кружечках мастити тільки краї, щоб легше було виймати потрібне гніздо. Потім прорізають й виймають кружечки менших радіусів. Цю операцію повторюють стільки разів, скільки має бути вставлено кружечків, у центр вставляють бісер або мідний дріт. Припасовані деталі змащують столярним клеєм і добивають молотком. Коли клей висхоне, виступи над поверхнею зачищають напилками та грубозернистим папером. По шліфуванні мілкозернистим папером поверхню виробу покривають лаком або полірують.

31 В.Шкрібляк. Цукорница. Івано-Франківська обл.,
XIX ст.

32 *M. Тимків. Скринька. 1950*

M. Кіщук, M. Юсипчук. Скринька. 1948

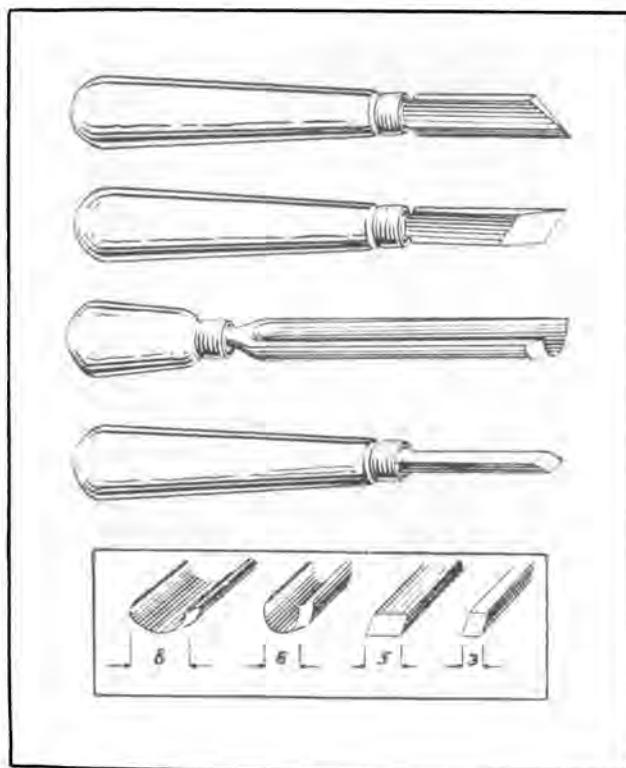

РАВІОРА

Техніку гравюри на дереві ще називають **дереворитом**. Заглибини від різця при друкуванні будуть виходити ясними лініями, а решта поверхні — темне тло. Відбиток з такої «форми» також називають дереворитом.

Для роботи над дереворитом треба мати кілька спеціальних сталевих різців. Останнім часом для мистців на Україні випускають спеціальний набір пер та різців, але їх можна зробити самому, в домашніх умовах. Найпростіший різець найкраще виготовити із сталевої спиці від парасольки, яка має жолобковий профіль. Досить заправити відрізок спиці в ручку, загострити — різець готовий. Різці з півокруглим вузеньким жолобком виготовляють з ножа для циклювання. У столярній справі є циклі з накладними ножами, треба лише взяти гостру фаску на точилі. Такий різець порівняно короткий, тому ручка до нього повинна бути довшою.

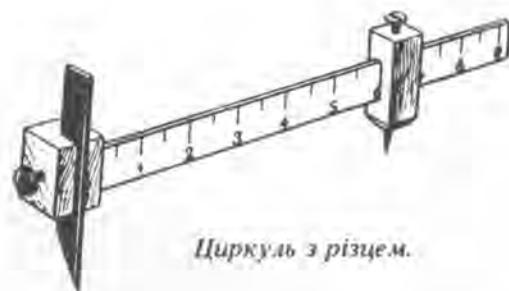
Починати роботу технікою деревориту краще з простих сілюєтних і контурних зображень. Слід застерегти, що в деревориті не можна накладати

Різці для різання деревориту.

штрихи так, як це робиться олівцем, пером або пензлем. Техніку накладання штрихів зумовлює сама пластика матеріалу. Треба враховувати ще й те, що відбиток композиції на папері буде дзеркальним, отже, на дереві повинно бути дзеркальне зображення заплянованого відбитку. Таке зображення на дереві дістають за допомогою прозорої кальки або цигаркового паперу; їх накладають на заготовлений рисунок і м'яким олівцем обводять його, потім папір

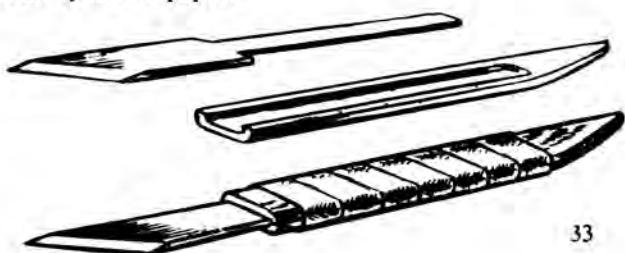

Циркуль з різцем.

переносять на дерево, повернувши рисунком униз, і передавлюють зображення олівцем середньої твердості. Дерево перед тим краще потерти дрібнозернистим шліфувальним папером, потім покрити гващевим білизлом.

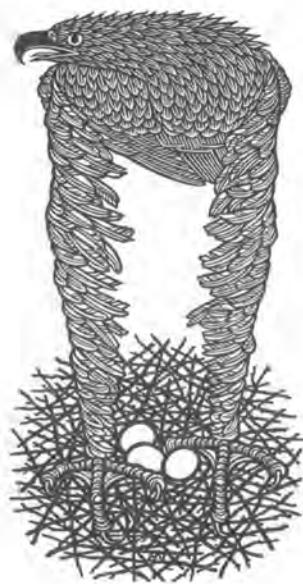
Починати різати слід кутовим різцем, не дуже заглиблюючи його в матеріал, щоб потім можна було внести відповідні корективи. Як правило, для виконання композиції на дереві можна обйтися двома-трьома різцями.

Для друкування відбитків, або, як їх називають, естампів з деревориту, придатний будь-який слабо проклесний папір з гладенькою поверхнею. Друкують відбитки з друкарськими або обезжиреними олійними фарбами. Для рівномірного нанесення фарби на дерево треба мати шкло та валок для розкочування фарби.

Г. Якутович. «Тіні забутих предків». Гравюра на дереві.

Я. Гніздовський. Дереворізба.

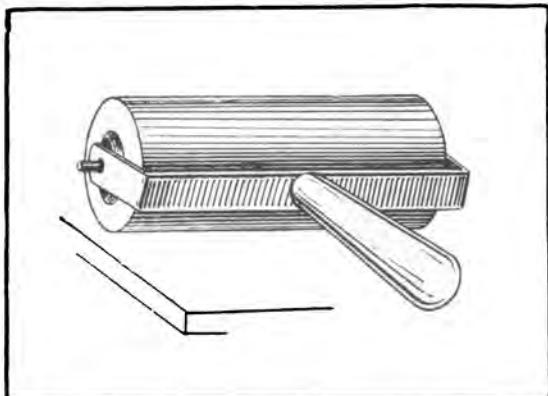
Ю. Логвин. Верховина. Дереворит.

К. Немец. «Іван Підкова». 1918

Перша відбитка може бути не зовсім вдалою, але вона допоможе знайти причину недоліку. Якщо фарба дуже густа, вона не скрізь рівномірно покриває папір, і деякі місця на відбитці залишаються без фарби; якщо ж рідка, — тоді штрихи затікають і творяться плями. По кожній відбитці фарбу накочують знову. Закінчивши друкування, дереворит промивають пензлем, змоченим у гасі або бензині, і висушують.

Художній твір значно виграє від того, як його оформленити; треба брати до уваги не лише зображення, але й тло. Найкраще тло для чорно-білих відбитків — береги паперу, на якому надруковано відбитку. Краще робити їх більшими, щоб потім відрізати при потребі.

Гумовий валик.

35 Л. Серяков. Портрет Т. Шевченка. Гравюра по дереву. 1879

В. Пилищенко. Козак Мамай. Дереворізьба.

*Л. Тарасевич. Преподобний Матвій Прозорливий
Гравюра на дереві, 1702 р., Київ*

36 В. Куткин. Дереворізьба.

M. Митрик. Жінка з горщиком

O. Кульчицька. Довбуш

38 М. З. Ілку.
Ватра. Вечірня пісня. 1969

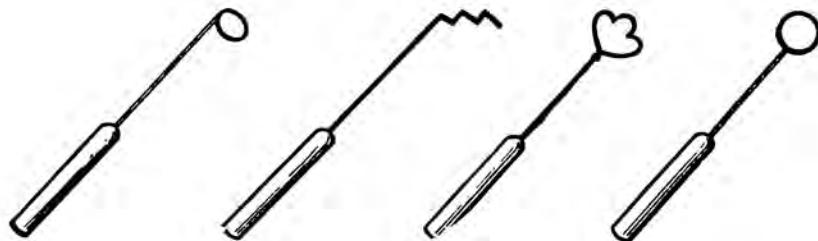
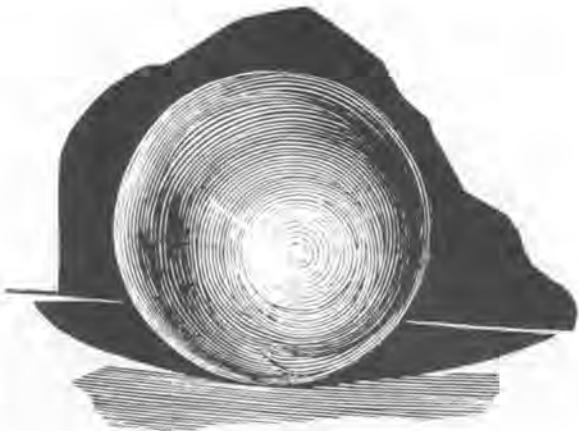

ВИПАЛЮВАННЯ

Часто прикрашають дерев'яні вироби технікою **випалювання**.

Випалюють звичайно двома способами: за допомогою готових штампів і випалювача-олівця. У першому випадку треба виготовити з металю штампи різної форми, що досить складно для домашніх або шкільних умов. Найпростіший для учнів інструмент — електричний писак-випалювач.

Найкраще спочатку випалити невеличку дерев'яну пляшечку чи багатошарову фанеру зачищаємо шліфувальним папером з обох боків і по-

Інструменти для випалювання.

I. Гриналюк. Кубок.

краях — спочатку грубозернистим папером, а потім — дрібнозернистим, доки поверхня не стане рівною і гладенькою. Композицію переносимо на дошку за допомогою копіювального паперу. Зображення треба робити площинно, спрощуючи та узагальнюючи природні форми. Його слід виконувати невеликою кількістю ліній. Випалювач треба ввімкнути в струм, а коли кінчик випалювача розжариться — можна починати роботу. Контури зображення проводять суцільною або пунктирною лінією різної товщини і глибини. Деякі лінії можна провести двічі, щоб зробити їх темнішими.

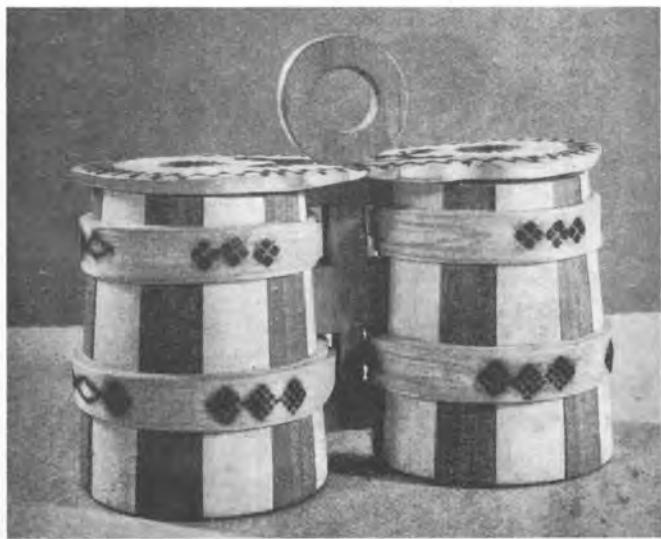
Різьблення по дереву — дуже поширена декоративна техніка. Різьбленим прикрашали будинки, окрімі архітектурні деталі, частини внутрішнього обладнання кімнат, вироби хатнього вжитку та знаряддя праці.

За технікою виконання, зразками візерунків та рисунків орнаменту розрізняють три основних види різьблення по дереву: **пласке**, **рельєфне** і **скульптурне**. Кожний з них за характером і засобами, за мотивами взорів та орнаменту, в свою чергу, об'єднує ще кілька підвидів.

Пласке різьблення має свої основні підвиди: контурне, тригранно-виїмкове, геометричне, серповидне та інкрустацію.

Рельєфне різьблення об'єднує рельєфне з вибраним тлом, рельєфне прорізане, барельєфне і горельєфне.

Окремих видів форм скульптурне різьблення не має — вироби різняться тільки методою та технікою обробки деревини.

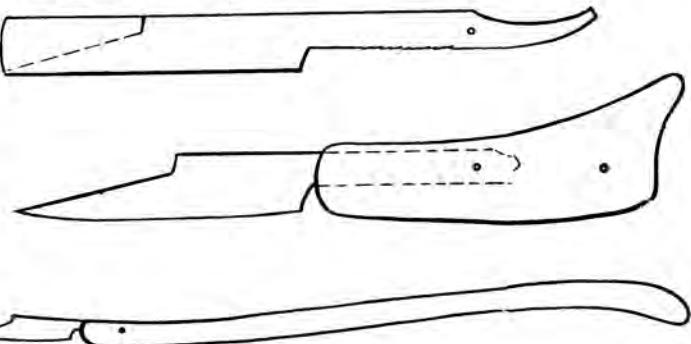
ДЕРЕВ'ЯНА МОЗАЇКА (ІНТАРСІЯ)

В музеях, на виставках у художніх сальонах, звертають на себе увагу сюжетно-декоративні композиції з різокольорової деревини. Це своєрідна мозаїка одношаровою кольоровою фанерою — або інтерсія.

Для інтерсії велике значення має не тільки колір, а й текстура деревини, яка по-різному виявлена в породах дерев. Звичайно, в інтерсії застосовують не більше трьох-чотирьох кольорів, властивих для деревини. Якщо якогось кольору не вистачає, тоді можна затонувати фанеру аніліновими, а ще краще природними барвниками (корою дуба, крушини, цибулинням).

Для роботи в техніці інтерсії треба мати набір інструментів та обладнання. Найпотрібніший інструмент — ніж. Можна також користуватися хірургічним скальпелем або небезпечною бритвою, як показано на малюнку.

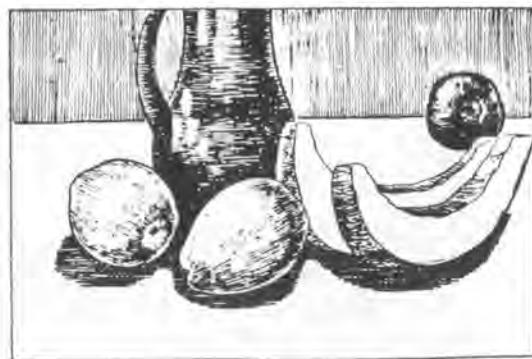
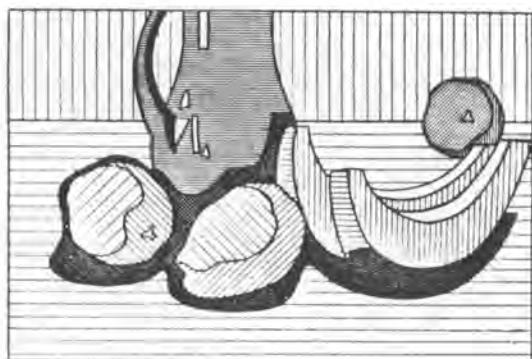
Якщо ж треба прорізати відразу дві фанери, тоді користаються ножем з довгою ручкою, яку спирають на плече. Для притирки і приглажування набраної композиції до основи використовують притиральний молоток. Для затискування набраного рисунка потрібні: прес або брускові рами і дерев'яні клини різної товщини. Клей заварюють у клесварці або звичайній консервній банці, яку вміщують в іншу більшу посудину, але так, щоб вона не торкалася дна. Щоб покрити основу столярним клеєм, треба мати тверду широку щітку. Основу з багатошарової фанери чи дошки обробляють цинубелем (столярним інструментом подібним до рубанка). Якщо набір плянують клейти на тирсполіті — обробка поверхні цинубелем не потрібна.

Ножі для інтерсії.

Оріх	Груша	Бук	Ясен

Натюрморт, виконаний по рисунку. Мозаїка.

42 Л.Гром. *А нас не вчили*, 1960 р

РІЗЬБА РАННЬОГО БАРОККО

Стіль барокко розвинувся в Україні дуже буйно. Серед різних шкіл барокко творить своєрідну групу пам'яток під загальною назвою «Українське барокко». Поява і розвиток барокко в Україні зв'язані насамперед з церковною архітектурою та з військовою верхівкою, зокрема з середовищем козацької старшини.

У своїх мемуарах Павло Алеппський, захоплюючись величністю і пишною красою іконостасів у «Козацькій країні», детально описує малярство й різьби окремих ансамблів — старих і новоспоруджених церков. Пишні «Царські врата» Успенського собору Києво-Печерської Лаври, Софійського собору, церкви Троїцького Густинського монастиря, що були вирізьблені в стилі барокко.

На східноукраїнських землях барокко прийшло на зміну візантійському стилеві. На західноукраїнських землях перехід від періоду Відродження до стилю барокко перейшов динамічну форму, це був період творчого піднесення у всіх галузях будівництва церков, житлових домів та інтер'єрів. В стилі ренесансу — форми спокійні й врівноважені. Барокко своєю буйною композицією — вибагливий, химерний стиль, виразно українського напрямку. В українському живописі в стилі барокко творили: І.Руткович, А.Галик. Позначився стіль барокко на скульптурі, особливо на різьблених іконостасах та ювелірних прикрасах.

Царські врата Андриївської церкви.
Київ. 1752 р.

Царські врата Святоюрського собору.
Львів. 1768 р.

ДАКОВИЙ РОЗПИС НА ДЕРЕВІ

Для лакового розпису велике значення має підготовка поверхні даного виробу: скриньки, тарілки чи дошки для малюнку.

Беремо дошку та старанно зачищаємо дрібним шліфувальним папером, а потім, щоб деревина не вбирала в себе всю фарбу, поверхню виробу змазуємо 10% розчином столярного клею або казеїном.

Тло дощини замальовуємо темперою і даємо просохнути. Суху поверхню покриваємо тонким шаром лаку. Це дасть можливість для малювання живопису чи орнаменту. Фарби краще прилягають

до матової поверхні, тому, якщо поверхня дуж блискуча, то треба гумкою легко протерти ввесь шар блискучого тла.

Розписують поверхню виробу переважно темперою або аквареллю, розводять барвники сумішшю з двох яєчних жовтків на одну склянку фарби, а також додають 5-6 крапель оцту. Готовий розписний малюнок висушують (1 добу), покривають 2 або 3 рази лаком (пластиковим), після цього шліфують дрібним шліфувальним папером і знову покривають пластиковим лаком, втираючи його вовняною тканиною.

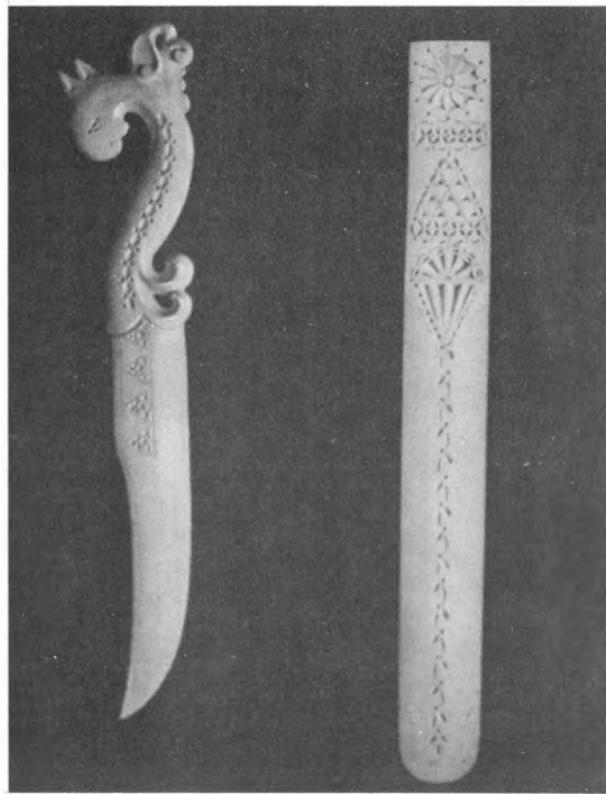
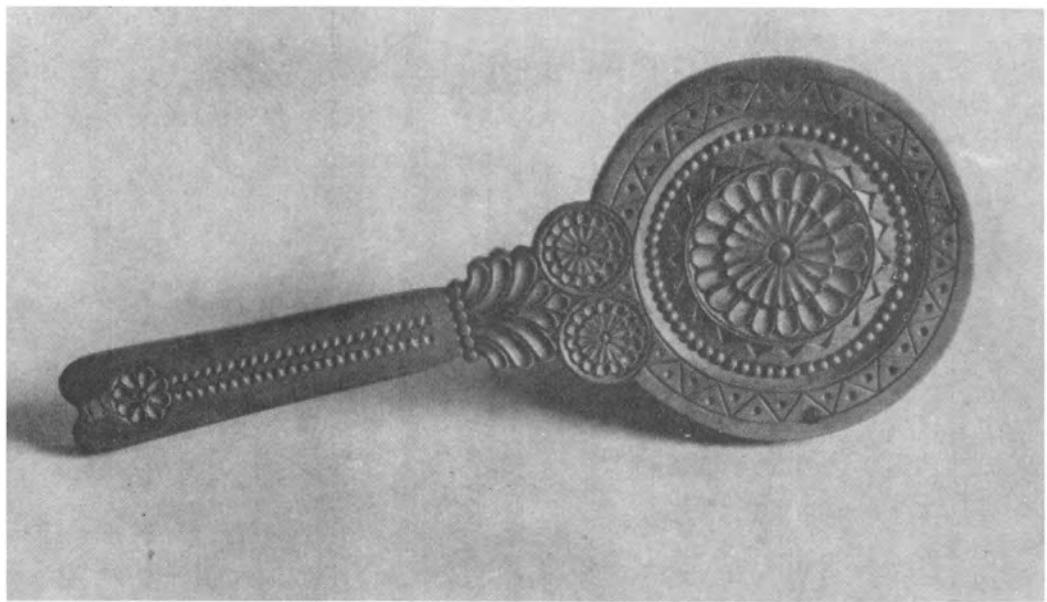
М. Буряк. Будівники. Папір, гваш. Київська обл.

46 Г.Собачко-Шостак. Квіти. Папір, гваш. Київська обл.

47 Трембіта, зроблена з березової кори. Український інструмент.

48 В.Гарбуз. Рамка для зеркала. Полтава, 1935

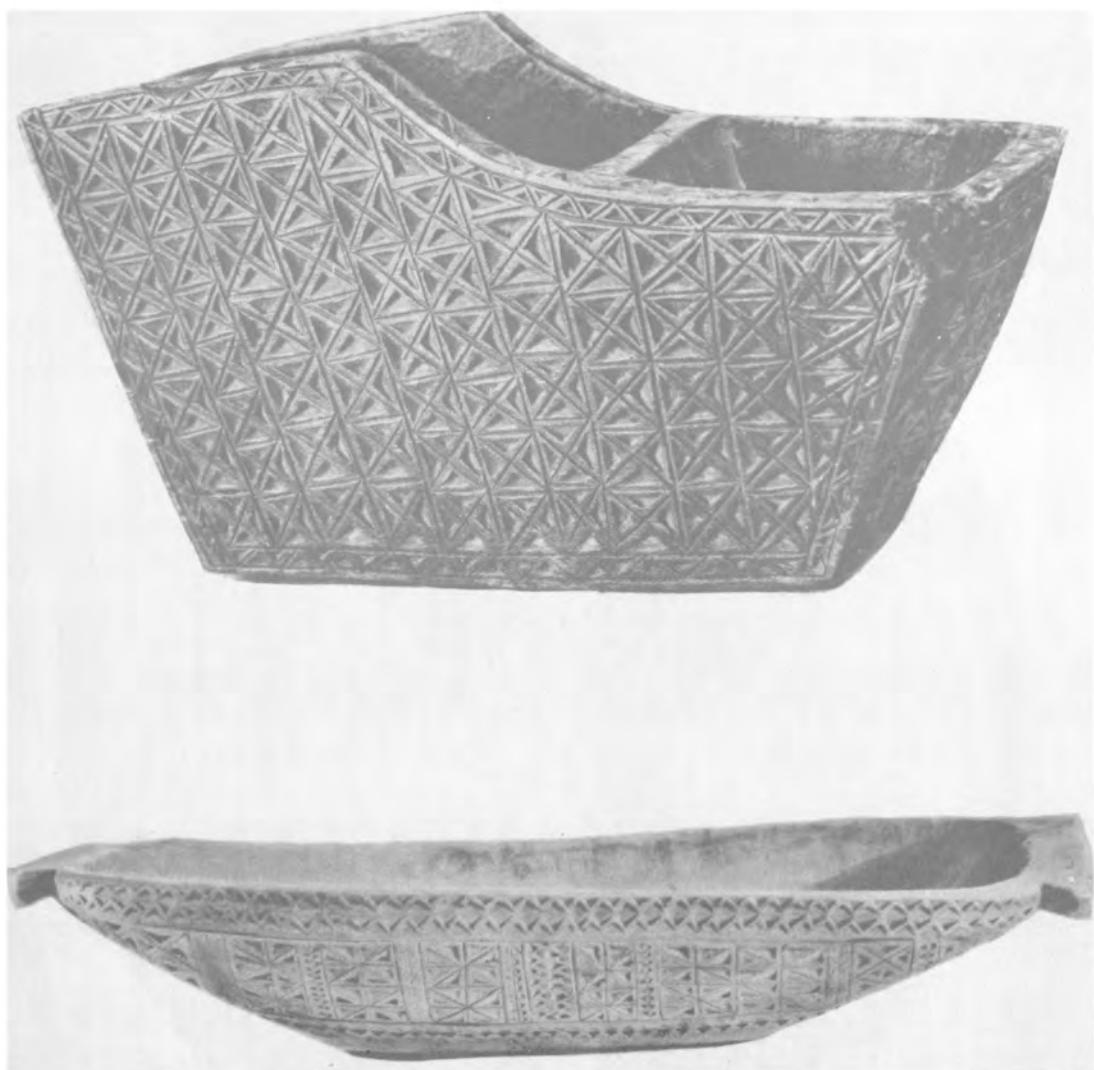
49 Дерев'яна порохівниця. ХVIII ст.

50 Дерев'яні порохівниці. Полтавщина, ХVIII ст.

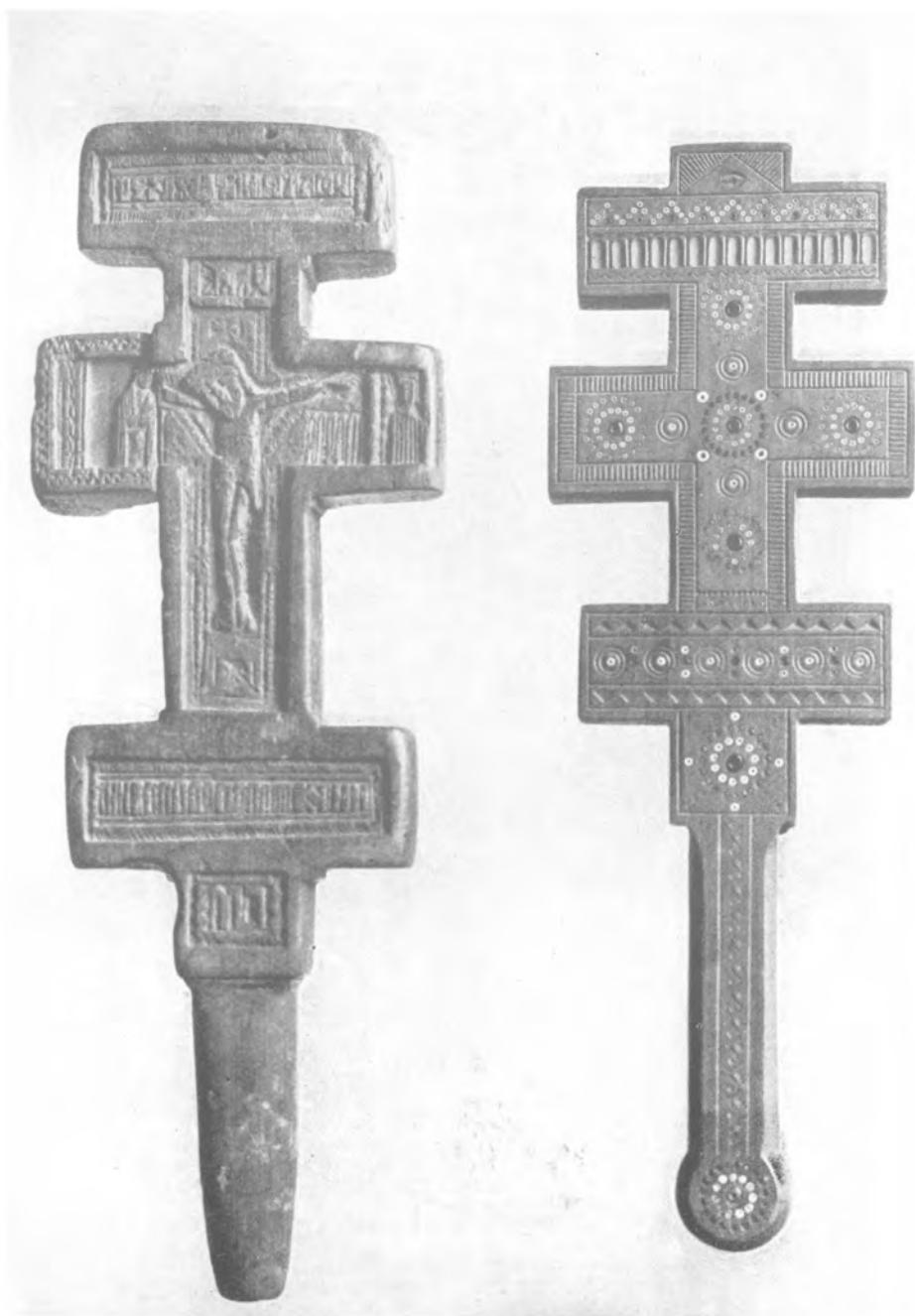

51 Баклага. XIX ст., Київщина.

52 Скринька. Вінницька обл., XIX ст.

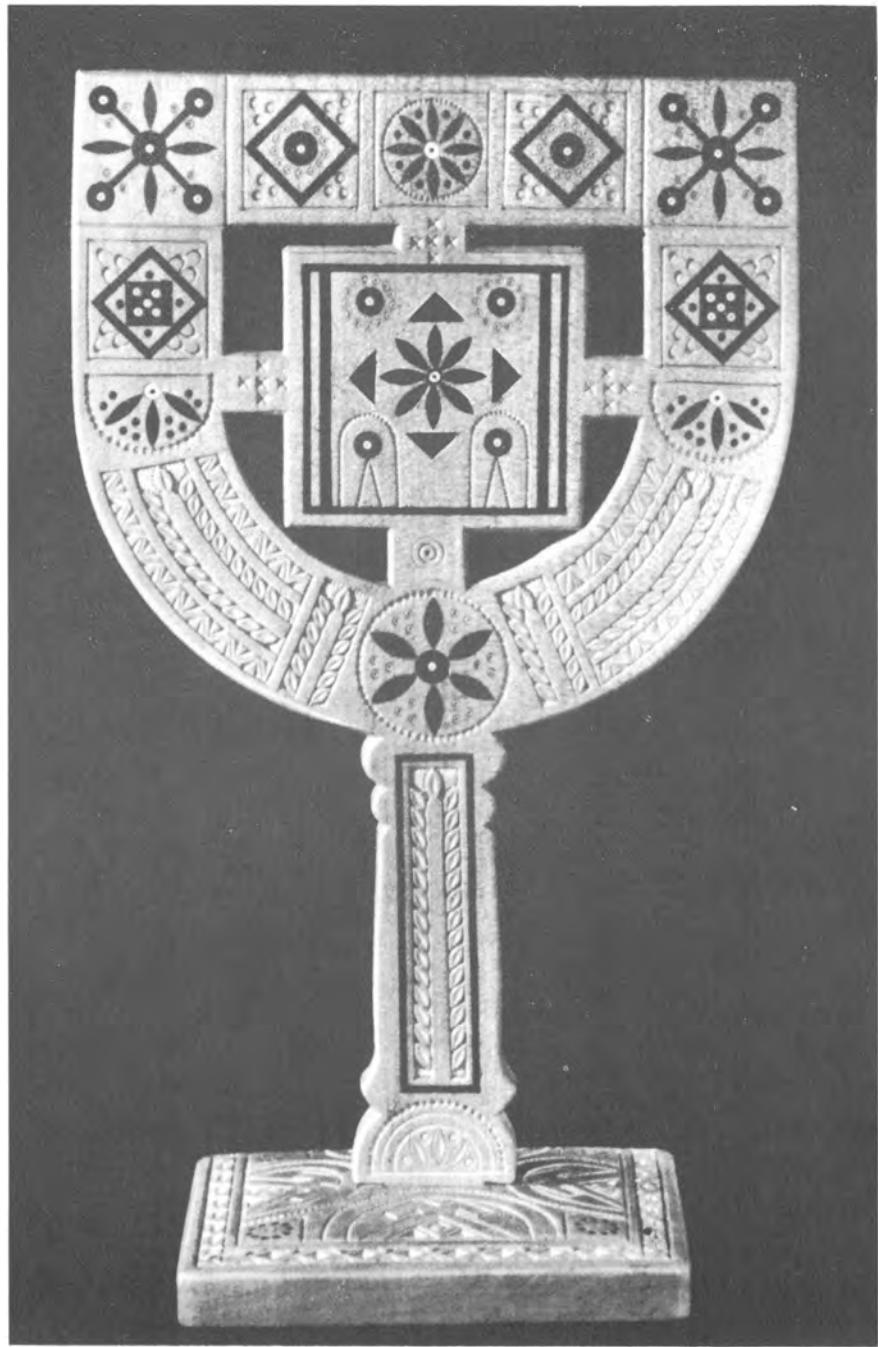
Ночовки. Київська обл. XIX ст.

53 Дерев'яні хрести. Косів.

54 Різьблений свічник. Ів.-Франківська обл., ХІХ ст.

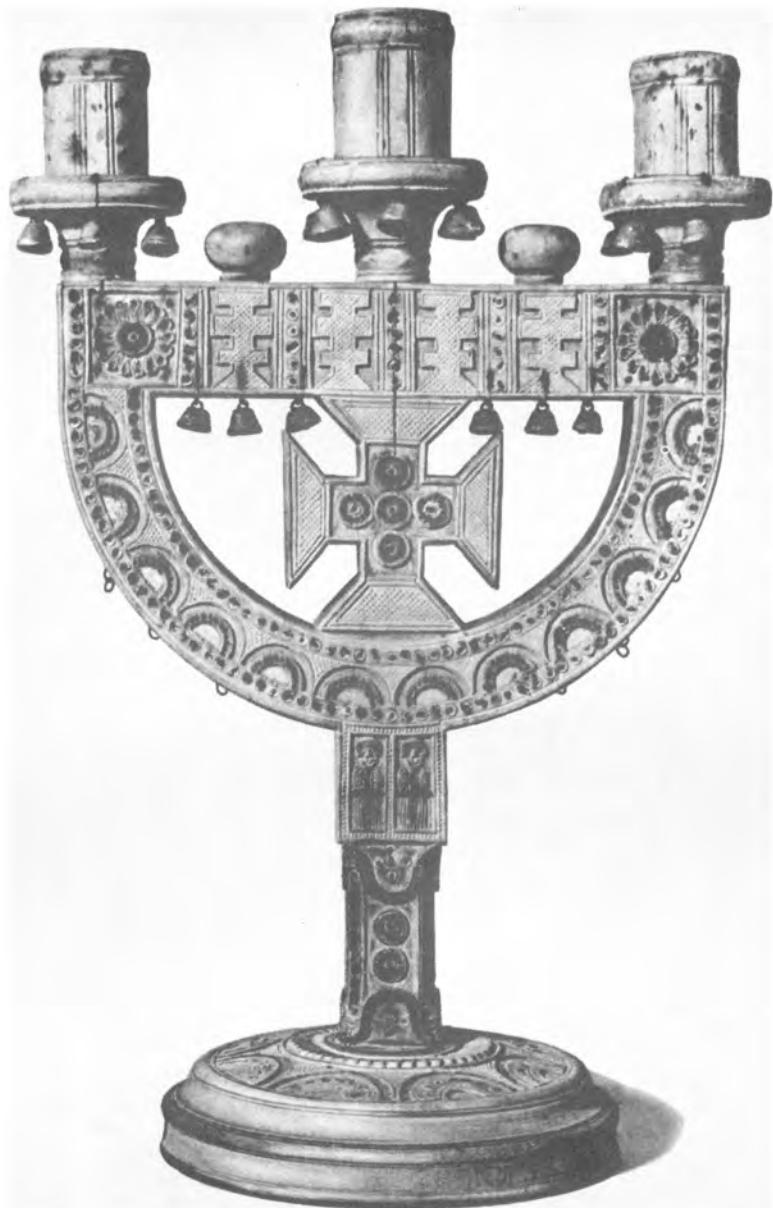
56 Свічник. ХУІІІ ст. Івано-Франківськ.

57 Дерев'яний хрест. Вінниця, ХХ ст.

58 Дерев'яний хрест. Чернівці, 1900

59 В.Шкрібляк. Свічник. Івано-Франківська обл.,
XIX ст.

60 В.Якібюк. Дерев'яна пляшка. Івано-Франківська
обл. ХХ ст.

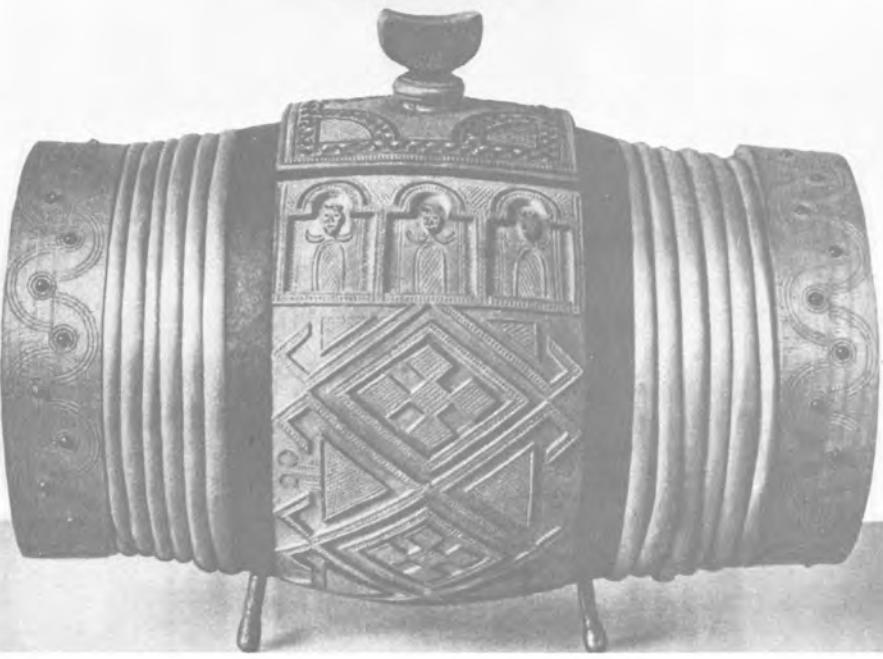
61 Я. Тонюк. Прибор для пуншу. Івано-Франківська обл., 1948

62 С.Мартинюк. Барильце. 1949

63 I. Смолянець. Барильце. 1961

64 Йо. Шкріблак. Барильце. Івано-Франківськ, XIX ст.

65 В.Бойчук. Тарілка. Івано-Франківська обл. ХХ
ст.

68 І.Балагурак. Тарілка. Івано-Франківська обл.,

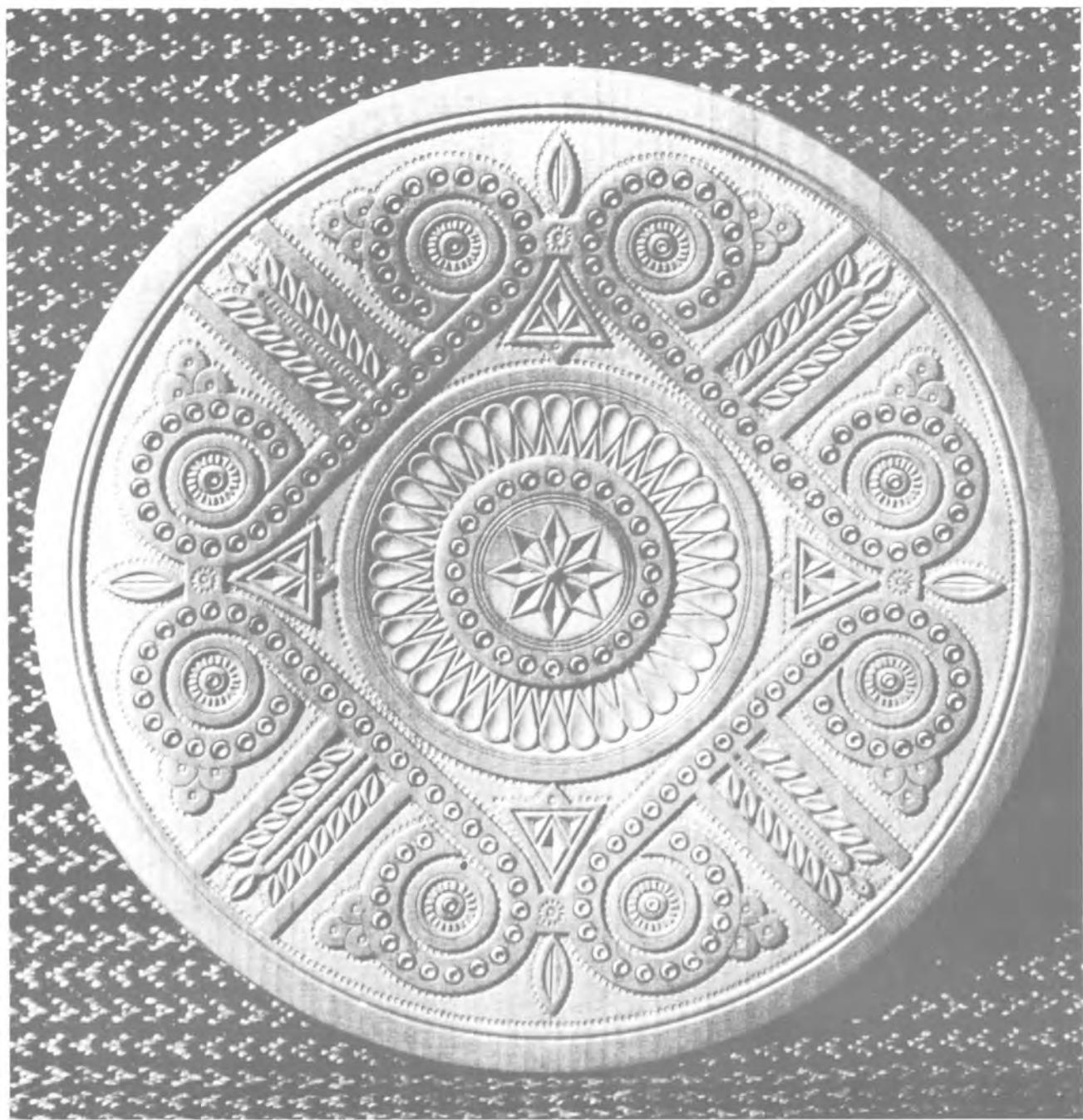
69 Ф.Шкрібляк. Тарілка. 1957

70 В.Свида. Таріль. Ужгород, 1947

71 М.Кіщук. Тарілка. Івано-Франківська обл. 1951

72 С. Корпанюк. Інкрустований таріль. Яворів.

73 М.Озерний. Тарілка. Косів

74 С.Карпюк. Тарілка. 1967

С. Мельник. Тарілка. Й. Станько. Тарілка.

М. Тимків. Тарілка. С. Мельник. Плесканка,
Галичина, 1958

76 І.Броводі. Дерево, рельєф. Вечорниці. Закарпатська обл.

77 С.Корпанюк. Тарілка. 1934

I.Грималюк. Ківш, відерце. Випалювання.

M.Кіщук. Тарілка. 1967

78 I. Семенюк. Таця. Івано-Франківська обл. 1907.

79 С.Корпанюк. Тарілка. Яворів.

80 В.Корпанюк. Тарілка. Івано-Франківська обл.

81 Т.Кушнір. Тарілка. Випалювання. Івано-Франківська обл.

С. Корпанюк. Тарілка.

82 Барило. XIX ст., Полтавщина.

83 В.Шкрібляк. Дерев'яна пляшка. Івано-Франківськ,
XIX ст.

84 В.Шкрібляк. Цукорниця. Івано-Франківська обл.

85 С.Мартинюк. Баклага з підставкою. Косів, 1945

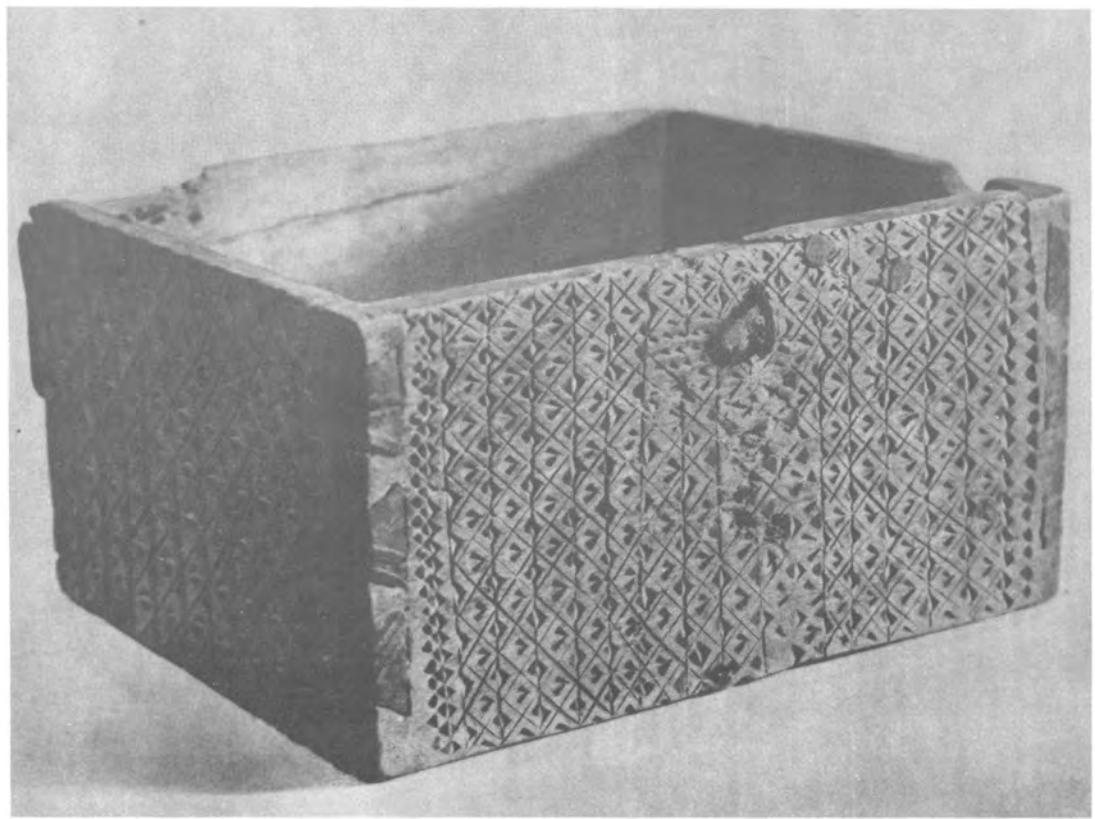
86 В.Гузь. Баклага. Івано-Франківська обл. 1957

87 В.Шкрібляк. Баклага. Івано-Франківська обл.,
XX ст.

88 В.Шкрібляк. Кушка. Суха різьба

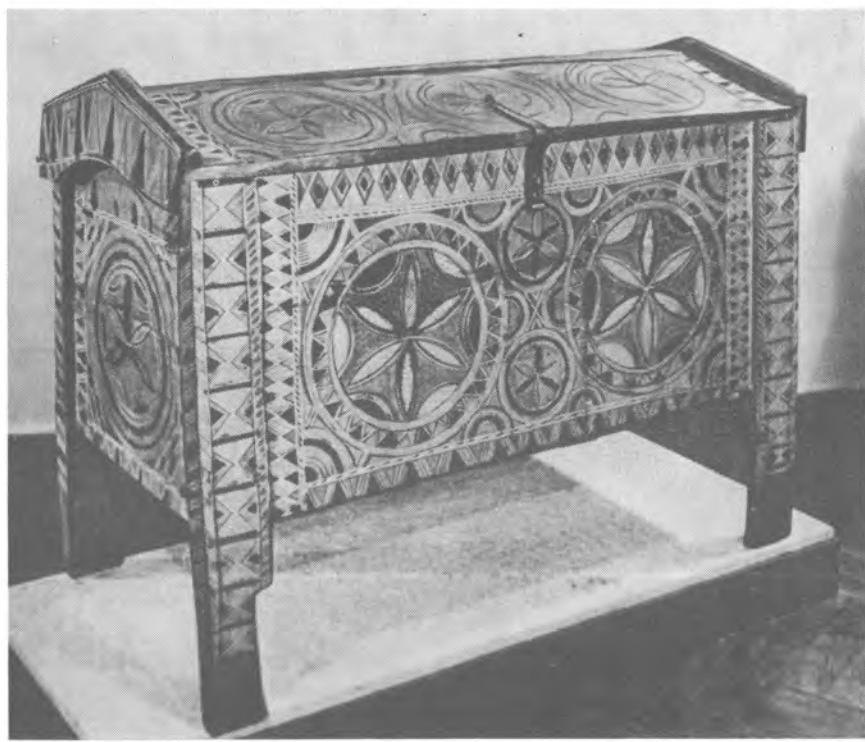
89 Сільниця. Скринька. Чернігівщина, XIX ст.

90 Скриня. Івано-Франківська обл., XIX ст.

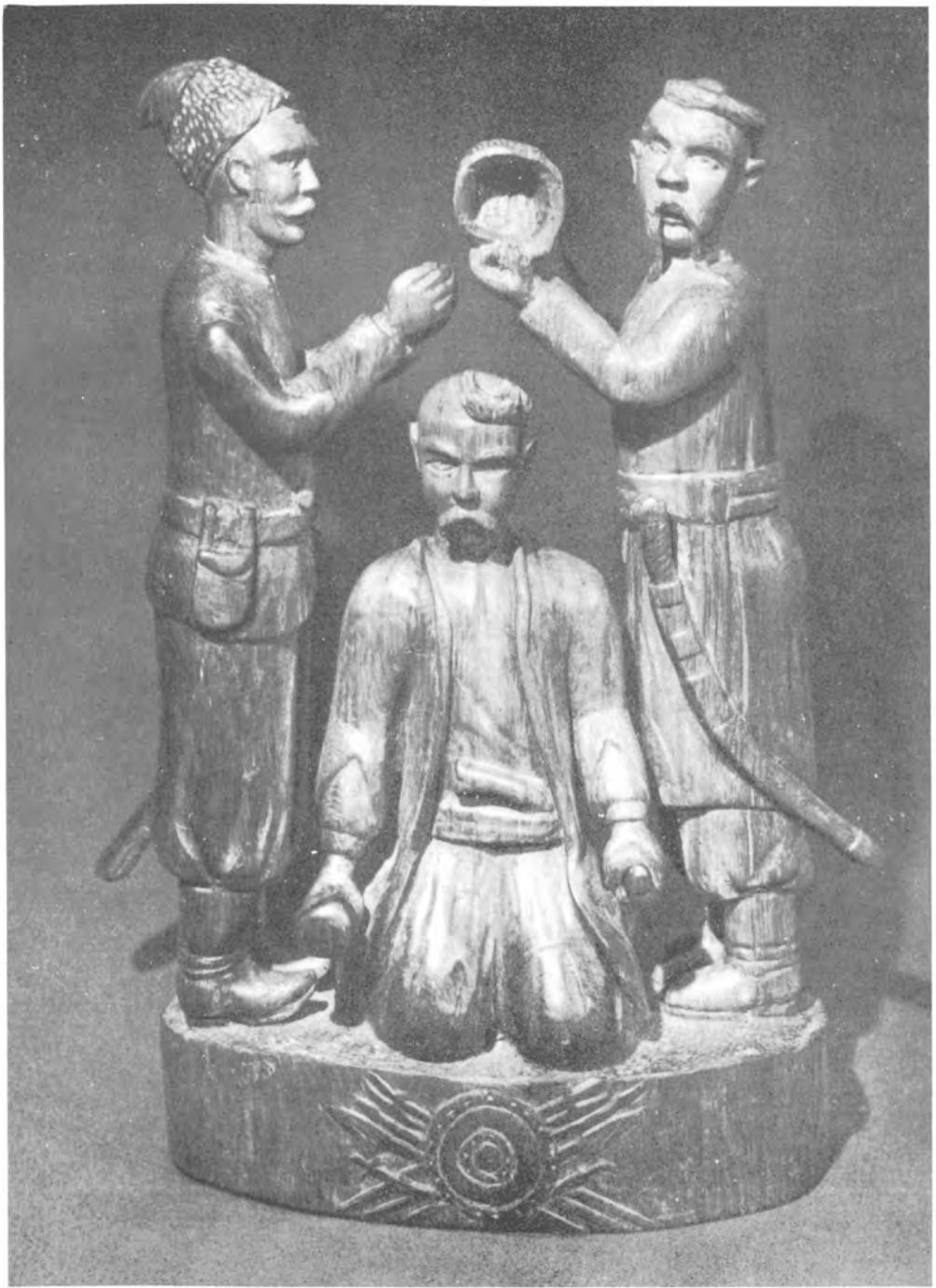
91 Скриня. Івано-Франківська обл., XIX ст.

92 Дерев'яні скрині. XIX ст.

93 Ф.Кисиленко. Скриня. Черкаська обл., 1937

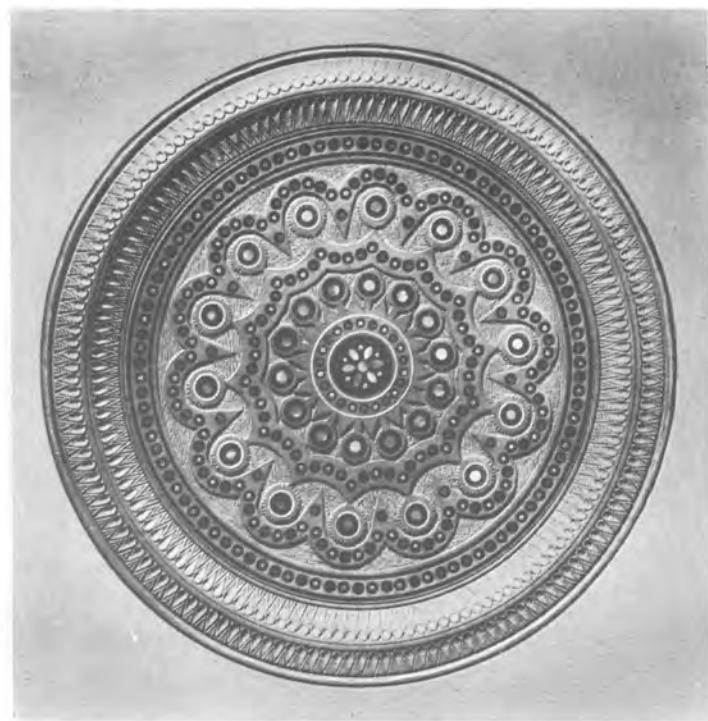

M. П. Мінайло. Посвячення в кошові. 1972

95 В. Бідула. Скульптури з дерева.

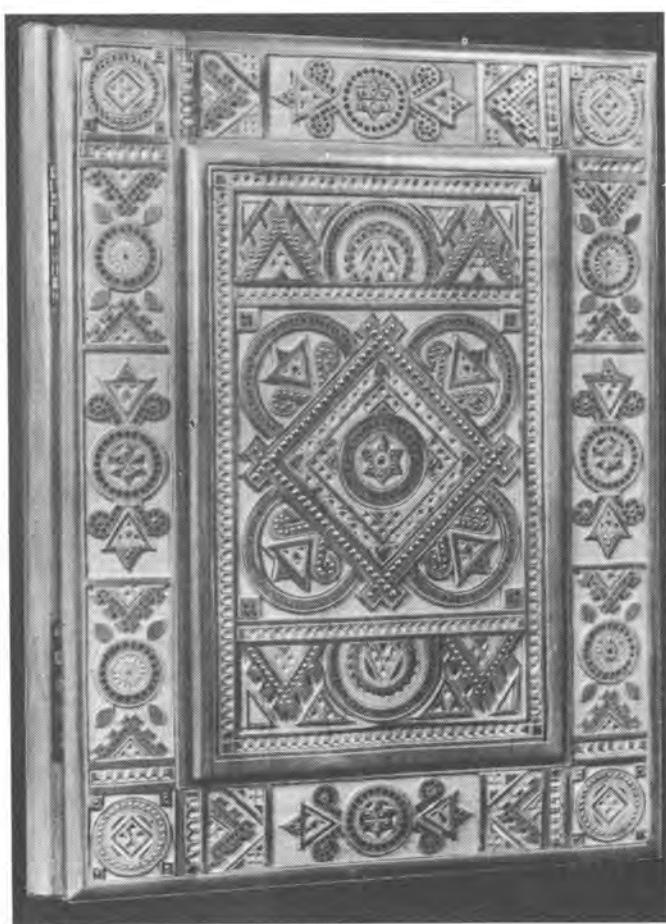
97 В.Гузь. Таріль. Косів, 1976

I. Балагурак. Таця з баклагою. Косів

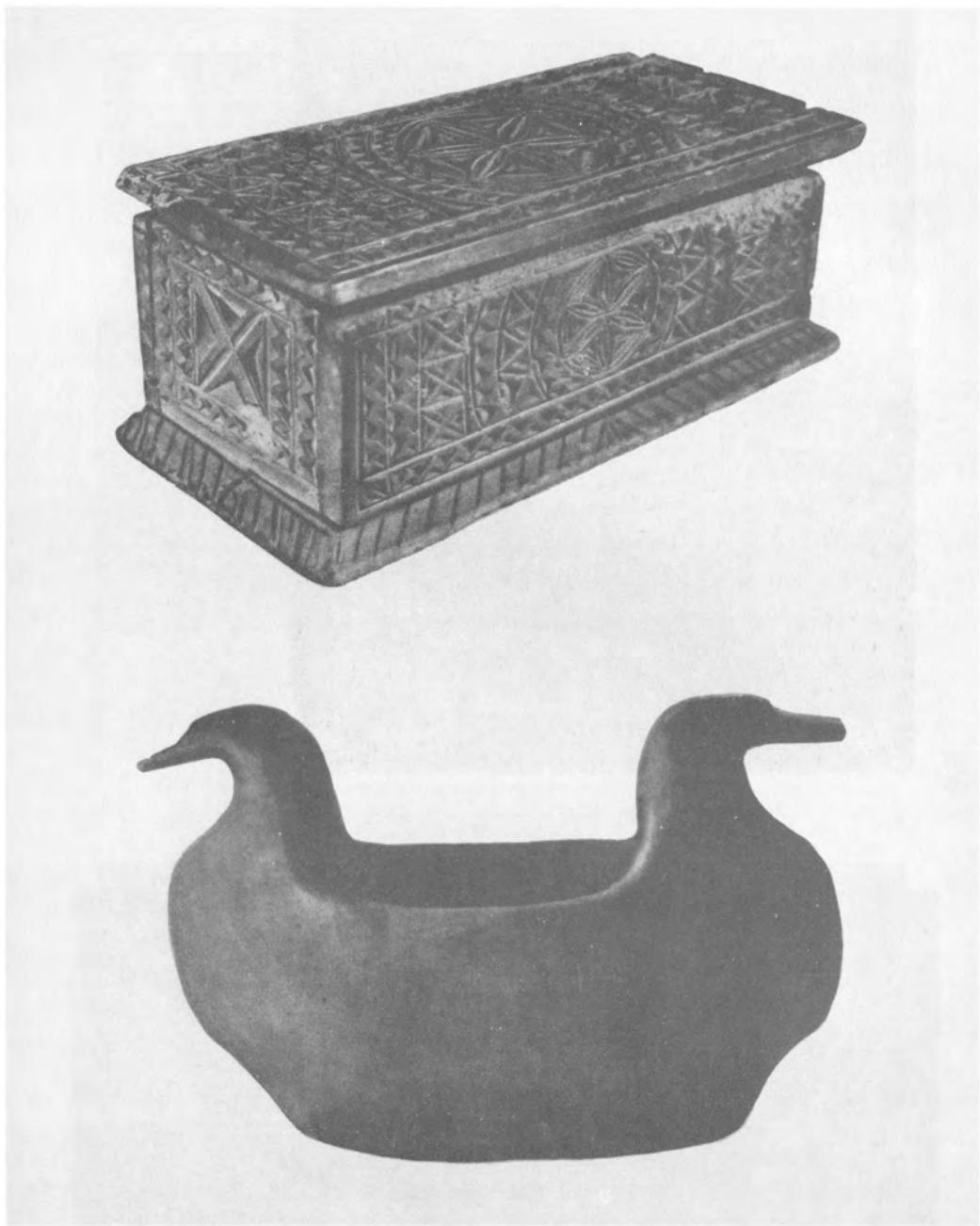

98 Ф. Шкрібляк. Таріль з гуцулом. Косів, 1957

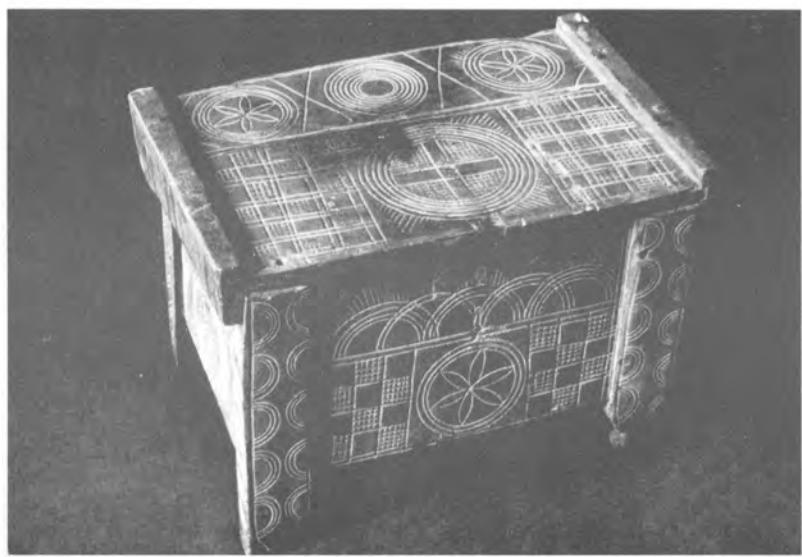
99 Д.Гавриш. Обкладинка альбома. Косів, 1973

А.Ванджурек. Шкатулка. Косів, 1966

100 Скринька. XIX ст.

Сільничка. 1917

101 Ковш, скринька. XIX ст., Галичина.

I. Балагурак. Таріль.

Я. Тонюк. Цукорница.

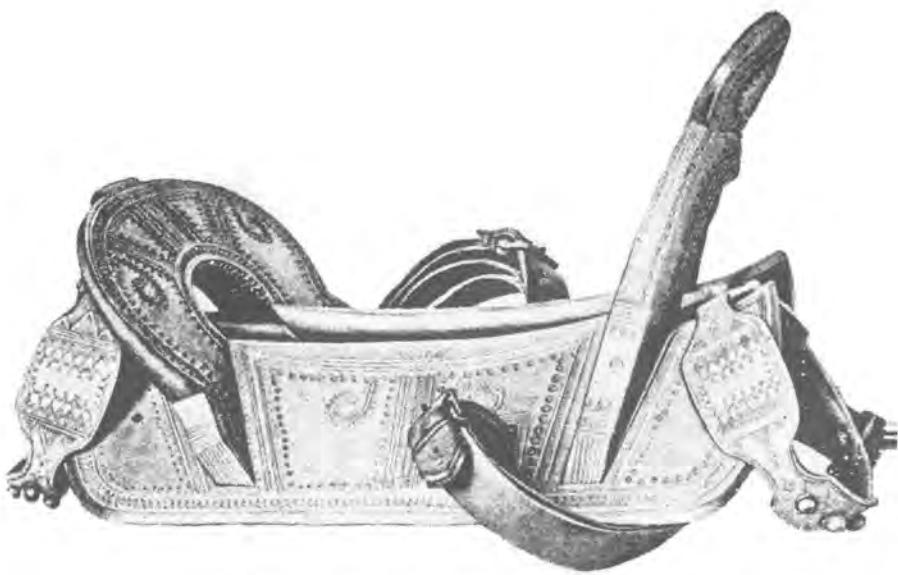

103 Н.М. Табакерка. Яворів, 1894

105 I. Пітиляк. Раква. Львів, 1967

Сідло-тарниця. Плоска різьба. Ю. Шкрібляк,
XIX ст.

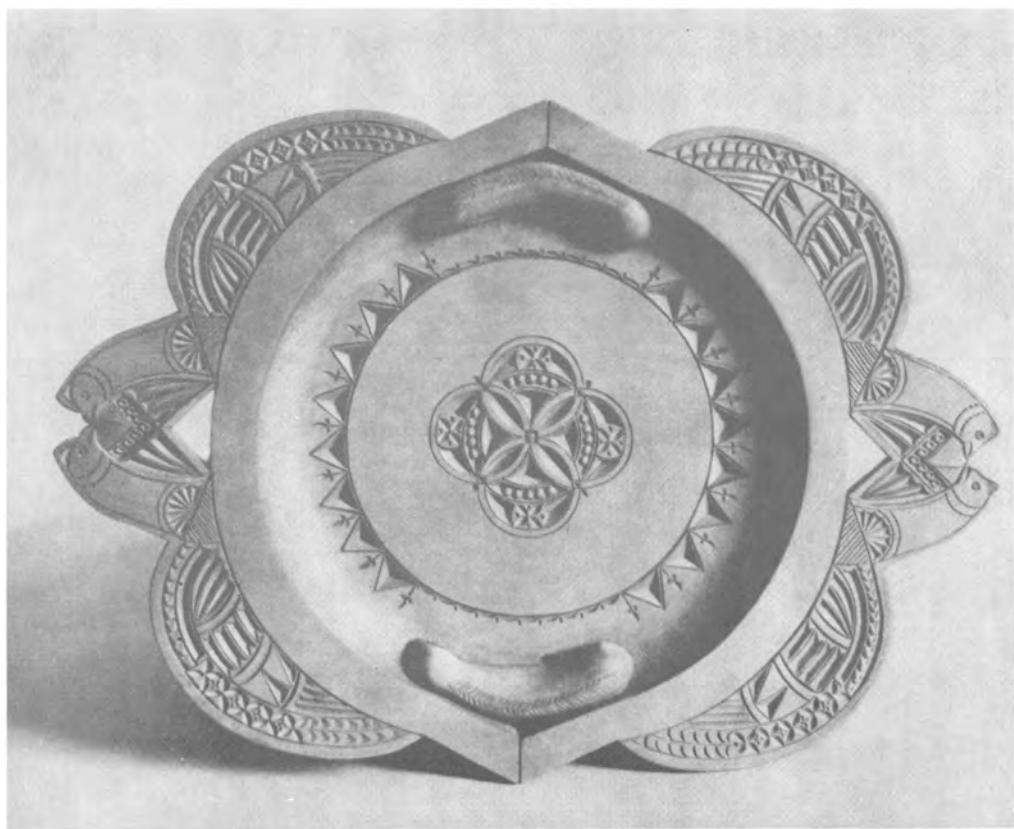
Тарілка. Плоска різьба. В. Шкріб-
ляк, XIX

Цукорниця, чарки. Різьба по дереву. 1892

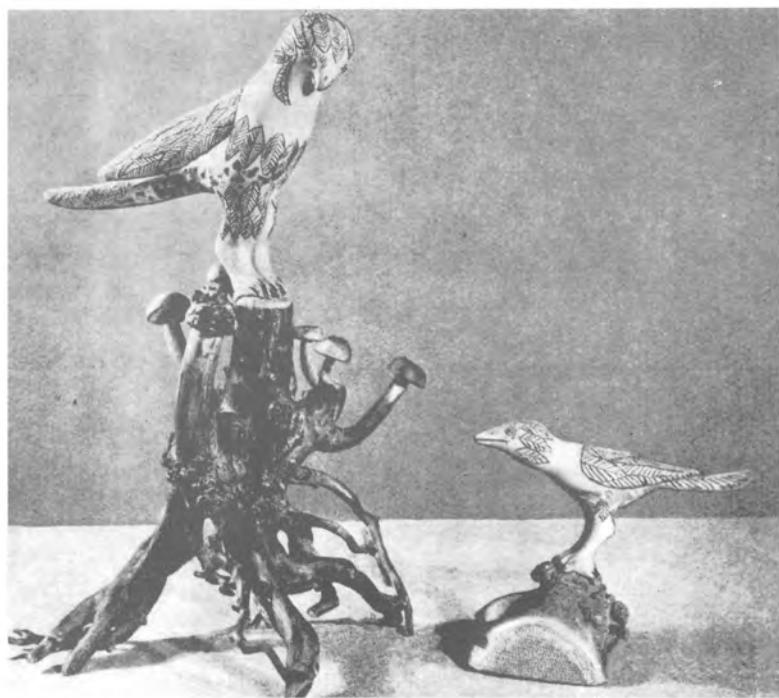
108 I.Грималюк. Солониця і кадка. 1959

109 Я.Халабудний. Піднос. Полтава, 1937.

A. Орисик. Копанина. Дерево. Львів, 1959

C. Чайка. Чайки. Дерево. С. Броди, Львівщина, 1967

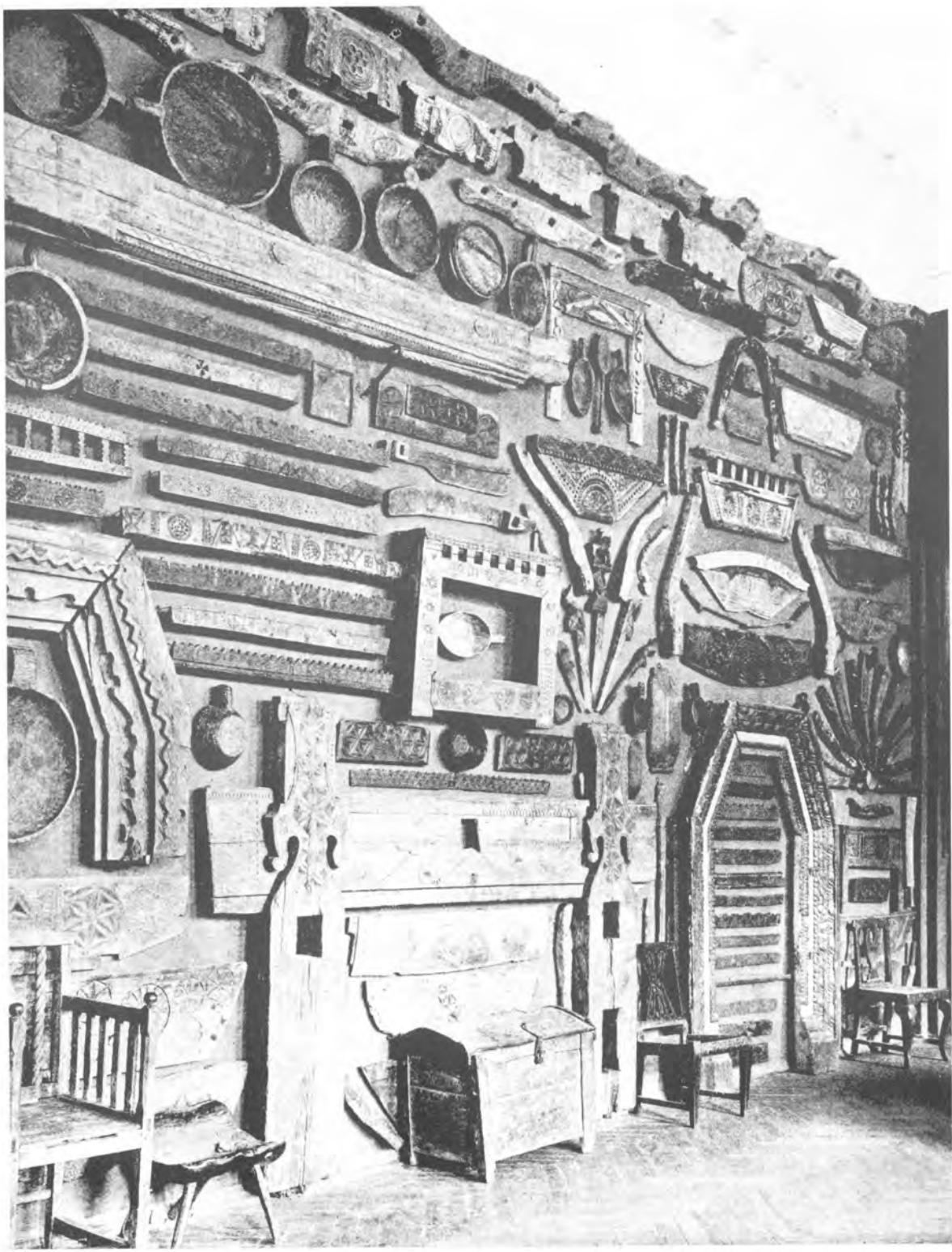
I. Орисик. Кози. Дерево. Львів, 1945

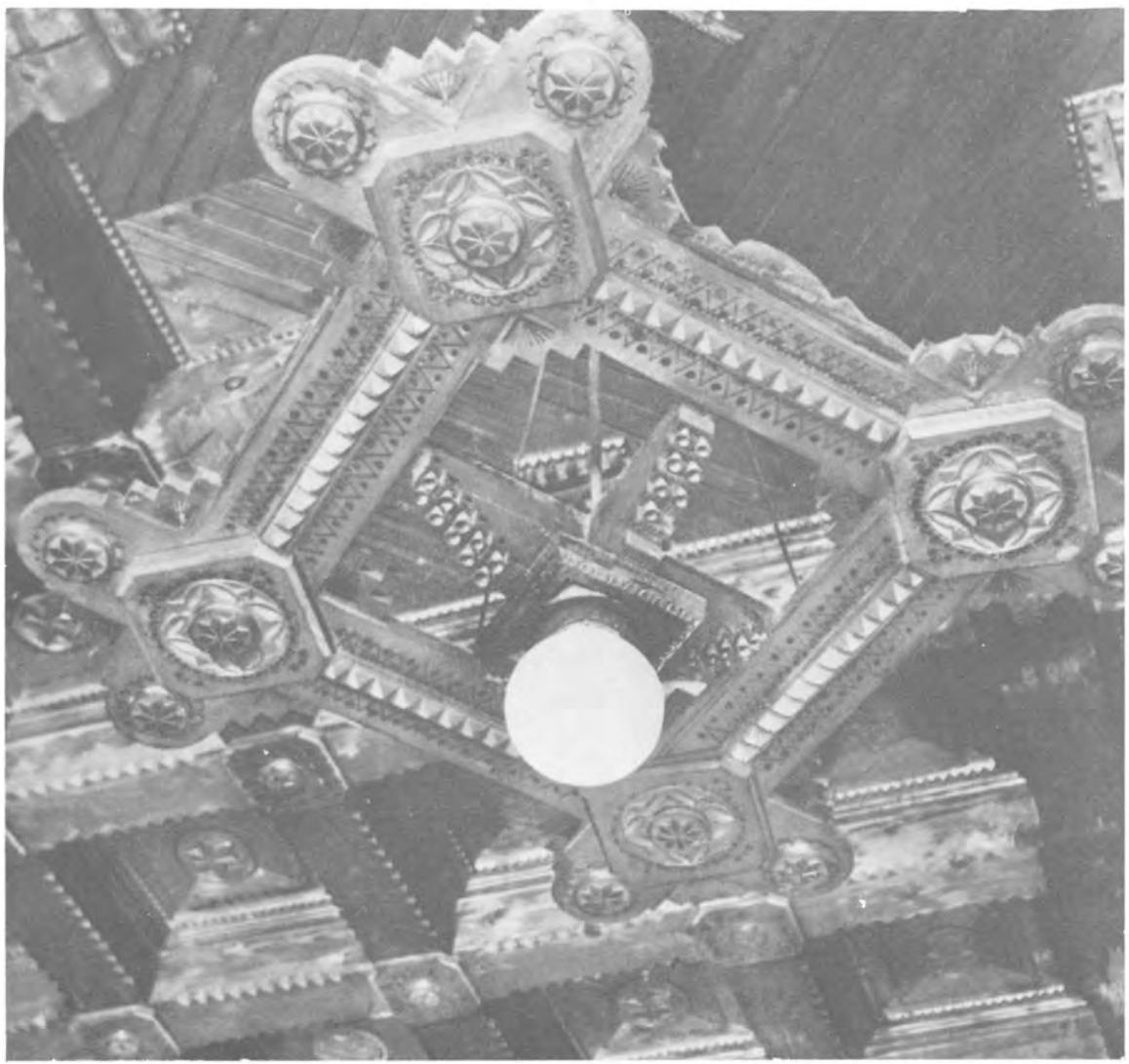
Стовпи під кіш вітряка. Чернігівська обл., XIX ст.

112 П.Довгаль. Дитячий стілець. Полтава, ХХ ст.

113 Кіївський музей ужиткового мистецтва, 1912

114 Ресторан «Гуцульщина» в Яремчі. Різьба місцевих різьбарів. 1956

ШКРІБЛЯК ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

Народився 1822 р. в с. Яворів
Івано-Франківської обл., помер 1884 р.
Родонаочальник династії Шкрібляків.
Його твори експонувалися на
виставках у Львові, Кракові, Відні,
Тернополі та в інших містах.

M. Шкрібляк. Раква.

ШКРІБЛЯК ВАСИЛЬ ЮРІЙОВИЧ

Народився 1856 р. в с. Ягорів
Івано-Франківської обл., помер 1928 р.
Син Юрія Шкрібляка. Навчався у
батька. Викладав різьбярство
у спеціальній школі у м. Вижниці.

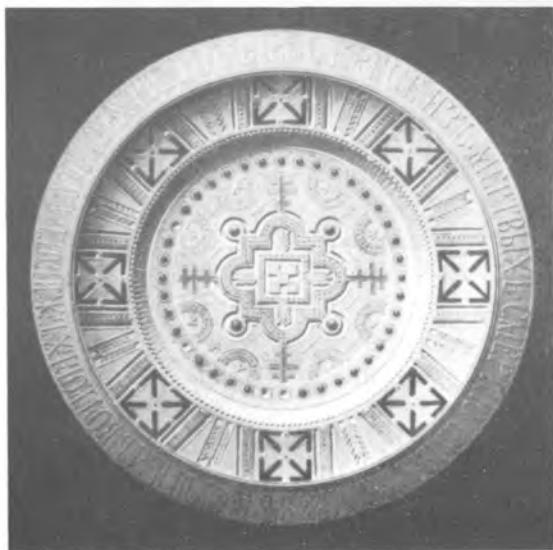
Ю. Шкрібляк. Бочівка. Яворів, XIX ст.

**ШКРІБЛЯК
МИКОЛА ЮРІЙОВИЧ**

Народився 1858 р. в с. Яворів Івано-Франківської обл., помер 1920 р. Син Юрія Шкрібляка. Навчався у батька. Започаткував новий прийом декорування — інкрустацію різокольоровим бісером.

**ШКРІБЛЯК
ДМИТРО ФЕДОРОВИЧ**

Народився 1925 р. у с. Яворів. Син Федора Шкрібляка. Живе у присліку Максимець І. Постійно бере участь у республіканських та всесоюзних виставках.

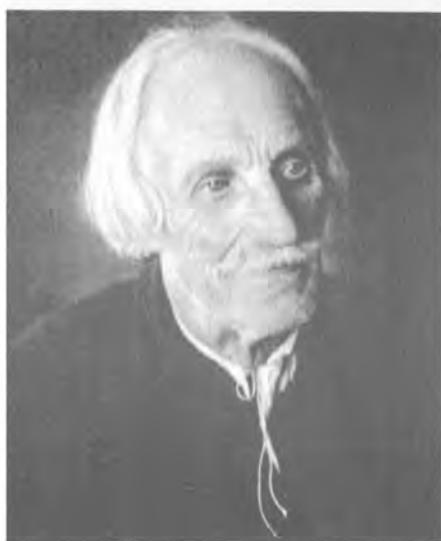

КОРПАНЮК ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

Народився 1892 р. в с. Яворів
Івано-Франківської обл., помер у 1976 р.
Заслужений майстер народної
творчості
Син Катерини Шкрібляк (дочки Юрія
Шкрібляка). Його твори експонувалися
на багатьох всесоюзних та
республіканських виставках.

Ю. Корпанюк. Скринька.

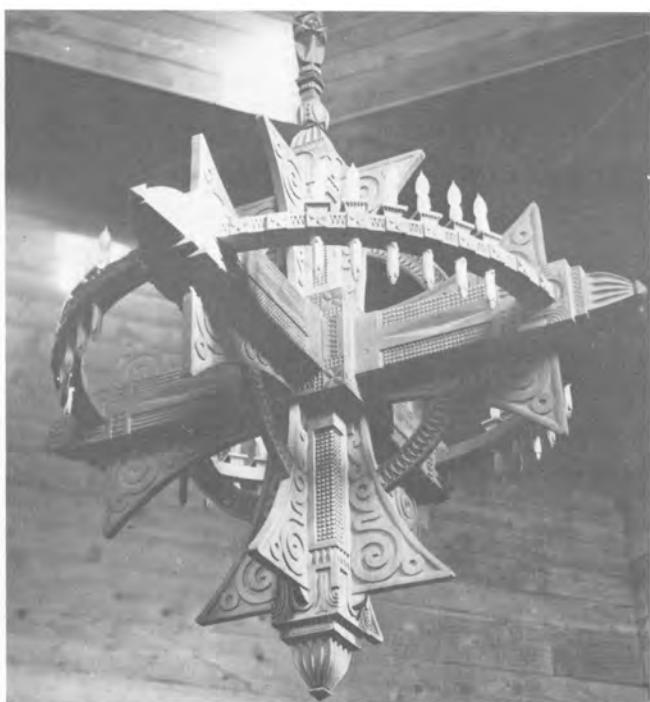

КОРПАНЮК СЕМЕН ІВАНОВИЧ

Народився 1894 р. в с. Яворів
Івано-Франківської обл., помер 1970 р.
Брат Ю. І. Корпанюка. Заслужений
майстер народної творчості

С. Корпашок. Тарілка. Яворів.

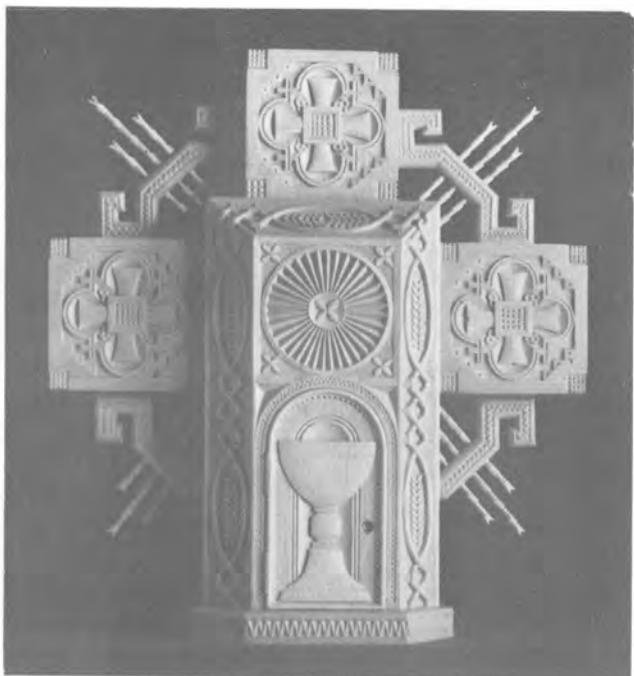
М. Черешньовський. Різьба. Гантер

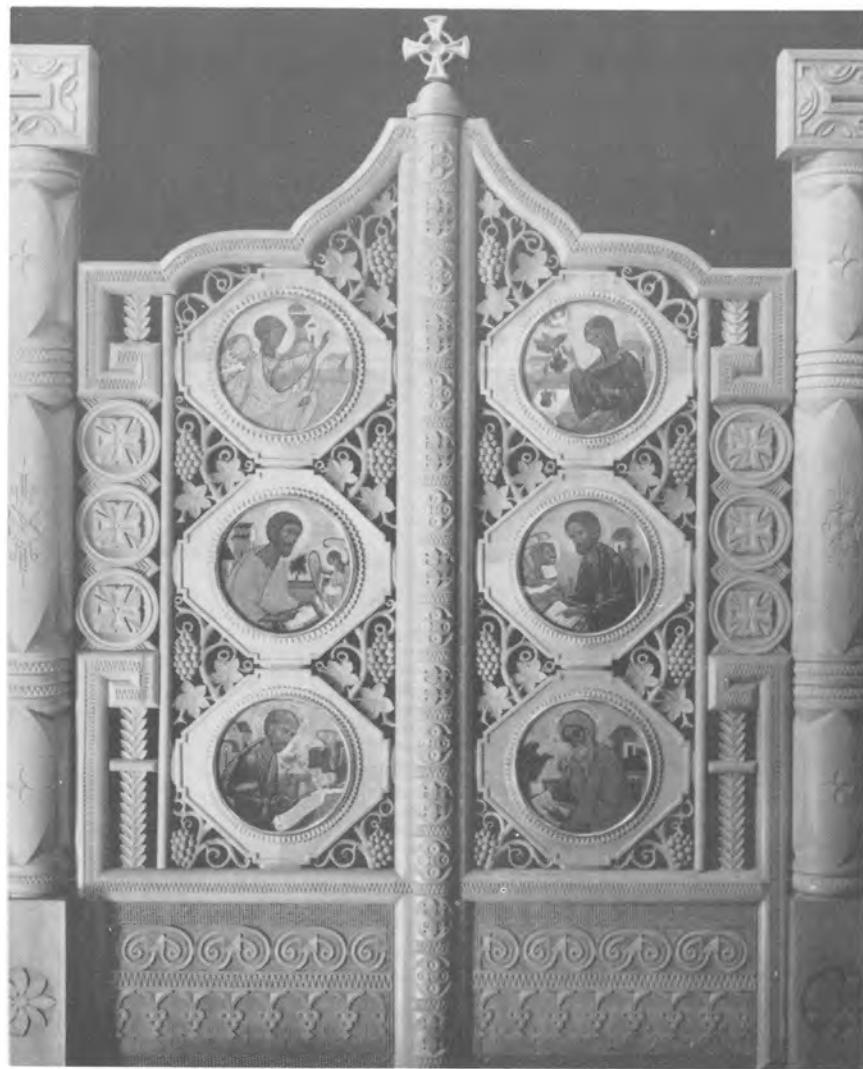
118 М. Черешньовський, скринька, Галичина,
1941-1942

М. Черешньовський. Пірнач. Різьба, 1971

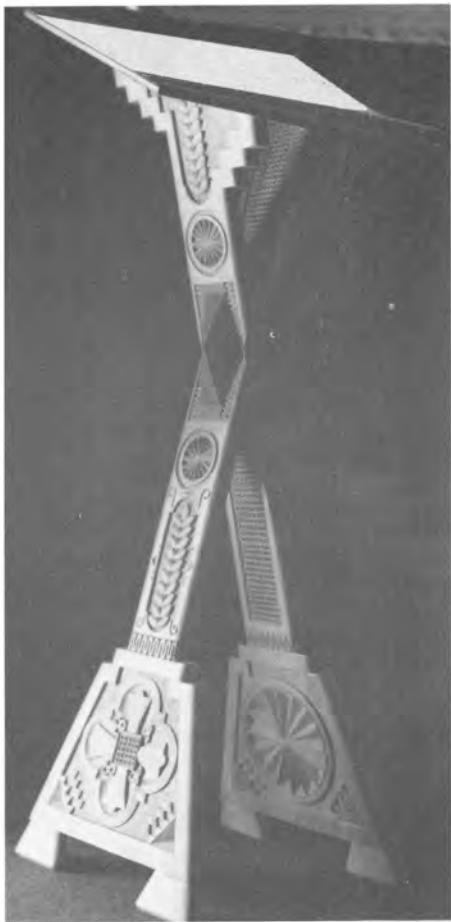

М. Черешньовський. Кіот. Гантер.

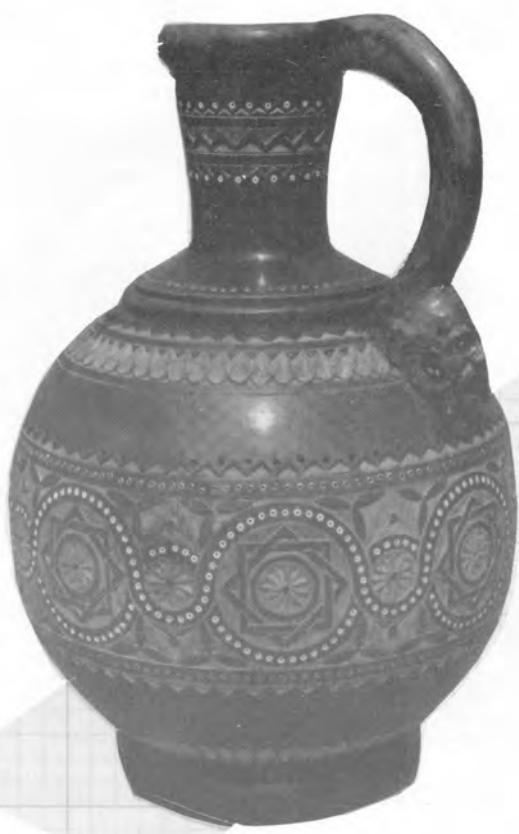
М. Черешньовський. Іконостас в Гантері, Різьба.

П. Холодний. Іконописець.

120 М. Черешньовський. Свічник. Різьба, 1940.

М. Черешньовський. Підставка. Різьба.

М. Корчун. Збанок. Різьба.

М. Корчун. Збанок

М. Корчун. Таріль. Різьба.

I. Ольшевський при праці.

I. Ольшевський. В обрії фантазії.

I. Ольшевський. Чи когут знудив?

I. Ольшевський. Пегас.

В. Третяк. Писанки. Різьба.

В. Третяк. Чарка. Різьба.

В. Третяк. Збанок. Різьба.

В. Третяк. Дерев'яні писанки з трипільськими мотивами.

124 Інтер'єр житлового мешкання. Різьба, інкрустація.
Косів, 1930.

125 Інтер'єр житла, с. Жаб'є. XIX ст.

126 В.Шкрібляк. Стіл, крісло. Явір. Різьба, інкрустація.
1900

Різьблений стіл. Полтавщина, ХVІІІ ст.

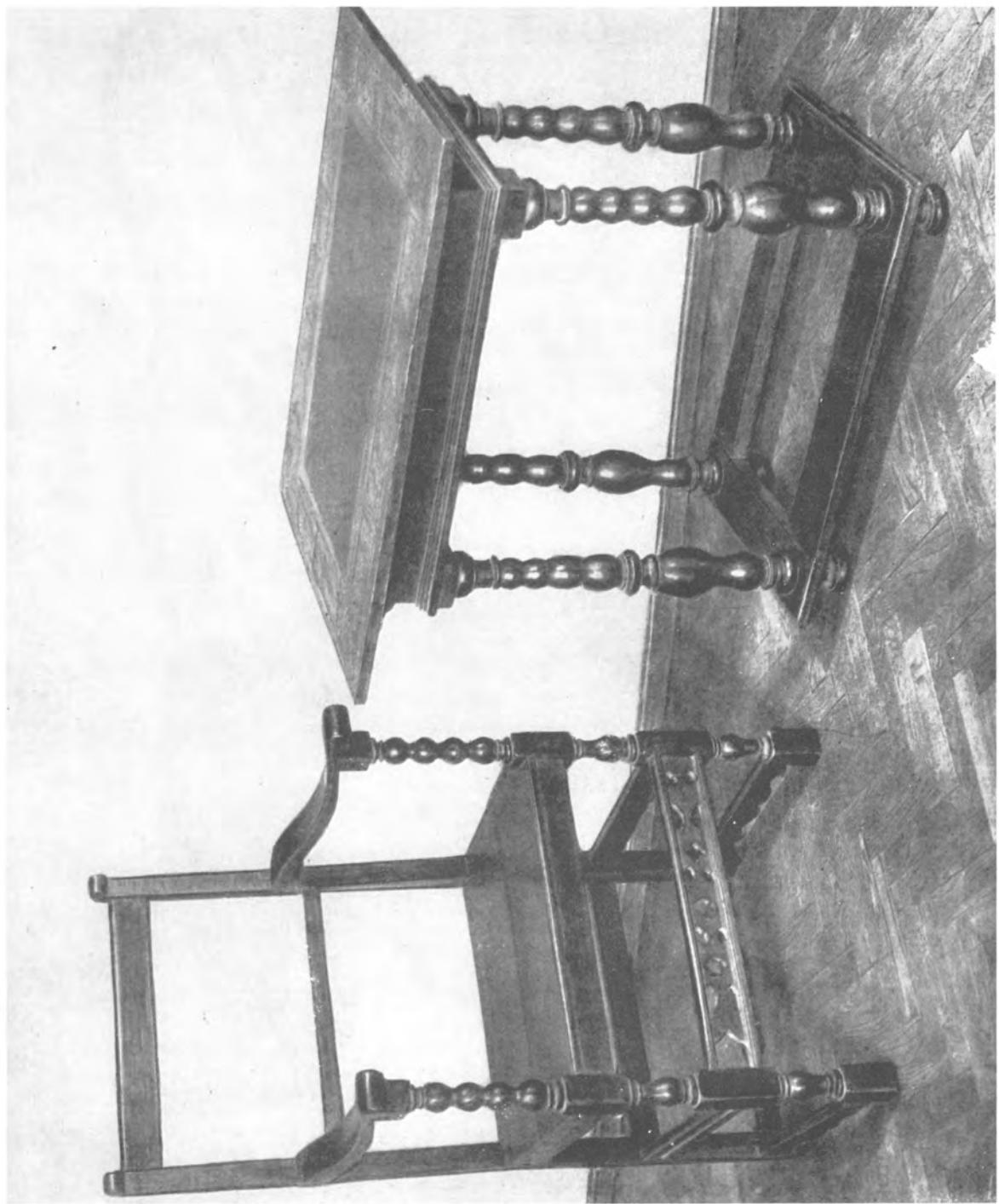

127 Різьблений стіл. ХІХ ст. Полтавщина.

128 Ложки і мірка. Київська обл. ХХ ст.

129 Столик і крісло. Львів, ХVІ ст.

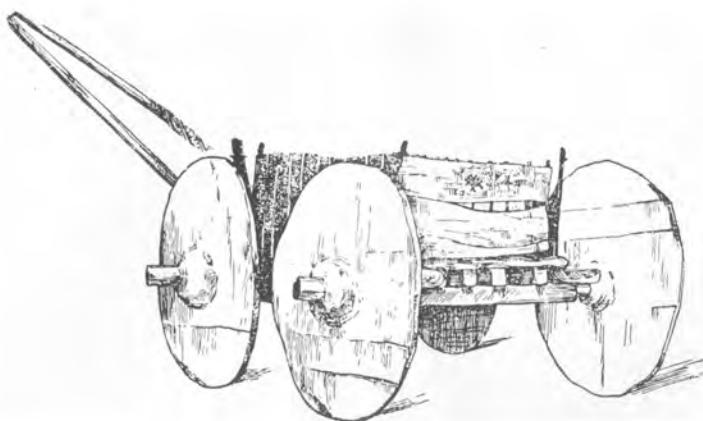

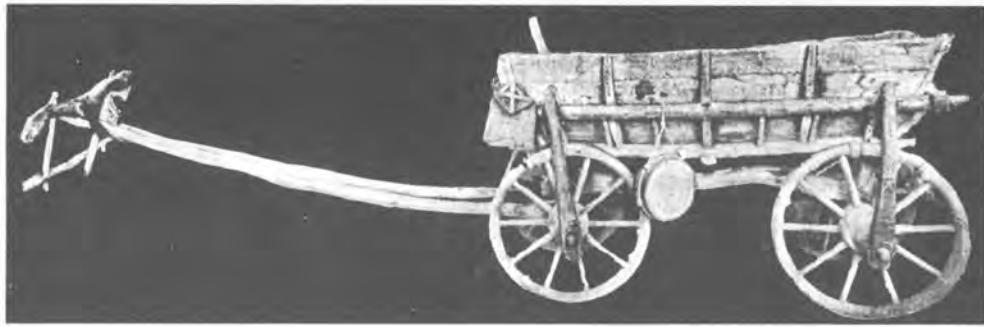
130 Ополоник. Різьба. 1880.

Ложки, черпак. Полтавська обл. XIX ст.

Реконструкція дерев'яного воза. Піздньої бронзової епохи.

131 Мажа чумацька. С.Вереміївка, Полтавської обл.

132 В.Шкрібляк. Ложка, держак коси.

РІЗЬБА ПО ДЕРЕВУ

III

Мистецтво різьби по дереву має багатовікову історію й успішно розвивається також і в наші часи. З кожним роком зростає потреба в мистецьких виробах, які відповідали б широкому попитові загалу. В останні роки спостерігаємо зацікавлення мистецькою різьбою серед чужинців.

Для плідної творчої роботи в галузі різьби по дереву не досить оволодіти лише технічними засобами її виконання. Потрібно виховати в собі мистецький смак, систематично ознайомлюючись з композиціями кращих творів практичного декоративного мистецтва, при чому велике значення має розуміння можливостей уживання різноманітних матеріалів. Різьбарям-початківцям слід уважно вивчати кращі твори різьби по дереву, опановуючи багатоюший досвід багатьох поколінь мистців-різьбарів. Це допоможе молодим майстрям не лише оволодіти ремеслом, але й використати в своїй творчій праці від ремесла до великого мистецтва.

В Україні, що здавна славиться лісними багатствами, мистецтво різьби по дереву розвинулось вже в глибокій давнині. Дерево завжди було поблизу і було одним з основних матеріалів, даних людині природою, та ще й виробити його можна нескладними ручними знаряддями. З дерева будували житла й виробляли необхідні речі щоденого побуту.

Василь Шкрибляк (1856-1928) Майстер різьби по дереву.

ІНСТРУМЕНТ

Інструмент для різання

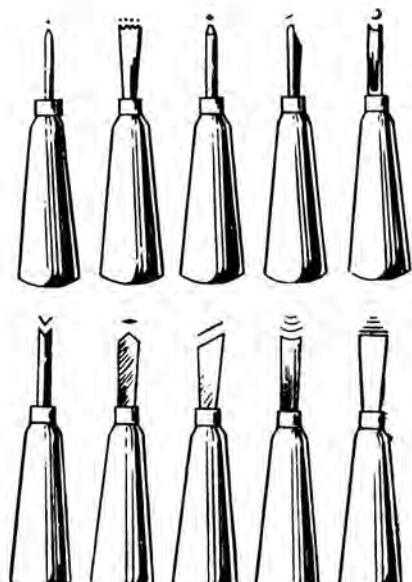
Основний інструмент різьбаря — все, що надається до різання. Крім того, різьбар мусить мати інструмент для креслення і розмічування, іноді потрібний у різьбарській майстерні інструмент для свердління, випилювання, а також — звичайний столярський інструмент.

До ріжучих інструментів належать різноманітні різці, долота та ножі.

Різці. Широкі різці необхідні для виконання геометричної і будь-якої іншої різьби, вузькі різці — для виконання дрібної різьби (не геометричної).

Напівкруглі долотця — це основний інструмент для виконання всіх видів різьби, крім геометричної.

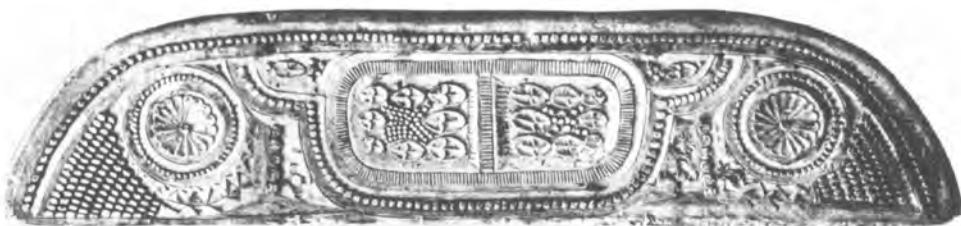
Форму напівкруглого долотця визначає радіус вигнутості основної частини і ширина її вздовж

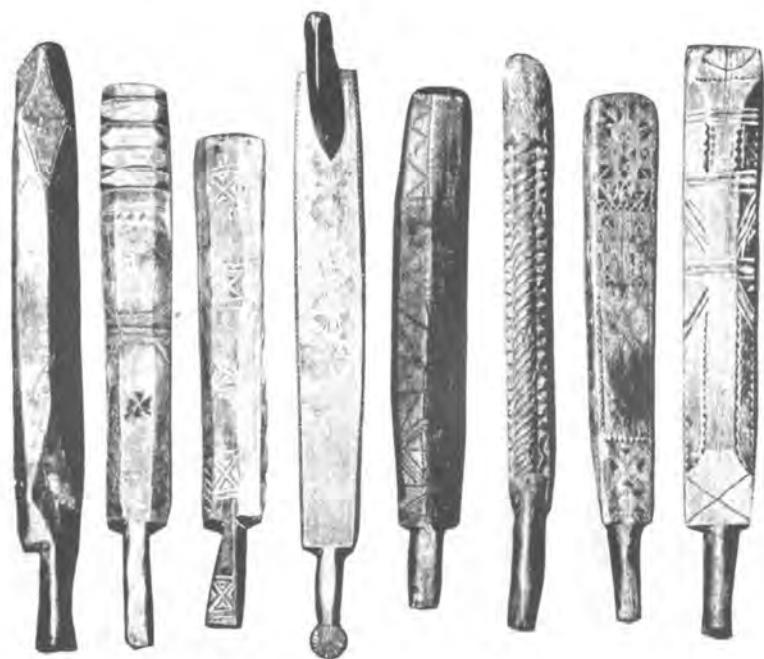
Інструменти для різьблення.

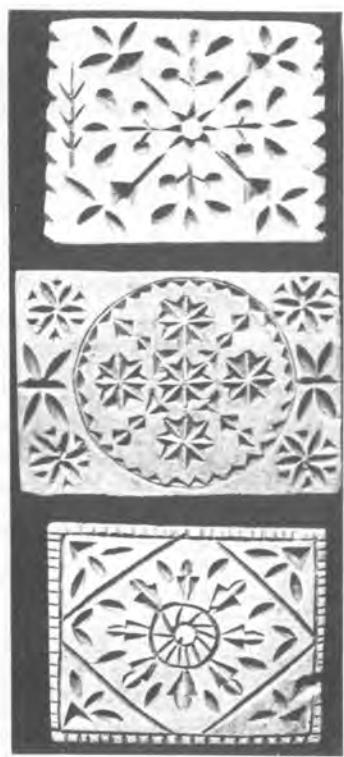
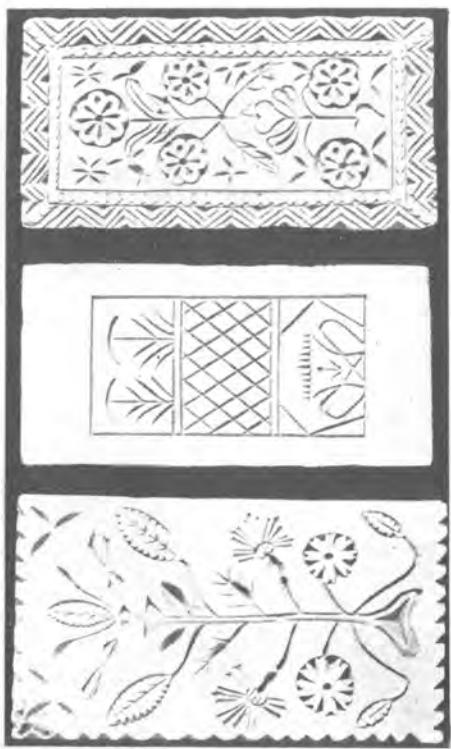
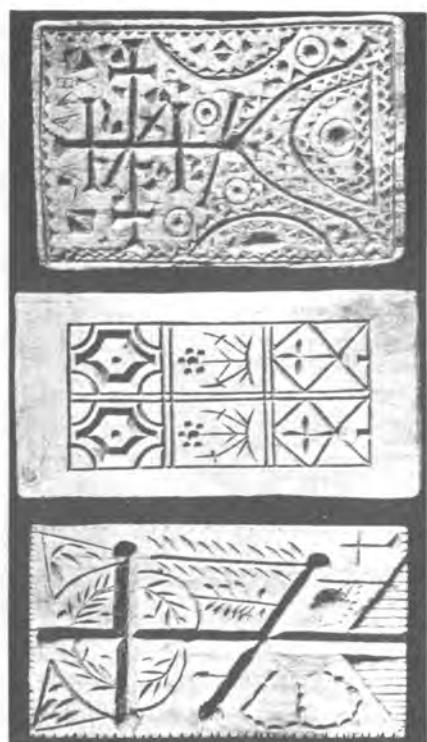
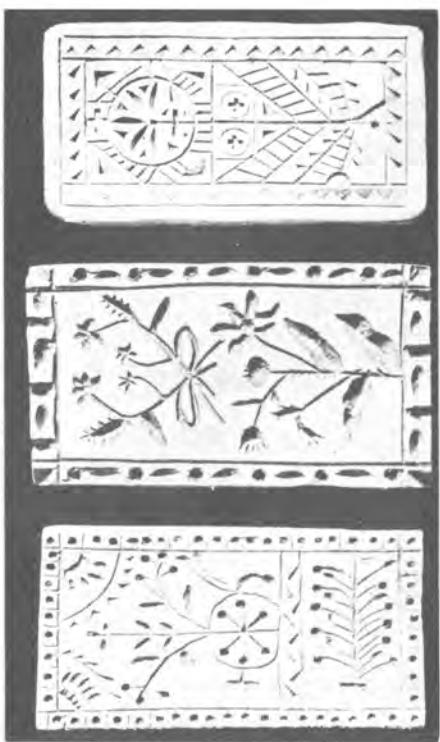
Ярмо. Золотоноша. Полтавський музей.

Спинки саней. Золотоноша, Полтавської обл.

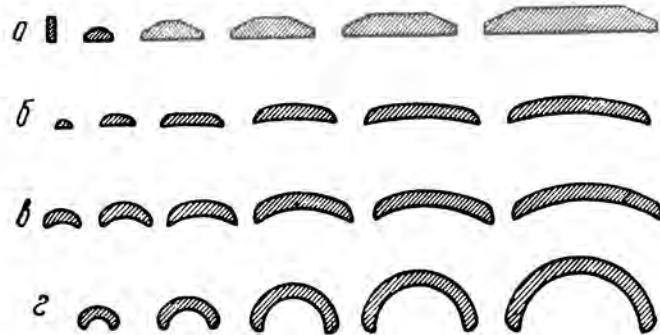

134 Рублі різьблені. Київський музей.

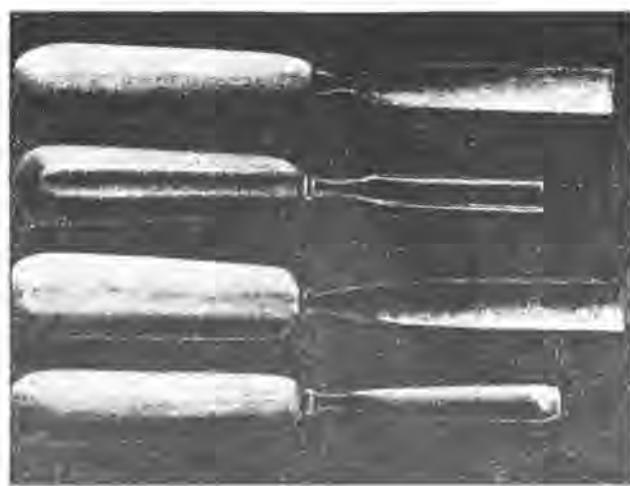

135 Форма для медяників. Дереворізба. Гайсин на
Поділлі, XIX ст.

простої лінії. У менші вигнутих долотець радіус вигнутості приблизно вдвічі більший ширини; у середніх — радіус дорівнює ширині, а у крутых — радіус приблизно вдвічі менший від ширини.

Поперечний переріз долотець (різців).

Різці.

МАТЕРІЯЛ

Деревина меблевих деталей і дрібних виробів, призначена для різьби, не мусить мати жодних дефектів. Всі дефекти деревини безумовно різьбу псують. Скошеність верств дерева утруднює виконання різьби і погіршує її якість. Лише в унікальних різьблених мистецьких виробах може бути навіть бажаною косошарість, завилькуватість дерева.

Деревина для різьби, так само як і в виробництві меблів, мусить мати 7-10% вологості. Якщо деревина більше волога, вона різатиметься легше, проте чистота різьби буде значно гіршою, також і шліфування, а деталі меблів з уже зробленою різьбою по висиханні можуть пожолобитися, потріскатися, дати помітне на око всихання.

На занадто сухій деревині різьба гарно виходить, але вирізати фізично тяжче й частіше можуть статися сколення.

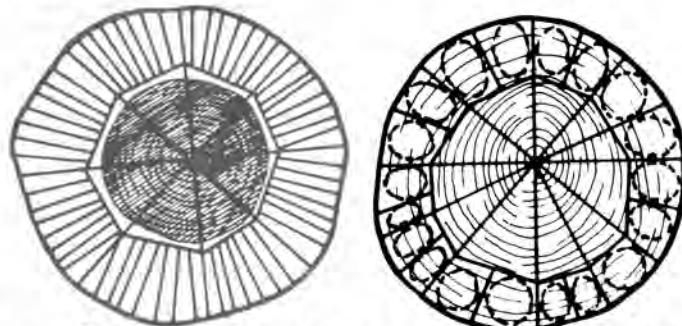
Що м'якше деревина тої самої породи або в порівнянні з іншою породою, то різати на ній фізично легше, проте, щоб була чиста різьба, потрібний гостріший інструмент. На твердій деревині неможливо з не дуже гострим інструментом зробити добру різьбу. Наприклад, на м'якій деревині липи (ближче до стрижня) неможлива чиста різьба без спеціального гострого інструменту, тоді як на деревині дуба можливо мати добру різьбу з інструментом не найгострішим.

З листяних порід найчастіше вживаються такі:

Липа. Порода без'ядірна, дає деревину білого кольору із злегка рожевим чи червонуватим відтінком, легку, м'яку й однорідної будови.

Деревина липи легко й добре ріжеться. Але твердість її в різних місцях дошки або в різних дошках може дуже різнятися. Близче до стрижня деревина липи буває надто м'якою й пухкою, що не дає змоги виконувати технічно добру різьбу. Близче до кори деревина липи настільки твердіша і компактніша, що цілком добре і чисто ріжеться з невеликими зусиллями. окремі дошки також можуть дуже відрізнятися якістю. Дошка, випилена із свіже зрубаної колоди і правильно висушена, матиме деревину ліпшої якості. Довго не розпилювана колода дає дошку з гіршою деревиною.

Недоліками липової деревини є її м'якість, а також неприваблива текстура і колір. З причини м'якості вона мало надається для меблів, а вироби з неї обов'язково потребують виморювання і полірування.

Тому з липи, як правило, виробляють різні дрібні побутові речі: різноманітні скриньки, рамки, полички, шафки, виточені пуделочки і т.п. Такі вироби з липи, прикрашені геометричною і особливо заокругленою різьбою, виморені й поліровані, виглядають дуже добре.

Вільха. Без'ядірна порода, дає легку, м'яку деревину, однорідної будови. Колір її, поки свіжозрубана — білий, на повітрі швидко стає червонувато-бронзовим.

Деревина вільхи дещо твердіша і ліпша липової, ріжеться легко і чисто. Вона добре приймає різноманітну обробку і її добре імітувати під інші породи.

Береза. Без'ядірна, заболонна порода. Деревина її середньої твердості, однорідної будови, білого кольору з червонуватим або жовтуватим відтінком.

Береза дуже добре ріжеться, легко й чисто; так само її легко добре й чисто відшліфувати та обробити.

Але деревина берези легко й швидко відповідає на зміни температури й вогкості повітря, вона, як кажуть, «дихає», тобто, дуже жолобиться, тріскається, всихає і розбуває. З цієї причини з неї виробляють майже виключно лише стільці, уникуючи використання берези для виробництва великих меблів та інших менших ужиткових виробів. Проте рамки, полички та інші подібні вироби, де конструкція не перешкоджає «диханню» матеріалу, з неї виробляти цілком можливо.

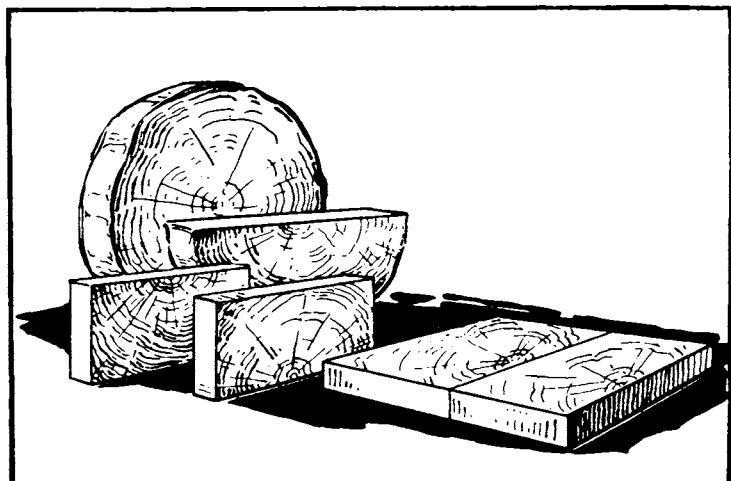
Дуб. Порода яdrova, кільцепориста, тверда. Заболонь дуба вузька, жовто-білого кольору. Колір ядра різний: від ясно- до темнобронзового.

Яdrova деревина дуба дуже гарного кольору й текстури та є одною з основних у меблевому виробництві. На меблі вона йде у вигляді облицювальної фанери та у вигляді масиву. Найбільше цінить столярі-різьбарі деревину дуба радіального розрізу за широкі, дуже гарні серцеві промені.

Різьба на дубі виходить дуже гарною, але, звичайно, через його твердість, вирізати на дубі тяжче, ніж на березі. А гарна текстура і колір яdrovoї деревини роблять дуб одним із кращих матеріалів для різьби у виробництві меблів. Різьба добре виходить і на меблях з дубу, і як накладна, на меблях з інших порід. Добре виходять різні вироби з деревини дубу також і дрібніші: рамки, полички, скриньки, шафи.

В обробці дуб уживається і природного кольору, і виморений. Тому, що деревина дубу має великі шпари, дуб ліпше виглядає під матовою обробкою, ніж під поліруванням.

Чорний дуб — це дуб, що ріс колись на берегах рік, підмитий водою, потім звалився у воду і довго перебував у проточній воді. Розчинені в воді солі заліза, з'єднуючись з дубильною кислотою в деревині дуба, поступово забарвлюють деревину

Дерево в розрізі.

дуба в чорний, іноді, немов вугілля, колір.

Деревина чорного дуба дуже цінна в меблевому виробництві, але як видно з повище сказаного, вона рідко трапляється, добути її можна лише випадково. Вирізувати на чорному дубі легше, ніж на «зеленому».

Бук. Порода без'ядірна, тверда, дає деревину білого кольору, з жовтувато-червоним відтінком. У перестояніх дерев трапляється вдаване ядро брунатно-червоного кольору.

В останні часи деревина бука почала широко застосовуватися у виробництві меблів, як також у різьбі. Ріжеться вона приблизно так як і деревина дубу, але дає менше сколень. Обробляється добре, в основному без виморювання.

Тому що текстура і спеціально колір деревини бука досить приємні, вона надається і для різних дрібних виробів та музичних інструментів.

Горіх. Яdrova, з розсіяними шпарами тверда порода, з великими судинами. Заболонь сіруватого, а ядро брунатно-сірого кольору. Колір і текстура горіху дуже гарні. Найліпший горіх — грецький, деревина його темніша від інших видів горіху, горіх росте в Україні рідко, переважно трапляється на Кавказі та в Середній Азії. Манчжурський горіх росте на Далекому Сході, текстура його деревини одноманітніша і яснішого кольору.

Горіх ріжеться дуже добре, чисто, скolioється лише іноді, на ньому можна виконувати найтоншу різьбу; деревина його добра на меблі, як у різьбі на масиві, так і в накладній різьбі, в поєданні з іншими породами.

Горіх добре піддається обробці, зовсім не потребує виморювання. Для різних дрібних високомистецьких виробів горіх являє собою найліпший матеріал.

Сосна. З шпилькових дерев найтвірдіше ріжеться сосна.

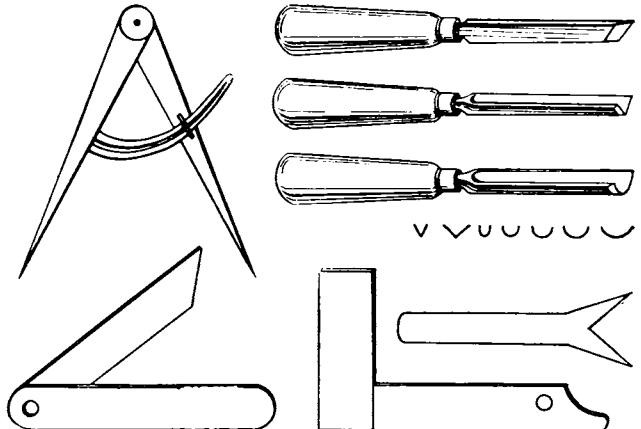
Ялина ріжеться легше сосни, але вона має дуже тверді сучки, і їх слід уникати.

Смерека ріжеться так само твердо, як сосна.

Модрина ще твердіша від сосни і ріжеться дуже тяжко.

З шпилькових порід особливе місце займає кедр. Це порода ядрова, з рожево-білою заболонню і брунатно-рожевим ядром. Деревина кедру гарно виглядає, легко і чисто ріжеться. Вона вживается у виробництві меблів, і вироби з неї, велики й дрібні, прикрашені різьбою, дуже гарні.

Різьбар, що добре засвоїв техніку різьби на деревині липи, берези, дуба й шпилькових, цілком упорається з роботою на породах деревини як описаних тут, так і на інших, що трапляються рідше.

Інструменти для різьблення.

МАЛЮНКИ І НАКРЕСЛЕННЯ

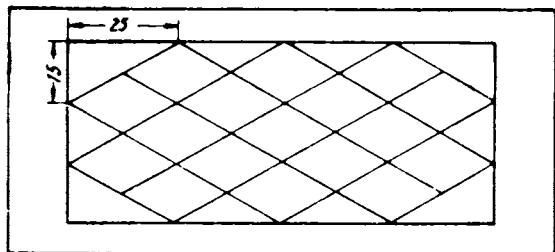

Схема розкреслення сітки.

Для правильного розміщення і виконання різного орнаменту необхідно на поверхні виробу накреслити або намалювати цей орнамент. В цих накресленнях і малюнках немає потреби домагатися високої точності, якщо око досвідченого різьбара не бачить помилок — точність достатня. В багатьох випадках можна давати лише схему малюнку — спеціально, це можливо в геометричній різьбі, коли різьбар виконує той самий орнамент багато разів. Малюнок або схему його слід виконувати чисто й зрозуміло.

Малюнки слід робити м'яким олівецем, а лінії — якнайтонші. Лінії, зроблені з надушуванням, залишають на деревині виїмки (особливо на липі), і різьба часто виходить брудною. Під час виконання малюнків пальці правої руки мають лежати на поверхні, не нижче поверхні виробу, олівець має бути випущеним із пальців не менше як на 5-7 см.

Добре виконаний малюнок — запорука чистого і гарного виконання орнаменту.

Розділювання ліній. В малюнках геометричної різьби часто доводиться ділити лінію на кілька частин. По змозі, це слід робити на око. Бруск з лінією, що її треба розділити, кладуть рівнобіжно до своїх плечей, подалі від себе. Олівець ставлять на середину лінії і очима порівнюють половини, якщо не видно помилки, роблять відмітку.

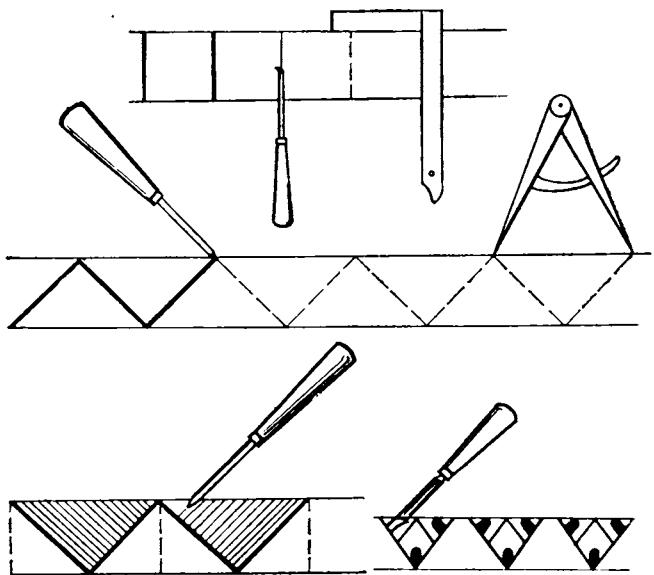
Далі, одержані половини ділять знову навпіл і т.д. Якщо трапилася помилка при першому поділі, вона дрібнішає і фактично по слідуючих поділах стає непомітною. З досвідом, цей спосіб поділу ліній на око дає швидкі й добре висліди. Останні відтинки можна ділити і на три частини. Способу ділення на око вживають тоді, коли потрібні дрібні відтинки.

На кілька великих відтинків лінію роблять з допомогою лінійки з міліметрами. Лінію вимірюють, і те число міліметрів, що дістали, ділять аритметично на бажану кількість відтинків. Одержану кількість міліметрів відкладають лінійкою. В разі число міліметрів не ділиться без решти, решту розподіляють на середні або крайні відтинки.

Зручно ділити лінії розділювачем. Його

Схема ділення кутів.

Прийоми геометричного різьблення.

розсувають, і одержані автоматично розміри відкладають на лінію малюнку.

Лінію по колу на циліндричних і округлих виробах ділять з допомогою паперової стрічки. Стрічку обмотують довкола виробу, і той розмір, що дістануть, ділять, як звичайно, або ж стрічку згинають наполовину, потім знову навпіл і т.д. Потім стрічку знову обмотують довкола виробу і помітки з неї переносять на виріб.

Ділення кутів. Найчастіше кути ділять на око: наполовину, знову навпіл і т.д. У випадку, коли коло, чи частину його треба розділити точніше, вживають креслярський транспортир.

Перейдім тепер до розкresлення окремих елементів геометричної різьби.

Квадратики. Спочатку провести крайні лінії (грубші), далі на них помітити розміри квадратиків чи прямокутників; тоді проводити всі інші лінії

Розетки. Шестипелюсткова розетка викresлюється циркулем з постійним радіусом. На цій основі можна викresлити розетку з простих ліній.

Щоб одержати п'ятикутну зірку, ділять коло на п'ять частин, тоді ставлять ніжку циркуля до середин викresлених дуг і радіусом «а»—«б» викresлюють зірочку.

Копіювання малюнків. Якщо малюнки орнаментів геометричної різьби розкresлюються відразу, малюнки орнаментів з мотивами рослин чи тварин копіюються з допомогою прозорі кальки або ж шаблонів (трафаретів).

Малюнок (контури) переводять на прозору кальку м'яким олівцем або пером. Слід помітити основні точки орнаменту — кути рамки або точки, де кінчается вісь. Потім кальку правильно розміщують на виробі, орієнтуючись на помітки основних точок, підкладають під неї копіювальний папір «чорну кальку» («карбон пейпер»). Кальку закріплюють шпильками й олівцем переносять малюнок на виріб.

Ліпше вживати копіювальний папір уже трохи вживаний, бо новий дуже забруднює роботу. Одержані малюнок ще раз обводять олівцем, але не для того, щоб посилити лінії, а щоб їх вправити чи уточнити. У випадку, якщо орнамент простий і виконується різьбарем багато разів, малюнок можна олівцем не обводити.

З допомогою прозорої кальки можна перезнімати малюнок ще простіше й швидше (але «калька» не означає тут «карбон-пейпер» — це прозорий папір або тканина для знімання копій з малюнків). Для цього контур малюнка, перезнятий на прозору кальку, наколюють шпилькою, приміром щокожний міліметр, — можна відразу на кілька листків кальки. Наколену кальку накладають на виріб. Беруть невеличку щіпку вати, злегка промаслюють її та, натерши об «карбон-пейпер», протирають нею кальку. Під калькою на поверхні виробу залишається малюнок, виконаний крапками.

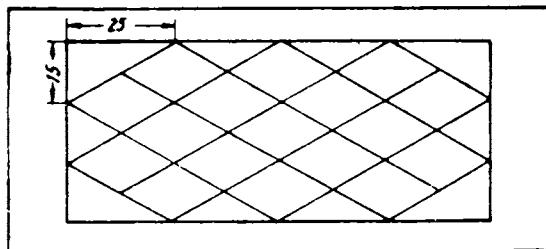

Схема сітки.

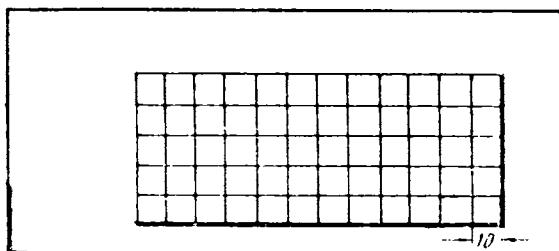

Схема квадратиків.

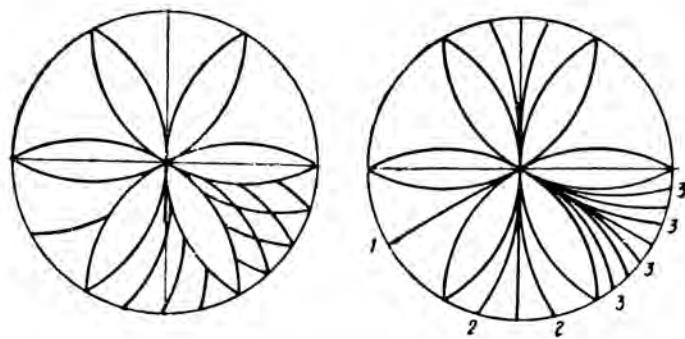
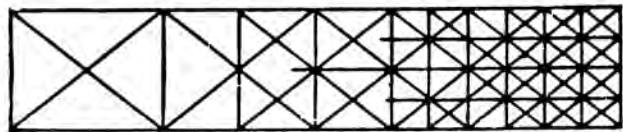
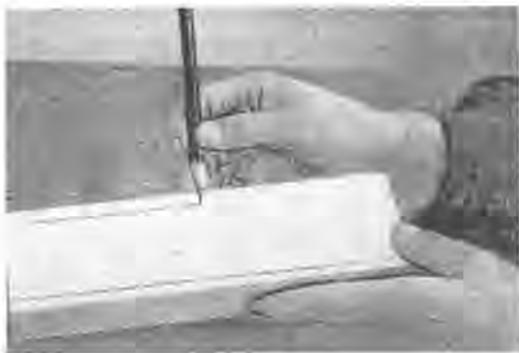

Схема трикутників та кривих ліній.

Сітка.

Копіювання малюнків з допомогою шаблону.
Якщо орнамент виконується багато разів, ліпше вживати шаблон. На шаблоні мають бути відмічені основні точки або ж зроблені зупинки; з допомогою них шаблон можна правильно уложить на виріб. Обведення слід робити тонким олівцем і потім, якщо це потрібно, прорисувати перепущені місця.

Спосіб проведення прямої лінії.

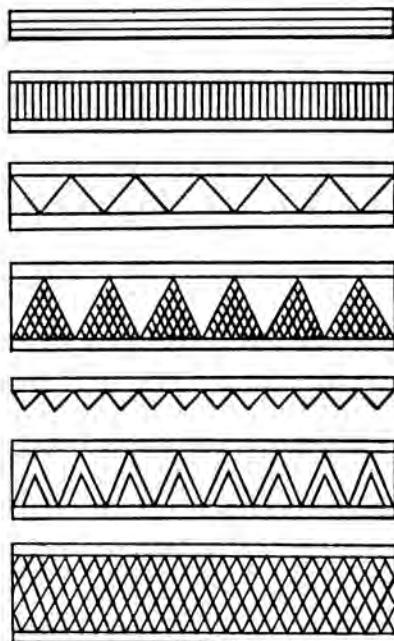
ГЕОМЕТРИЧНА РІЗЬБА

Геометрична різьба виконується, в основному, одним різцем, і тому орнамент геометричної різьби складається з елементів сuto геометричної форми: поглиблених ліній, тригранних і чотиригранних поглиблень, порізок у вигляді нігтів на пальцях руки тощо.

Техніка геометричної різьби дозволяє також виконувати й різні роботи рослинних форм (колоски, листя, квіти, ягоди тощо). У своєму розвитку вона переходить у техніку контурної різьби.

Виконання геометричної різьби порівнюючи просте. З інструментів, крім різця, потрібні ще одні-два напівкруглі долотця. Засоби геометричної різьби дозволяють виконувати дуже різноманітні гарні орнаменти. Різьба дозволяє також матову обробку й шліфування. У всіх видах геометричної різьби, й зокрема в тригранно-виїмчастій різьбі, тобто в різних трикутниках і сявах, а також у різьбі, що нагадує форму нігтів, велику роль відіграє гравітація.

Всі ці якості обумовили широке розповсюдження геометричної різьби у виробництві меблів, скриньок та інших дрібних виробів, як також у прикрасах мешканевих будівель.

Зразки елементів геометричного різьблення.

Робота різцем проста й зрозуміла. Саме тому вивчення техніки всіх видів різьби починається з вивчення техніки геометричної різьби. Спочатку вивчаються простіші й частіше вживані засоби, а потім — складніші. Починають на матеріалі простіших елементів чи орнаментів геометричної різьби і поступово їх ускладнюють.

Геометрична різьба найліпше йде — легко, швидко й тонко по деревині липи. Для вивчення її — придатні бруска розміром приблизно 2 х 7 х 20 сантиметрів. Всі вправи на липі виконуються сидячи.

Лінії вздовж волокон. На бруску проводять лінії одна від одної на віддалі приблизно 10 мм. При цьому слід звернути увагу на такі моменти:

1) Сидіти при столі треба вільно, без напруги, злегка торкаючись грудьми краю площини столу, не дуже нахиляючи голову.

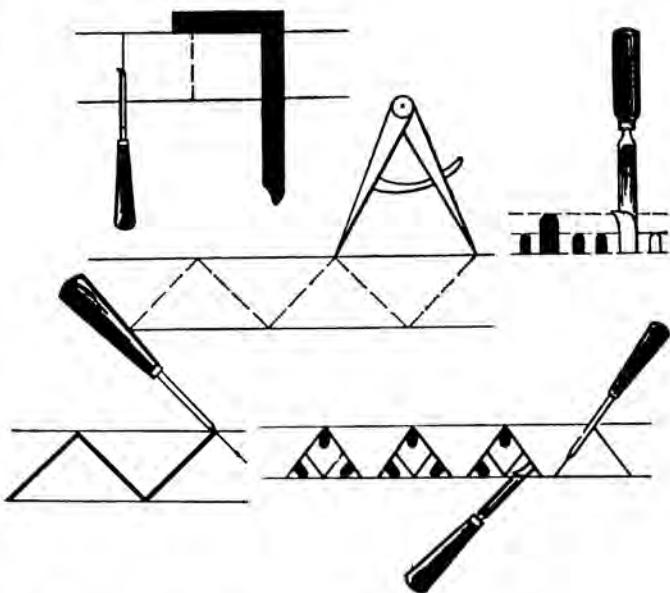
2) Різець беруть не за черенок, а дещо нижче. Він виставляється із стиснутої долоні на 3-4 см., і п'ята його має бути звернена до різьбаря.

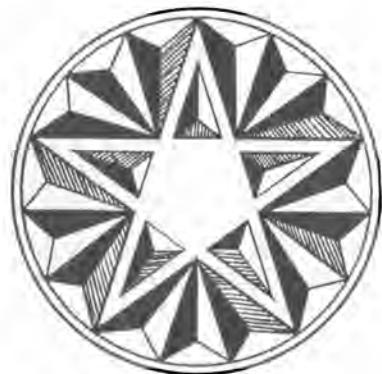
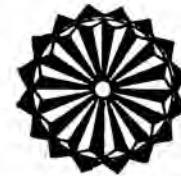
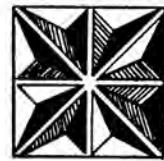
Різець (ніж). Має бути з гартованої сталі.

3) Різець має бути нахилений праворуч. Кут між різцем і вертикальлю до поверхні бруска звуться **бічним нахилом**. Під час різьби ліній **бічний нахил** має бути 30°-40°. Більший бічний нахил, або, як кажуть, «відлога», різьба даватиме розплівчасті лінії. Менший бічний нахил, або, як кажуть, «крутіша» різьба дає лінії надто різкі.

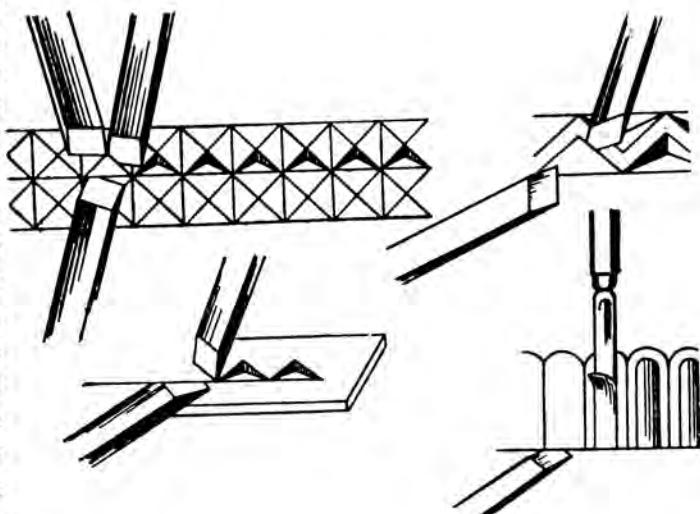
4) Різець має бути нахилений відносно різьбаря — вперед до різьбаря. В цьому випадку має значення не кут нахилу, а віддаль п'яти різця від поверхні бруска. Припустимо, що грубина потилиці різакового носа (стрілка «б») 1 мм., а віддаль у першому випадку 10 мм., а в другому — 20 мм. — тоді різець під час різьби ліній розсуватиме волокно в першому разі на більший кут, у другому — на менший. Тому п'яту різця під час різьби ліній слід тримати ближче до поверхні бруска — тоді в різьбі буде менше сколень. До того

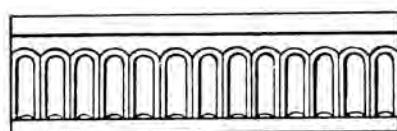
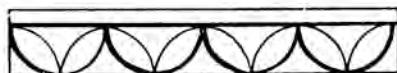
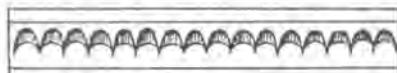
Підстава геометричного різьблення.

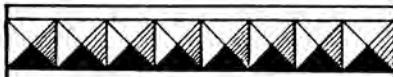
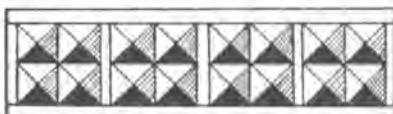
Елементи тригранно-виїмчастого різьблення.

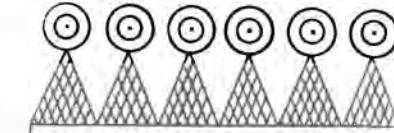
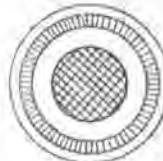
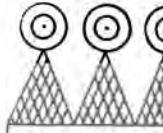
Елементи тригранно-виїмчастого різьблення 141

Елементи серповидного різьбління.

Зразки елементів тригранно-виїмчастого різьбління.

Елементи тригранно-виїмчастого та серповидного різьбління.

ж у другому випадку різець менше йде на бік, менше хитається, і ним легше прорізати лінію просто. Звичайно, «зариватися» п'ятою в деревину не можна.

5) Різець може зірватися і дуже порізати ліву руку. Слід притримувати брускок позаду руху різця. Можна також стримувати брускок і спереду — великим пальцем лівої руки, тільки палець мусить бути лівіше лінії руху різця.

6) Лезо різця ставимо на початок лінії, надушуючи, врізаємо його на глибину 1,5-2 мм., і рівно, не швидко, ведемо різець до себе. При цьому рука має відчувати (раніше, ніж це помітить око) нахил різця звернути з простої лінії і його поволі стримувати.

7) Коли лезо різця не дійде до кінця лінії на 5-10 мм., колодку різця слід поступово відвести від себе, рухаючи в той же час різець на себе до кінця лінії (мал. 11). Якщо цього не зробити, то кінець лінії знизу залишиться непрорізаним.

8) Повертаємо брускок на 180° до різця праворуч від надрізаної лінії на 1,5-2 мм., і дотримуючись усіх описаних вище правил, підрізаємо лінію з другої сторони. При цьому треба слідкувати, щоб лінія (канавка) була по всій довжині однакової ширини.

9) Повертаємо брускок на 90° лезом різця з нахилом все так само праворуч, підрізаємо кінець стружки. Потім знову повертаемо різець на 180° і так само підрізаємо другий кінець стружки.

10) Якщо всі операції виконані правильно, стружка має вилітати сама або від подуву різьбаря. Не можна під час різьби віддирати стружку пальцями. Слід її здувати, а якщо вона не відлетіла, значить вона десь не підрізана.

11) Прорізати лінію слід точно на її глибину або лише дещо глибше. Якщо лінія підрізана заглибоко,— вона негарна.

Ці перші вправи в геометричній різьбі дуже важливі: тут засвоюються основні способи роботи різцем.

Треба мати на увазі, що лінія — дуже важливий елемент у виконанні геометричного орнаменту, і вказані вище вправи слід засвоїти досконало, міняючи ширину лінії від 1мм. до 3мм. Не засвоївши як слід перших вправ і переходячи до засвоєння нового матеріалу, різьбар дає погану, «брудну» різьбу і губить зацікавлення нею.

Не слід на цій стадії повернення бруска на 180° замінити нахилом різця ліворуч, конечним є виробити правильний одностайній нахил праворуч.

Лінії поперек волокон Ці лінії ріжуться так само, як і лінії вздовж волокон. Спочатку підрізаються кінчики майбутньої стружки, а потім уже прорізаються лінії. Якщо стружку підрізати по прорізці лінії, як це роблять під час різьби ліній вздовж волокон, кінці ліній часто бувають нечисті.

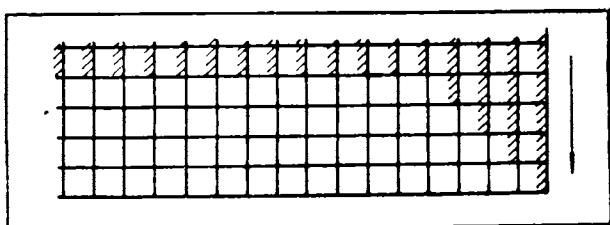
Якщо при надрізуванні лінії різак іде тяжко, п'яту

різця злегка підіймають.

Не можна проводити різцем далі кінця ліній. Ці прорізи, мало помітні перед обробкою, різко вимальовуються по ній, зокрема, якщо різьба йде на виморювання.

Квадратики Способи вирізування квадратиків ті самі, що і при різьбі ліній вздовж і поперек волокон. Виконувати їх треба таким способом:

Надрізають підряд усі лінії вздовж волокон, при чому, крайня права лінія надрізається далі на ширину майбутньої лінії, а всі інші на половину цієї ширини

Мал. 18. Друга надрізка квадратів.

Бруск повертають на 90° за стрілкою годинника і надрізають усі лінії поперек волокон, при чому крайня права лінія виносиється вперед на ширину майбутньої лінії, а всі інші — виносяться дещо менше.

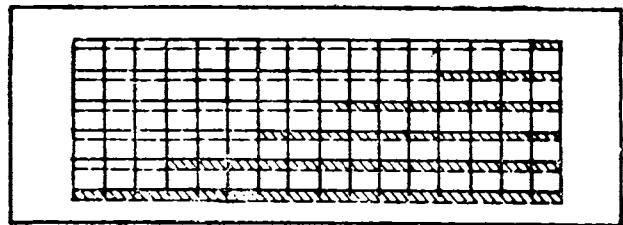
Якщо ми кінець лінії ріжемо правильно, різець, коли доходить до надрізаних уздовж волокон ліній, буде злегка тріщати (зокати).

Бруск повертають на 90° і підрізають усі лінії уздовж волокон, тепер уже не за лінією олівцевої сітки, а поруч — з правої сторони, виносячи крайню праву лінію (пунктирну лінію) вперед. При цьому стружка, розрізана раніше поперек на дрібні частини, мусить відлетіти.

Бруск ще раз повертають на 90° за стрілкою годинника і підрізають лінії поперек волокон, тепер уже не за лінією олівцевої сітки, а поруч — з правої сторони. Під час виконання цієї операції застосовується новий спосіб. Коли п'ята різця буде над кінцем лінії, її не підіймають, як раніше, а «додушують» нею лінію. Цей спосіб застосовується в тих випадках, коли лінія кінчиться готовою поперечною лінією. У цьому випадку різець рідше зривається.

При вирізуванні квадратиків конечним є точне дотримування однакового бічного нахилу і однакової ширини ліній — 2-4 мм.

Дуже часто стружка або частина її не відлітає, навіть по точному виконанню всіх операцій. Це може трапитися при різьбі ліній та інших елементів геометричної різьби. В таких випадках повторюють

Квадрати.

всі операції в попередньому порядку, але необхідно уважно стежити, щоб бічний нахил різця був однаковий з попереднім.

Під час пояснень процесу різьби ліній, квадратиків, а далі й інших форм геометричної чи іншої різьби зустрічалися й будуть зустрічатися терміни «надрізка» і «підрізка».

Надрізка — коли деревина надрізується вперше і відділяється від основної маси не може (не рахуючи сколен). По **підрізці** деревина вже відділяється від основної маси.

В дальшому ми побачимо, що в інших формах геометричної різьби, наприклад, у трикутниках, буде не одна, а дві надрізки, а в деяких випадках і більше.

У випадку, коли надрізка робиться «тичком» долотця, — надрізка зв'ється **надколюкою**, тобто, надколюванням.

Сітка Сітка ріжеться в той спосіб, що й квадратики, а саме:

1) Вряд надрізаються лінії олівцевої сітки, показаної на мал. 20-б грубими лініями. Лінії 1, 1... надрізаються з виносом вперед на ширину трохи далі майбутньої лінії, а решта — з меншим виносом.

2) Бруск повертають проти стрілки годинника приблизно на 120° і вряд надрізають усі лінії сітки. При цьому лінії 1, 1... надрізаються далі кутів сітки на ширину майбутньої лінії, а решта — дещо менше.

3) Бруск повертають проти стрілки годинника приблизно на 90° . Перед тим надрізані лінії підрізають уже не за лініями олівцевої сітки, а поруч (мал. 21, пунктирні лінії). Починають різати з прорізаної лінії, а кінчають на кутах майбутньої сітки.

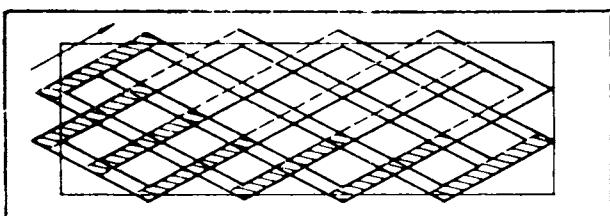

Схема скісної сітки.

4) Бруск повертають проти стрілки годинника й підрізають наступні, раніше підрізані лінії, уже не по лініях олівцевої сітки, а поруч.

Під час різьби сітки конечним є точно дотримуватися однакового бічного нахилу різця і однакової ширини лінії — 3-4 мм. Порядок різьби сітки засвоюється тяжче, але ріжеться сітка легше і чистіше, ніж квадратики.

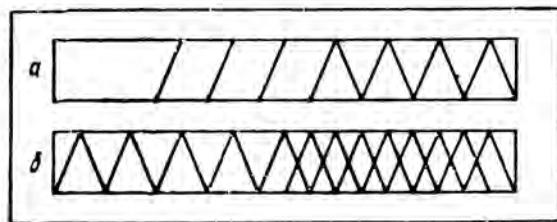
Трикутники виконується такими способами і в наступному порядку:

Надрізка основ. Надрізаємо основи трикутників всі вряд способом різьби ліній уздовж волокон. Лезо різця ведемо на глибині приблизно 5 мм.(мал.23)

Надрізка трикутників. Бруск кладуть злегка навколо і притримують лівою рукою. Різець беруть п'ятою до себе з випуском в 25-30 мм. і лезом ставлять його на лінію надрізаних основ трикутників. Праву руку (пальці) кладуть на бруск. Бічний нахил різця має бути 40-50°, що залежить від того, як випущений різець.

Різець врізають у деревину, злегка відхиляючи черенок різця від себе, а лезо його відсушають від ліній надрізаних основ трикутників до себе на 1-2 мм.

Надрізку трикутників ведуть вряд з правої сторони ліворуч у напрямі руху стрілки годинника. Під час надрізки трикутників з лівої сторони праворуч буде більше сколень. Цього правила слід дотримуватися, надрізуючи й інші елементи геометричної різьби.

січені зубці.

Різьбленння трикутників. Повертають бруск на 90° проти стрілки годинника. Беруть різець за черенок носиком до себе і ставлять його носиком на лінію надрізаних основ трикутників. Долоня лівої руки притримує бруск, а великий палець підтримує різець. Бічний нахил різця має бути такий самий, як і при надрізуванні трикутників.

Правою рукою врізають різець у деревину, а великим пальцем лівої руки посувати його злегка вперед.

Лезо різця мусить відразу підходити до надрізаної раніше сторони трикутника, тоді воно буде злегка потріскувати. На мал. 23 показані помилки в різьбленні трикутників.

1. Носик різця під час вирізування трикутників не відсували наперед і він врізався в основу трикутника. В ребрах трикутників потилиця носика залишатиме віймки, і різьба виглядатиме брудною.

2. Носик різця дійшов до надрізаного раніше трикутникового ребра, а лезо не дійшло, і трикутник не вилетить увесь. Якщо різець у цьому положенні врізати далі, вийде брудна різьба.

3. Лезо різця дійшло до надрізаного раніше ребра трикутника, але носик не дійшов,— тож, трикутник не вилетить увесь, і якщо продовжувати надушувати на різець, різьба буде брудною.

4. Носик різця забагато відсунули від лінії основ трикутників, тож — доведеться вирізку повторити, і різьба може вийти брудною.

5. Показане правильне положення різцевого леза наприкінці вирізування трикутників. Лезо відразу все підійшло до прорізаного трикутникового ребра, а носик його, відсувуючися наперед, точно йшов за основою трикутника.

Під час надрізки і вирізки трикутників ми не бачимо носика і леза різця, коли входить у деревину, проте треба вміти надавати їм правильне положення.

Трикутники мають вилітати самі або ж від подуву різьбаря. В разі вони не вилітають, їх виколюють рукою долоні по них, або ж, у крайньому випадку, їх виколюють п'ятою різця. Виколювати трикутники треба зі сторони їх надрізки. П'яту злегка врізають у трикутник і викидають його догори. Не можна виколупувати трикутник носиком або п'ятою різця. Подані способи виколювання трикутників вживаються і в різьбленні інших елементів геометричної різьби.

В разі трикутники не вилітили самі, а їх викололи — все повторюється за порядком, в тих же положеннях і з тим самим нахилом різця, лише основи трикутників надрізають не суцільно, а кожну зокрема.

Мал. 33. Підрізка трикутників.

Так ріжуться трикутники вздовж волокон. Поперек волокон вони ріжуться дещо інакше.

Якщо ми зріжемо ріжок бруска як показано на мал. 24, то це буде зріз «за верствою». Лезо різця при цьому ніби пригладжує кінці волокон тої поверхні, що лишається. В разі ми зріжемо ріжок, як показано на мал. 25, це буде зріз «проти верстви». Лезо різця при цьому ніби підіймає кінці волокон.

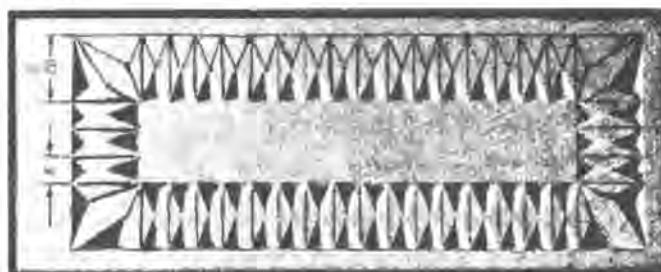
Конче потрібно завжди (якщо це можливо) різати за верствою. Різьба за верствою, в разі різець чи інші долотця були гострі, блищить і обробляти її легко: робота швидка й доброкісна. В той же час, різьба проти верстви, якщо інструмент навіть був гострим, виходить матовою, і її тяжко обробляти. Ця різниця найбільше помітна на великих поверхнях, наприклад у трикутниках. Вирізуєчи сітку, ми в двох випадках різали проти верстви: в першій і третій операціях. Там площини були вузькі й тому різниця якості була мало помітною. Проте, з засвоєнням щодалі нових способів, конечним є, в тих чи інших випадках, різати за верствою.

Щоб мати різьбу за верствою, трикутники, розміщені поперек верстви, ріжуться в той спосіб:

- основи трикутників надрізаються як і в трикутниках уздовж верстви;
- надрізку трикутників робити не від основи до верху, а від верху трикутників до основ;
- вирізувати трикутники так само від вершин до основ.

Вирізуванням трикутників слід добре опанувати. Найпростіше спочатку вчитися різати ланцюжки трикутників тільки вздовж волокон, потім — поперек волокон і лише тоді, коли техніка різьби трикутників буде опанована, вирізати вже рамочку з трикутників. Цього способу — від простого до складного — слід дотримуватися і при вивченні техніки різьби ромбів, ланцюжка, кручення і т.д.

Способи різьблення ліній і трикутників — основа техніки геометричної різьби. Ланцюжок трикутників уже є простим орнаментом, а різні облямівки з трикутників: ромби, ланцюжки, кручення і т.п. в орнаментах геометричної різьби вживаються дуже часто.

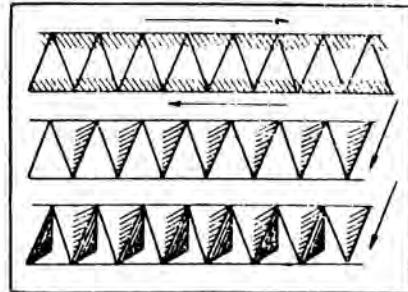
Мал. 26. Ромби.

Ромби Складаються вони з двох рядів трикутників, що притулені до себе основами, і виконуються тими ж способами, що й трикутники. Спочатку треба різати один ряд трикутників, потім — другий. Щоб одержати правильні ромби, слід акуратно розкраслити і різати їх.

Ланцюжок. Складається, як і ромби, з двох рядів трикутників. Спочатку надрізається на дві сторони середня лінія, що є спільною лінією основ двох рядів трикутників. Потім треба різати, як звичайно, трикутники. Ланцюжок вимагає більшої уваги під час виконання, інакше передліки основ трикутників виходять нечисто.

Кручення Кручення також складається з двох рядів трикутників, різьблених, як звичайно. Трикутники в крученні дрібні, і тому конечним є присвячувати їм більше уваги під час виконання.

Змійка Складається з двох рядів трикутників, ніби вставлені один в один. Якщо різати спочатку один ряд трикутників, а потім другий, — буде багато сколень. Змійку слід різати так:

Мал. 25. Схема різьби змійки.

- Надрізають основи обох рядів трикутників
- Надрізають трикутники одного ряду і, повернувши бруск на 180° , надрізають по тих же лініях трикутники другого ряду.
- Вирізають трикутники одного ряду, а потім другого.
- Трикутники, що не повилізали, виколюють і всі операції повторюють.

Намисто

Виконуються в наступний спосіб: *Перше наколювання*. Різець береться за колодочку п'ятою до себе і ставиться носиком в точку пересічення діагоналей з бічним нахилом $25\text{--}30^\circ$. Долоня лівої руки тримає бруск, а великий палець підтримує різець.

Правою рукою врізають різець у деревину, а пальцем лівої руки злегка відсувають його наперед. І так по всьому ряду.

Друге наколювання. Бруск повертають на 90° проти стрілки годинника. Різець беруть приблизно, як і під час надрізки трикутників, але з нахилом як під час першого наколювання. Тут, під час врізання різця в деревину, права рука відтягає його злегка до себе.

Так само треба робити обидва наколювання з другої сторони намиста.

Зрізка. Способ зrzізки зрозумілий з мал. 33. Бічний нахил різця тут $45-50^{\circ}$. По зrzізці — різати лінії.

Ялинка Надрізають основи великих трикутників і глибше і потім маленьких — мілкіше й крутіше. Спочатку ріжуть маленькі трикутники способом наколювання намиста, пізніше — ріжуть великі трикутники.

Пасочки Це простий орнамент із сітки і окремих намистин, розміщених у ромбах сітки вздовж і поперек волокон. Спочатку треба різати сітку, а потім — пасочки. Треба слідкувати, щоб гладенькі поля, які лишаються в ромбах навколо намистин, були всі однакові.

Хрестики Спочатку треба різати сітку, потім — у ромбах різати трикутнички. Трикутнички не треба вирізувати глибше ліній сітки, кінчики їх треба точно зводити докупи в центрі ромбів.

Сколювання Ріжуться в такий спосіб:

З бічним нахилом різця близько 45° надрізають сторону трикутника від верху до основи його.

Бруск повертають на 180° . Різець беруть за колодочку п'ятою від себе і ставлять його носиком у вершок трикутника з бічним нахилом, як у першій операції. Пальці лівої руки стримують бруск, а великий палець упирається в різець (мал. 37).

Права рука надушує на різець, а палець лівої руки рухає різець уперед. Так прорізають сторону трикутника і рівнобіжні їй лінії всередині його.

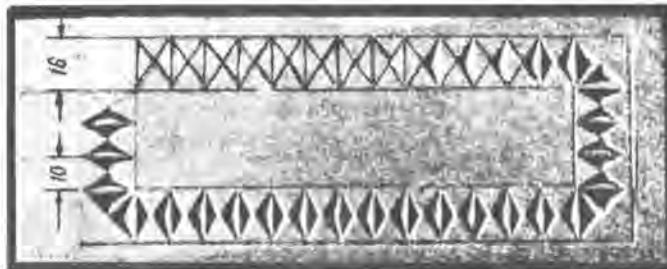
Цей спосіб «носиком від себе» можна вживати і в інших випадках різби ліній.

Вертаються до положення першої операції і прорізають лінії всередині трикутника. Не слід відразу виконувати першу й третю операції — різьба може вийти нечіткою, особливо, в разі сколювання розміщуються на око від руки.

Повертають бруск на 90° проти стрілки годинника і способом зrzізування намиста зrzізують сколювання — кожне окремо. В разі сколювання не зrzізаються, а сколюються, то їх зrzізають від себе способом приблизно як на мал. 37. Бічний нахил різця під час зrzізування сколювань — близько 45° .

Луска Виконується в наступний спосіб:

Надрізаються сторони ромба з бічним нахилом різця праворуч близько 30° . Ромб у цей час мусить

Мал. 37, 39. Буси.

бути ліворуч від різця.

Всі внутрішні лінії прорізати без нахилу — вертикально. Ліпше прорізати лінії не підряд, а спочатку через одну (мал. 39), бо при вирізуванні ліній підряд можуть бути сколення.

Зрізають луску, як і сколювання, спочатку всю з одної сторони, потім з другої. Бічний нахил під час зrzізування луски приблизно 60° .

Луску ріжуть лише вздовж волокон, якщо різати поперек волокон, вона виходить нечиста.

Очка Середню лінію надрізати на обидві сторони, з бічним нахилом різця близько 20° .

Напівокругле середнє долотце шириною 10-12 мм. беруть за колодочку лицевою стороною до себе і ставлять його лівим кутиком навскоси до прорізаної лінії. Ліва рука притримує бруск, а великий палець упирається в ребро долотця. Нахил долотця до себе $30-40^{\circ}$.

Правою рукою злегка надушують на долотце, в той же час повертуючи його за колом леза. Палець лівої руки допомагає повертанню різця від себе.

Так само ріжуться очка з другої сторони лінії, але дуже акуратно, інакше перерізаються перегородки очок.

Мал. 23. Правило тримання різця.

Так ріжуться і ланцюжки з очок уздовж волокон. Поперек волокон можна різати простіше. Долотце ставиться серединою леза проти перегородки очка і надушується вперед.

Нігтики Напівокругле долотце беруть за колодочку лицьовою стороною від себе і ставлять його правим кутиком на початок нігтика з нахилом до себе 20-30°.

Повертаючи долотце, врізають його в деревину. Великий палець лівої руки допомагає цьому повертанню.

Долотце нахиляють ліворуч і підрізають нігтик способом вирізування очок.

Конечним є навчитися надрізати нігтики з нахилом долотця ліворуч, а підрізати їх з нахилом стамески праворуч. Коли зроблені всі вказані вище операції, прорізається лінія.

Луска напівокругла Вирізати способом різби нігтиків, але з більшою обережністю.

Кущики Вирізується лінія. Готова лінія зі сторони напівочок надрізується ново, але з більшим бічним нахилом — приблизно 60°. Потім ріжуться напівочки і окремі намистини.

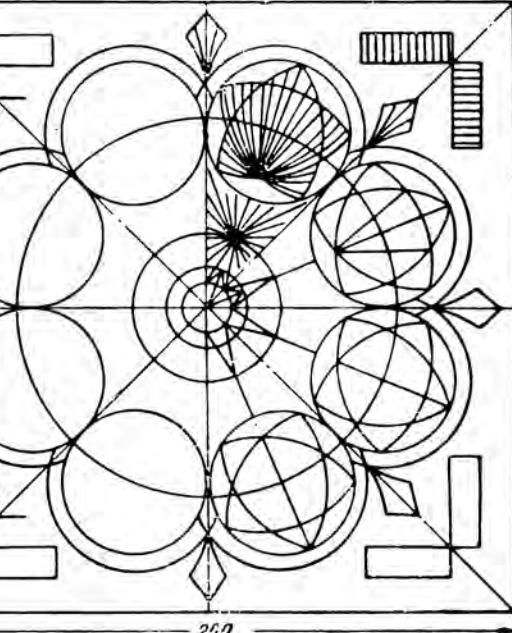
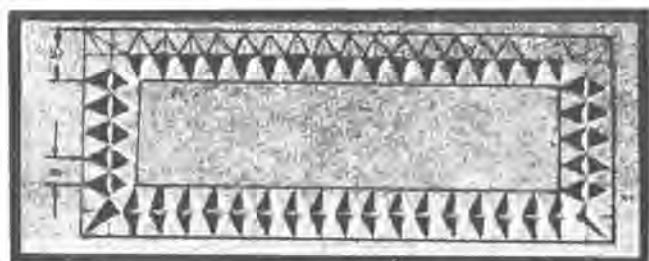

Рисунок складного орнаменту.

Друге наколювання зубчиків робиться хрестиком. Якщо не робити хрестика, зубчик з-під низу залишиться непрорізаним. Що більший бічний нахил різця під час наколювання зубчиків, тим більшим треба робити хрестик.

По наколенні зубчиків трикутники ріжуться як звичайно. Лінії можна різати і перед наколюванням зубчиків, і по нім.

Це дуже важлива вправа, бо зубчики в трикутниках і в сяйвах робляться часто. На деревині з нерівною будовою волокон трикутники з зубчиками виконуються чистіше і легше, ніж трикутники з рівно прорізаними основами.

Під час виконання трикутників із зубчиками трапляються такі помилки.

а) кути при наколюванні зубчиків не ділили наполовину: зубчики вийшли надто високі, але ділiti такі можна;

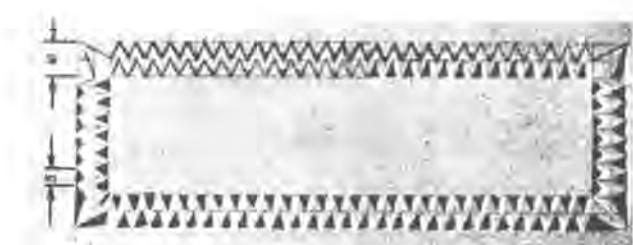
б) та сама помилка, але зубчики вийшли дуже низькі, вони гублять форму трикутника, такі зубчики не надаються;

в) ті самі помилки: зубчики вийшли косі, верхи їх не припадають на лінії між сторонами трикутників, так різати не можна;

г) зубчики наколені правильно, але сторони трикутників вирізані в різних нахилах. Це дає брудну різьбу, що вимагає для виконання більше часу, до того ж така різьба негарна;

д) зубчики наколювалися без хрестиків. Різьба виходить неакуратною;

е) зубчики нечіткі. Це сталося від неправильного

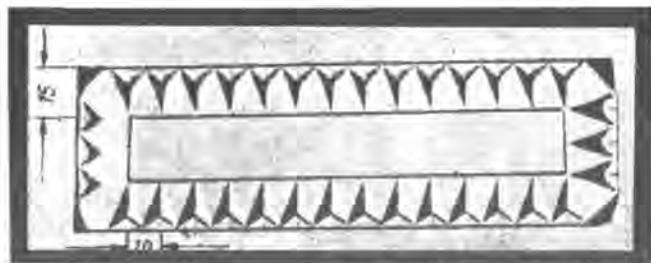
Плетінка.

Ланцюжок з зубчиками.

Трикутники з зубчиками Перше наколювання робиться способом наколювання намистин, але різець у цьому разі вперед не посувався. Нахил різця праворуч невеликий.

При наколюванні кут між основою і стороною трикутника ділиться різцем наполовину.

Друге наколювання. Різець повертається і так само робиться друге наколювання.

Трикутники з зубчиками.

бічного нахилу різця під час наколювання. Нечітка різьба з трикутників із зубчиками, так і всієї різьби, трудніша, вона негарна і виглядає брудною в обробці.

Змійка із зубчиками

Спочатку наколюються всі зубчики, а потім ріжеться звичайна змійка.

Сяйво з зубчиками

Виконується в наступний спосіб:

1) Ріжуться лінії.

2) Робиться наколювання зубчиків за правилами наколювання зубчиків у трикутниках.

3) Способом «носиком до себе» і з бічним нахилом різця праворуч близько 45° надрізують трикутники — промені сяйва (мал. 50). Цим способом надрізаються промені сяйва, заштриховані на мал. 51 один по одному проти стрілки годинника.

Перепущені промені надрізати цим способом не можна, різьба буде проти верстви.

4) Способом «носиком від себе» з таким же бічним нахилом різця надрізають і підрізають промені сяйва, заштриховані на мал. 51. При цьому основне зусилля робить не права рука, а великий палець лівої руки.

5) Способом «носиком і до себе», починаючи різання від центру сяйва до зубчиків, підрізають промені, заштриховані на мал. 51-а

6) Способом «носиком і від себе», починаючи різання від центру сяйва до зубчиків, підрізають промені, заштриховані на мал. 51.

Способ «носиком і від себе» під час виконання четвертої операції можна замінити способом «носиком і до себе», але з більшим нахилом різця ліворуч. Цей спосіб легший фізично: не натруджується великий палець лівої руки, проте тяжче зробити правильний нахил. Цим способом можна різати лінії і в інших випадках.

Важливим є зрозуміти і засвоїти, що сяйво легше і ліпше різати так, щоб носик різця йшов у глибоке місце променя, тобто, біля зубчика, а п'ята щоб ішла до центру сяйва. Тоді лезо різака може відразу цілком підійти до майбутньої середини глибокої лінії променя. Так легше різати, і сколень, спеціально в центрі сяйва, трапляється менше. Але треба різати за верствою, і тоді іноді доводиться різати носиком різця від центру сяйва до зубчиків.

Ця вправа також дуже важлива. Сяйво з зубчиками та інші сяйва, виконувані в основному цими ж способами, зустрічаються в орнаментах геометричної різьби дуже часто.

Сяйво обрізне

Спочатку

Виконується в наступний

спосіб:

а) ріжеться колом контурна лінія шириною приблизно в 5 мм.;

б) далі сяйво ріжеться наведеними вище способами різьби сяйва з зубчиками, але не глибше контурної лінії. Для цього обрізне сяйво розмічають дрібніше — в кутовому вимірі.

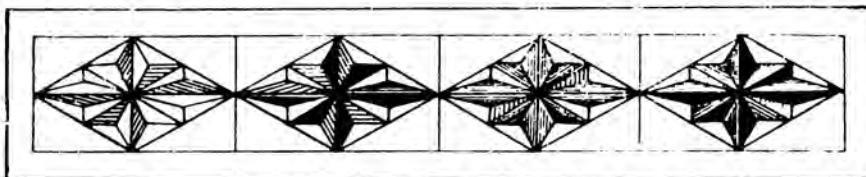
Мал. 51а. Праця різцем на ліво.

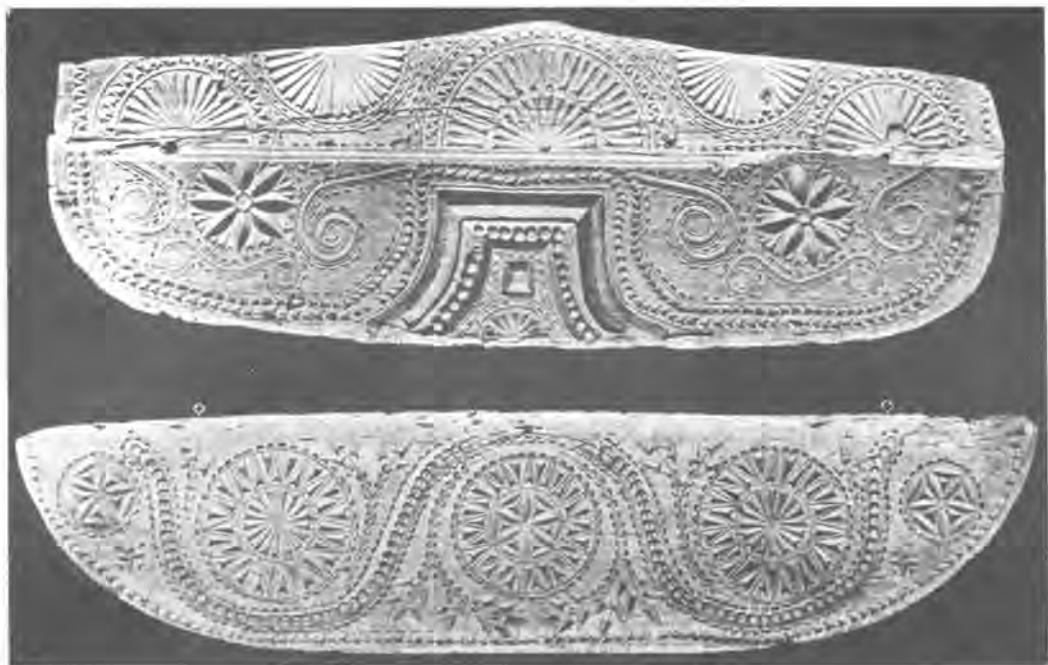
Тут спосіб «носиком і від себе» під час різьби до центру і від центру сяйва можна замінити також способом від себе, але не носиком, а п'ятою

а). Спосіб до центру зрозумілій з малюнка, а від центру ріжуть, злегка надушуючи на п'яту і потім дотискують носик до потрібної глибини. Цим способом з нахилом ліворуч можна різати й лінії.

Сяйво просте

Спочатку глибоко надрізуються сторони ромба і потім — різати в усі

Різьблення саней. Задок. Полтавський музей.

сторони, що має вигляд як сяйво з зубчиками. Виконання вимагає більшої уважності.

Сяйво плоске
спосіб:

- ріжуться лінії (1);
- наколюються трикутники, як і зубчики сяйва, але з нахилом в іншу сторону, без хрестиків (2);
- різець кладеться лицевою стороною на прорізану лінію з бічним нахилом близько 60° , і трикутники зрізаються за верствою, тобто, до себе і від себе (3);
- прорізаються лінії до центру ромба, зведені на ніщо, але не глибше вирізаних трикутників(4).

Облямівки Такі облямівки (різні відозміні змійки з зубчиками) часто трапляються в орнаментах геометричної різьби. Метода виконання їх не потребує спеціальних пояснень.

Шишки Виконуються в наступний спосіб:

- глибше надрізуються основи трикутників (1);
- способом надрізки трикутників, але з бічним нахилом різця близько 30° , надрізуються трикутники і ромби відразу (2);
- способом вирізки трикутників, але з бічним нахилом різця як у другій операції, вирізують трикутники і підрізають ромби одразу (3);

г) способами зрізування намиста ромби зрізується на обидві сторони. Зрізка ромбів має бути дрібніша, ніж вирізані трикутники (4);
г) лінію можна різати до виконання названих операцій і по них.

Драбинки

Пласка драбинка (1). Ріжуться трикутники і потім лінії поперек бинди.

Драбинка з зубчиками (2). Наколюються зубчики і потім ріжуться глибокі лінії поперек бинди.

Обрізна драбинка (3). Бинда надрізається з обох сторін, а зверху ріжеться глибока лінія. Способами «носиком до себе і від себе» ріжуться драбинки, тобто глибокі лінії поперек бинди. Драбинка обрізається знизу. Відразу обрізати її не можна; під час різби поперек бинди куточки драбинки можуть сколюватися.

Проста драбинка (4). Бинда надрізається з обох сторін і потім ріжуться глибокі лінії поперек бинди.

Поперек бинди у всіх драбинках треба різати відразу всі лінії, а не кожну зокрема. Спочатку способом «до себе» надрізують усі лінії вряд з правої сторони ліворуч, потім бруск повертають на 180° і способами «до себе» або «від себе» вряд ріжуть усі лінії. Послідовні положення різцевого леза під час прорізування глибоких ліній показані на мал. 58.

Соти (стільники) наступний спосіб:

а) бруск упирають торцем і з бічним нахилом різця близько 50° прорізають по верстві вряд усі рівнобіжні лінії з правої сторони ліворуч (1 — лінія зі штрихами);

б) так само вряд з правої сторони ліворуч прорізають другі рівнобіжні лінії, тут уже проти верстви (2 — лінія із штрихами);

в) повертають бруск на 180° і способом «носиком і до себе» з незмінним бічним нахилом підрізають кожний ромб окрема (3 — заштриховані трикутники);

г) способом «носиком і від себе» вирізають кожний ромб окремо (4 — заштриховані трикутники);

Виконувати соти (стільники) важко. Різець потрібний конечно з лізом точної геометричної форми, тонкий, з кутом скосу не більше 70° . Соти (стільники) рідко трапляються в орнаментах, але ця вправа сама собою дуже цінна.

Виконуються в

тонкий різець і дотримання правильних нахилів. Кубики ефектовні й часто вживаються в орнаментах.

Грати Всі лінії в ромбі прорізаються способом «на себе» на дві сторони, а сторони ромба — на одну сторону з бічним нахилом близько 30° .

Зрізають трикутнички в ромбах уздовж волокон з бічним нахилом близько 45° . При цьому правою рукою натискають на різець, а пальцем лівої руки його спиняють, щоб він не прорізав тонкої перегородки. Так само роблять зрізи в ромбах поперек волокон.

Камінці Ріжуть намисто. По наколених лініях з тим же нахилом наколюють другі кутики намистин і роблять зрізи як у гратах.

Ремінець

Схема розкреслення ремінця.

Різати лінії в ремінці треба так, щоб вони робили правильні кути, і ці кути мають лежати точно на повздовжніх лініях ремінця.

Неправильний спосіб різби ліній у ремінцях: їх різали весь час з одної сторони від олівцевих ліній. Кути їх виходять поза межі ремінця або ж зовсім не творяться.

На цьому ж рисунку показаний правильний спосіб різби ліній. Кути вийшли і точно лежать на повздовжніх лініях ремінця.

Тут слід мати на увазі, що середні лінії в ромбах, рівнобіжні сторонам іх при розкреслюванні, по різби ліній способом, показаним на малюнку в пункті 4, уже стають не рівнобіжними сторонами ромба, змінюється і форма трикутників між ромбами. Тому орнамент по сітці з ліній не розмічають відразу. Спочатку розмічають і ріжуть лінії сітки, а потім намічають і решту елементів.

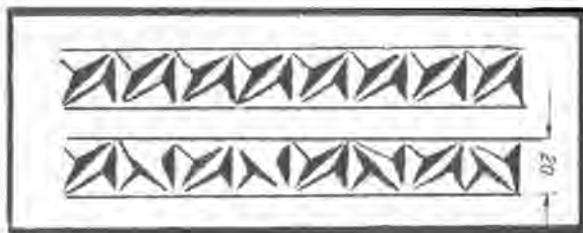

Схема лямівки.

В ромбах, що їх одержали, ріжуть різноманітні комбінації з елементів геометричної різби, а в трикутниках — найчастіше різні сяйва. У вузьких ремінцях добре робити трикутні зрізи. Виконуються вони так:

- а) надрізаються поздовжні лінії ремінця;
- б) надколюються перегородки в трикутниках з

Виконання кубиків дається тяжко. Потрібний

бічним нахилом різця близько 40° (заштриховані трикутники);

в) положивши різець лицевою стороною на сторону ромба з бічним нахилом близько 60° по верстvі до себе, зрізають трикутник. Щоб не зрізати перегородки, рух різця стримують великим або середнім пальцем лівої руки, а різець підводять до перегородки відразу всім лезом;

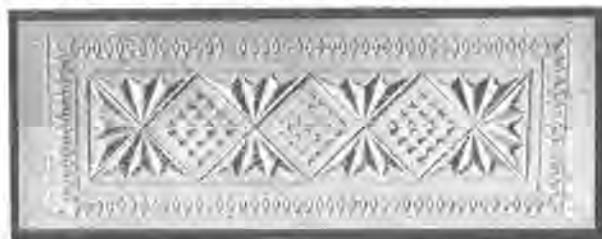
г) від себе за верстvою зрізають решту трикутників. Щоб не зрізати переделку, наприкінці руки наперед повертають різець на великому пальці лівої руки для підйому.

Велике значення має вивчення і засвоєння цієї вправи. Майже всі стрічкові орнаменти будуються й вирізуються за схемою ремінця, тобто, за схемою косої сітки.

Засвоївши все вищепередне, учні не вивчають ще всіх способів і метод виконання геометричної різби, але з цими способами вже можна виконувати на деревині різноманітні орнаменти. На мал. 67,

подаємо зразки орнаментів. Виконуючи ці та інші орнаменти, спочатку слід різати основні лінії. Спеціально тяжких способів для виконання орнаментів на виробах немає, потрібно лише пам'ятати, що бруск, зіпсувтий вправами, ми можемо наново вистругати або й викинути; проте виріб ми зобов'язані виконати безпомилково.

Зразок орнамента на мал. 67 виконується в такому порядку: ріжеться кручення; надрізується сторони прямокутника, де міститься сітка, при чому проти кутів сітки прорізують глибше, потім ріжуть лінії сітки, пласке сяйво, далі пасочки й хрестики.

Зрозуміло, не обов'язково обмежуватися лише поданими зразками. Можна й потрібно вигадувати свої орнаменти, спочатку прості, потім складніші.

Перейдімо до складніших вправ. Тут не буде способів, але робота буде дрібнішою, і різцем доведеться вирізувати криві лінії.

Розетки Перша розетка — пласке сяйво в колі. Тут треба звернути увагу на вирізку трикутників, спочатку треба їх наколоти, а потім — вирізати на основах. Основа кожного трикутника злегка вигинається, і разом вони мають утворити правильне коло. Прорізи променів мусить сходити

на ніщо і сходитися точно в центрі кола. Можна не доводити їх до центру, але ж напрямок їх має бути точний за радіусами.

У другій розетці складніша надрізка сяйва за колом і трикутників у крученні. Доводиться різати до себе і від себе, щоб різьба вийшла за верстvою.

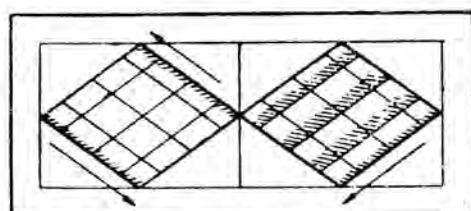
Розетки-зірочки

Перша розетка простіша у виконанні, друга — значно важча. Тут слід звернути увагу на виконання сяйва. В першій зірочці слід різати сяйво носиком до центру, п'ятою до центру і від центра, але не носиком від центра. Щоб уникнути сколення променів у центрі сяйва, слід п'яту різця спускати якомога нижче, а бічний нахил різця від широких частин променів сяйва до вузьких поступово зменшувати, тобто, тримати різець поступово крутіше.

Розетки-квіточки

Першу розетку виконати не важко: надрізується контури шестипелюсткової квіточки тільки по лініях пелюсток, наколюють трикутники, вирізують їх по основах, потім прорізують лінії сяйва.

Другу розетку виконати тяжче. Пелюстки спочатку обрізуються лініями в кутах досить глибоко, далі ріжеться обрізне сяйво.

Мал. 67а. Схема кубиків.

Розетки-крутилки

Перша розетка проста у виконанні, але потребує уваги. В другій розетці кілька променів доводиться різати з обох кінців, щоб уникнути різьби проти верстvи, або, як кажуть, проти задирок, щоб різець вивертався в кривих променях сяйва, п'яту його доводиться підіймати.

Розетки-крутилки

В першій розетці спочатку надрізаються крути сторони променів, потім трикутники наколюються і вирізуються навколо їх, нарешті, ріжуться пологі сторони променів сяйва. Ці роботи потребують великої уважності.

Друга розетка являє собою ускладнення першої. На пологих сторонах променів сяйва ріжуться драбинки.

Переходимо тепер до листочків. Деякі листочки своїми формами належать до контурно-рельєфної різби, а технікою виконання їх можна вважати

геометричною різьбою. Значення цих вправ дуже велике. В разі листочки будуть добре вирізані, це означатиме, що різьбар добре засвоїв роботу різцем і зможе надалі впевнено виконувати будь-який геометричний орнамент на кожному виробі.

Листочки Жилки цих листочків ріжуться обов'язково за верствою, тобто «носиком різця і до себе й від себе», скрізь із однаковим бічним нахилом. Жилки кожного листочка надрізуються і підрізуються вряд з правої сторони ліворуч. Найбільше уваги потрібно під час роботи звертати на кінцях листиків, де знаходяться жилки. Різець починають вести, злегка натискуючи, посередині листочка натиск посилюють, а наприкінці поступово натиск зменшують. Щоб різець легше вивертається на кривих лініях, злегка підіймають його п'яту.

Листочки, показані на мал. 78, треба різати обов'язково за верствою. Спочатку круто надрізуються края листочків, потім прорізуються полого половинки листочків, аж потім прорізуються жилки.

Для виконання листочків, показаних на мал. 78 ріжуться контурні лінії листочків, зведені до центру

на ніщо, і потім промені сяйва.

Листочки Надрізують контурні лінії листочків і потім ріжуть промені сяйва. Виконання цих листочків тяжче попередніх. Різати треба тільки носиком до центру, хоч би й проти верстви.

Листочки спочатку круто надрізуються і полого підрізуються контури листочків. Вертикально, без нахилів прорізаються одним різком середні лінії листочків. Щоб різець легше вивертається по широкій вигнутій половинці листочка, треба лезо його тримати якомога перпендикулярніше до листочка. Ці листочки виконувати важко.

Листочки являють собою ускладнення й розвиток попередніх зразків. Коли плянується на листочках різати зубчики, контури листочків треба різати крутіше, а ліпше — й зовсім без нахилу.

Зубчики на око наколюють способом до себе або від себе. Потім зубчики зрізується за верствою і злегка кривою лінією способом до себе, або від себе. По всьому різати жилки. Жилки мають злегка нахилятися, а кінчики їх зрізаються на ніщо.

ГЕОМЕТРИЧНА РІЗЬБА НА БЕРЕЗОВІЙ, СОСНОВІЙ ДЕРЕВИНІ ТА ІНШИХ ПОРОДАХ

Під час різьби на березовій деревині, сосновій чи інших середніх і твердих породах або ж на липовій деревині великої різьби, не є можливим відразу вірізати різець на потрібну глибину.

Крім того, тонко виточений різець у цих умовах звичайно ламається або згиняється, різцеве лезо доводиться виточувати грубшим, а це своєю чергою робить різьбу тяжчою. В цих випадках роблять наступне:

1. Під час наколювання зубчиків і в інших подібних випадках праву руку придушують до плеча. Цим самим більша частина фізичного зусилля виконується плечем. Під час різьби великих монументальних виробів, як правило, працюють стоячи, а не сидячи, що набагато фізично полегшує роботу.

2) По наколюванні зубчиків, перше, ніж підрізувати й вірізувати трикутник чи промені сяйва, їх наколюють чи прорізують посередині без нахилу, на глибину, значно меншу справжньої. По цьому ріжуть як звичайно. Такий спосіб різьби фізично полегшує роботу.

3) По наколенні трикутників чи прорізі променів сяйва посередині трикутники або проміння сяйва ріжуть начорно, так можна різати не один, а два-три рази. Це набагато полегшує роботу.

4) Коли трикутники ріжуться без зубчиків, їх наколюють вертикально по трьох лініях і відразу вірізують начисто. В разі потреби, трикутники по вертикальному наколюванні ріжуть спочатку начорно.

Отже, основи трикутників у загальному ланцюжку доводиться підрізувати не відразу всі вряд, а кожну окремо — по вертикальному наколюванні середніх ліній у трикутниках.

5) У монументальній різьбі під час зрізу вздовж волокон, сколень, луски та інших трикутників не треба багато сили, але зрізувати їх все ж таки потрібно спочатку начорно, а потім тонким шаром — начисто. Під час зрізування відразу (за одним разом) виходить не зріз, а сколення з нечистою поверхнею.

Мал. 86. Квіточки.

Ці вправи слід виконувати спочатку на липовій деревині, на більших трикутниках і різати сяйва з зубчиками — на березовій деревині.

Якщо різьбар уважно і добре виконав усі вправи, він сміливо може братися до різьби на виробах. Конечним є лише добре продумати спосіб розкреслення орнаментів, мати добрий інструмент, як також продумати порядок виконання. Ліпше починати різати вироби з липової деревини з простим орнаментом, наприклад, просту рамку, поличку, вішак тощо. Трудні місця орнаментів можна спочатку вирізати на бруску.

На мал. 83, 84 і далі показані вироби, прикрашені геометричною різьбою. Якщо більші орнаменти на цих виробах у думці розбити на окремі частини і елементи геометричної різьби, то стає очевидним, що особливих труднощів у виконанні великих орнаментів на виробах немає.

Геометричною різьбою можна також прикрасити вироби й інших конструкцій і призначень.

Мал. 83. Геометрична різьба.

Мал. 84. Геометрична різьба з вікном.

КОНТУРНА РІЗЬБА

Техніка контурної різьби полягає в різьбі ліній різної ширини і грубини — простих, кривих по колу і довільної кривизни.

Способи цієї різьби являють собою розвиток способів різьби різцем і напівкруглими долотцями ліній, нігтиків і листочків у геометричній різьбі, а орнаменти можуть бути й суто геометричного й рослинного характеру.

Отже, техніка й орнамент контурної різьби являють собою розвиток техніки й орнаменту геометричної різьби. На ній закріплюються старі і засвоюються нові способи роботи різним інструментом.

Орнамент, виконаний технікою контурної різьби, має вигляд деякої незакінченості, лінії його різкі, шорсткі. Свілотіненої гри в конструкції різьби дуже мало, і орнамент її подібний до лінійного рисунку. З цієї причини контурною різьбою прикрашають, головним чином, речі, що мають перебувати в слабо освітлених місцях, наприклад, вішаки гардин, підставки під квіти тощо.

Вправи в контурній різьбі слід виконувати спочатку на липовій деревині, потім на березовій. Горизонтально бруски слід закріплювати нерухомо і повертати на 180° лише в крайньому випадку. Працювати слід обома руками. Права рука мусить тримати напівкругле долотце за колодочку, різець за колодочку або нижче, а пальці лівої руки мусять

стримувати або підтримувати полотно долотця недалеко від леза.

Якщо тримати ріжучий інструмент обома руками, то це дозволяє працювати певніше й швидше, спеціально на березі й напевно оберігає ліву руку різьбаря від поранень долотцем, що може зірватися.

В контурній різьбі лінії постійно вигинаються в різних напрямках і по різних кривих. Під час різьби таких ліній долото й рука різьбаря постійно змінюють своє положення. На відміну від геометричної різьби тут тяжко дати графічне зображення способів різьби в їх постійно змінних положеннях і руках. Основні способи будуть показані й описані, а завдання різьбаря додуматися, використовуючи досвід геометричної різьби і наведених пояснень, як тими способами користатися.

Слід домагатися вирізування ліній відразу — двома різцями. На твердій березі це тяжко і не завжди вдається. В таких випадках слід стружку (якщо це можливо) виколоти і всі операції повторювати в попередньому порядку, з тим же положенням бруска й рук і з тими ж нахилами долотця. В разі ж різьбару у цих випадках підрізатиме, підправлятиме, або, як кажуть «зализуватиме» різьбу, то він ніколи не навчиться працювати, або ж працюватиме повільно.

Працювати слід стоячи. Різьбар при цьому рухливіший, працює певніше, руки менше

стомлюються. Повторюємо: повернати бруск на 180° можна лише в крайніх випадках, слід учитися різати лінії у всіх положеннях.

Різьба ліній різцем

Будь-яких нових способів у виконанні цих розеток немає. Лінії 1, 1, 1 і 3, 3, 3 в середній розетці слід різати «носиком різця і до себе» з бічним нахилом праворуч і ліворуч. Лінії 2, 2, 2 слід різати також лезом різця, але зліва праворуч і з бічним нахилом до себе і від себе. Лінії 4, 4, 4 ріжуться з правої сторони ліворуч і з бічним нахилом до себе і від себе.

Так само ріжуться і крайні розетки. В правій розетці спочатку слід усі лінії надрізати з їх зовнішньої сторони і потім — з внутрішньої. Лінії рамочки з кругів слід починати різати з кутів і одним плавким безперервним різком прорізати їх до наступної лінії або до половини кола. Тут доведеться різати і проти верстви, але слід учитися різати лінії одним різком: лінії виходитимуть правильними, і робота різьбаря буде продуктивною.

Різьба ліній напівкруглими долотцями

В лівій розетці листики ріжуть пологим долотцем способом різьблення «ногтиків». Долотцем доводиться різати і від себе, і з правої сторони ліворуч, і зліва праворуч.

Різьба великих горошин у розетці виконується такими способами.

Нарізка зліва праворуч (мал. 88). Надрізати горошину цим способом належить безперервним рухом долотця навколо горошини. Одним різком слід обвести найменше половину горошини.

Надрізка з правої сторони ліворуч. Цим способом викінчуєть надрізку горошини довкола. В разі матеріал твердий, слід надрізку повторити.

Підрізка з правої сторони ліворуч. Для підрізки горошини береться більш відлоге долотце, ніж під час надрізки, бо вона має підрізати контурну лінію горошини по більшому кругу. В разі долотце занадто відлоге, ріжок його підіймається більше. Одним різком треба підрізати найменше половину горошини.

Підрізка зліва праворуч. Цим способом викінчуєть підрізку горошини довкола.

Надрізка дрібних горошин робиться повертанням кругого долотця одним різком навколо горошини. При цьому, щоб не вирізати геть горошину, долотце весь час нахиляють над горошиною. Пальці лівої руки притримують полотно долотця і допомагають обертанню долотця. Права рука надушує і повертає долотце за колодочку, перехоплюючи її в міру потреби. Підрізка дрібної горошини робиться середнім

долотцем за два рази, а ще ліпше — одним безперервним різком навколо горошини.

У виконанні третьої розетки нових способів немає. Ріжеться середня горошина, зовнішній контур розетки, потім прорізаються промені і, нарешті, ріжуться лінії на променях. Овальні лінії контуру розетки слід надрізати з обох кутів

Різьба ліній усім інструментом

Перша розетка ріжеться лише напівкруглими долотцями: круглим, середнім і відлогим. Спочатку круглим долотцем надрізають один пелюсток, як показано на мал. 90 стрілкою 1, потім продовжують надрізку того ж пелюстка середнім долотцем (стрілка 2) і викінчують надрізку цього пелюстка відлогим долотцем (стрілка 3). Так надрізають пелюстки всієї розетки.

Підрізку пелюстків роблять спочатку середнім долотцем всіх пелюстків вряд (стрілки 4, 4) і викінчують відлогим долотцем (стрілки 5, 5).

Другу розетку виконують так.

Відлогим долотцем надрізають пелюсток з кінчика до його середини (мал. 91, стрілка 1). Потім долотце повертають і другим ріжком його продовжують надрізку пелюстка до центру розетки (стрілка 2). Так надрізають усі пелюстки з однієї сторони. Потім надрізають пелюстки з другої сторони, також від кінчиків до центру розетки (стрілка 3).

Мал. 91. Надрізання пелюстків.

ПЛАСКОРЕЛЬЄФНА РІЗЬБА З ЗАОКРУГЛЕНІМИ КОНТУРАМИ

Якщо прорізані лінії контурної різьби дещо заокруглити, ми матимемо заокруглену різьбу. На мал. 92 з лівої сторони показана квітка, вирізана контурною різьбою, а з правої сторони квітка, вирізана заокругленою різьбою.

Як правило, зі сторони форм орнаменту лінії ріжуться і заокруглюються крутіше, а із сторони тла — пологіше.

Заокруглена різьба дає невелику гру світотіней. Як і контурна різьба, вона добра лише під поліруванням. Дякуючи поліруванню, світові плями на дрібних блискучих формах орнаменту заокругленої різьби набирають гарної гри. Заокруглена різьба виконується звичайно на дрібних речах: різних точечних пуделочках, скриньках, поличках, шафках, ковшиках, рамках і т.п.

На прикладі квітки розберем зрізання лицевих сторін на готових лініях контурної різьби, тобто способи заокруглення.

Цю квітку слід виконувати двічі: спочатку на липовій, а потім на березовій деревині. Працювати слід двома руками, а брусков повернати на 180° якомога рідше.

Мал. 79. Листочки.

Закруглювання різцем. Способ заокруглювання опуклої лінії носиком різця до себе показаний на мал. 92-а. Слід намагатися, щоб носик різця пливко огинав кривину лінії і безперервно знімав фаску, поки лінія не скінчиться зовсім або різання перейде від способу «за верствою» на спосіб «проти верстви». Тоді носиком різця знімають фаску від себе способом, показаним на мал. 92-б.

Цими способами, на простих лініях і на кривих пологих, фаски знімаються з опуклої і вгнутої сторони.

Працювати можна і з бічним нахилом різця праворуч.

Носиком різця можна заокруглювати й крутіші криві лінії. І що крутіше заovalюється лінія, то п'яту різця слід підіймати вище, а різати лезом ближче до носика.

На простих лініях і пологих кривих можна знімати фаски до себе і від себе п'ятою різця. Різець береться такий самий. Різьба п'ятою виходить чистіша.

Заокруглювання простим долотцем. Прості й відлогі криві лінії можна зручно заокруглювати простим долотцем, спеціально в монументальній різьбі та на твердих породах. На мал. 91 показаний спосіб заокруглювання лінії простим долотцем з лівої руки. Лезом долотця треба різати не перпендикулярно, а трохи навколо в напрямі лінії. Так само заокруглюють лінії простим долотцем з правої руки.

ОБРОБКА РІЗЬБИ

Обробка — дуже важливий процес у виготовленні виробу, вона має дві мети: поперше, виріб покривається більше чи менше міцною плівкою, що захищає виріб від атмосферних впливів, і, подруге, він набирає викінченого вигляду, дістає нове забарвлення; виявляється також текстура деревини, виріб дістає певний блиск. Доброю обробкою можна поліпшити виріб, а невдалою — зіпсувати його.

Обробка може бути двох основних типів: прозора і непрозора. Обробка меблів і дрібних виробів мусить у найліпший спосіб виявити текстуру деревини, що з неї ті вироби зроблені, і тому, зрозуміло, обробка має бути прозорою. Непрозорі роди обробки: малювання олійними фарбами, золочення, срібллення, бронзування, металізація — всі вони закривають колір і текстуру деревини. Вони

Мал. 90. Різьба кубиків п'ятою

Мал. 92. Різьба при підтримці пальцем

Мал. 92б. Праця різцем

вживаються там, де потрібно виявити лише форми різного орнаменту, а зовнішній вигляд матеріалу не має значення. Непрозорих родів обробки, крім малювання олійними фарбами хатньої різьби, ми торкатися не будемо.

Основні етапи обробки різних виробів такі:

- 1) Підготовка до обробки.
- 2) Забарвлення, чи як висловлюються, заморювання.
- 3) Покриття (обробка).

Підготовка до обробки полягає в наступному:

Зачистка шліфтиком. Якщо поверхня, що її обробляють, буде вкрита різьбою не вся, тобто залишаться великі рівні місця, незачеїлени різьбою, то її треба зачистити шліфтиком з правильно виточеним лезом. Від зачистки шліфтиком з неправильно виточеним лезом поверхня матиме злегка хвилястий вигляд. Ці хвилі можуть бути зовсім непомітними перед обробкою, спеціально по шліфовці поверхні шкіркою, але по обробці, особливо по поліровці, хвилі ясно виступлять.

Зачистка циклею. Цикля мусить бути правильної форми, тобто, мати просту робочу облямівку. Нею зачищають усі, що залишилися по шліфтику, задирки і гребінці хвиль. Не можна замість циклі вживати скло, воно робить жолобки, ясно помітні по обробці. Ці операції виконуються столярем ще перед різьбою.

Шліфування шкіркою. Рівні місця і пласку різьбу — контурну і геометричну з перевагою пласких форм шліфують з допомогою бруска, розміром 3 x 8 x 15 см. На бруску злегка

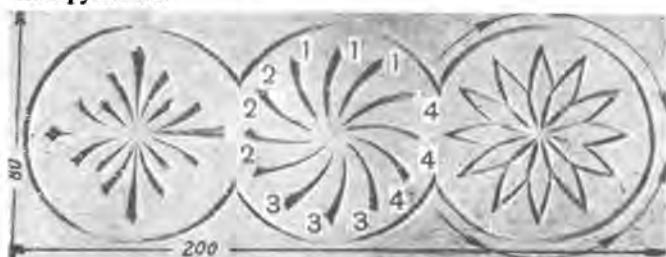
заокруглюють усі кути, а нижня площаща його оклеюється сукном, корком, або якимсь іншим м'яким матеріалом. Шматком шкірки № 200 або й дрібнішої обгортають бруск і шліфують поверхню обов'язково вздовж волокон. Якщо на поверхні залишилися сліди гребінців від шліфтика, можна шліфувати не вздовж волокон, а злегка навскоси, проте викинчувати шліфування треба обов'язково вздовж волокон.

Не можна шліфувати поперек волокон, бо на деревині залишається тонкі часті лінії, які по обробці ясно виступлять.

Геометричну різьбу з перевагою гострих ребер шліфують також за допомогою бруска, але дуже небагато.

Заокруглена різьба, заокруглена з тлом подушок і пласко-рельєфна різьба шліфуються з допомогою пальців, а не бруска. Таке шліфування злегка заокруглює форми орнаменту, що є потрібним у цих родах різьби.

Слід зазначити, що дрібна різьба, а також м'які породи деревини вимагають дрібніших видозмін шкірки і в цілому дрібна шкірка дає ліпші наслідки, ніж грубозерниста, проте дещо подовжує процес шліфування.

Чищення. З допомогою одяжної щітки з поглибленої різьби забираються порохи, що залишаються там під час шліфування.

Замочування водою. Робиться це з допомогою чистої ганчірки, змоченої водою. Змочувати поверхню, вірніше протирати її треба рухом ганчірки вздовж волокон. Слід уникати заливання різьби водою, що може статися, якщо ганчірка засильно намочена водою або її надто надушують.

Під час шліфування частина волокон деревини не знімається з допомогою шкірки, а дотискується до матеріалу. По змочуванні ці волоконця підіймаються, утворюючи так званий ворс, позбутися якого можна ще продовжуванням шліфування.

Друге шліфування. Робиться дрібною стертою шкіркою по висиханній поверхні, цим знімається ворс, проте невеличка частина його все ж лишається.

Якщо хотять одержати спеціально тонку обробку, змочування поверхні повторюють другий і третій раз, щоразу шліфуючи її по висиханні дрібною стертою шкіркою.

Очищення від порохів. Ця операція повторюється по другому шліфуванні.

Так підготовлюються до обробки всі вироби, незалежно від того, чи виріб будуть виморювати і як його оброблятимуть.

Виморення полягає в тому, що деревині з допомогою морилки, тобто спеціальної органічної фарби, надають кольору, подібного до кольору деревини горіха. Іноді морилці «під горіх» надають з допомогою анілінової фарби злегка сіруватого або ж червонуватого відтінку.

Морилку розводять у гарячій воді у чистім шклянім або ж емальованім посуді. Насипають морилку у воду частинами і розмішують поки вповні розчиниться. Якщо бажано дістати сильніший тон, додають до розчину ще морилки. Бажаний тон визначають нанесенням розчину морилки на випробувальну поверхню, розглядаючи тон, поки морилка ще не висохла.

Під час виморювання не слід багато наливати морилки на різьбу: від цього деревина дуже розбухає, і виріб може попсуватися. Але її розтирати морилку насухо не можна. Від цього заморена поверхня буде плямистою. На поверхні слід завжди мати невеличкий залишок морилки, що дозволяє вести виморювання швидко й якісно.

Щойно буде заморена вся поверхня, її протирають сухою або ж віддушену від морилки ганчіркою, яка розрівнює морилку і забирає її залишок.

В широкій практиці існують такі способи обробки різних виробів:

- 1) Матова обробка або обробка під віск.
- 2) Лакування шеллачним лаком.
- 3) Полірування.
- 4) Лакування олійним лаком.
- 5) Малювання олійними фарбами.

Обробка під віск полягає в слідуючому:

Одну частину бджолиного, або що гірше, штучного воску розтоплюють у чистій шклянці або емальованій посудині. Розтоплений віск розводять двома частинами терпентини (далеко від вогню). Щоб збільшити стійкість покриття, можна додати дуже небагато розтопленої каніфолі.

Під час простирання цієї суміші виходить паста, подібна до густої сметани.

З допомогою одягової щітки цією пастою натирають різьбу (і рівні поверхні), слідкуючи, щоб різьба була натерта скрізь, але в її заглибленнях щоб не збиралася паста.

Лакування шеллачним лаком містить у собі наступні процеси:

Грунтування. Його роблять так само, як обробку під віск або ж з допомогою щетинного пензля вкривають шеллачним лаком.

Перше лакування. З допомогою ватяного тампону, загорненого в марлю або рідку тканину, поверхню вкривають шеллачним лаком. Слід покривати, не розтираючи лак по різьбі, а доріжками, тобто проводячи тампон уздовж верств, кладучи доріжки поруч одна до другої.

Не можна, щоб тампон набирав лаку занадто багато. Коли ребра різьби видушуватимуть зайвий лак з тампону, різьба набере недбалий «закалічений вигляд». В зasadі, ліпше зробити ще одне покриття, але щоразу наносити якомога тонший шар.

Шліфування. Робиться дрібною, вже стертою шкіркою.

Чищення. Робиться щіткою.

Друге лакування виконується так само, як і перше.

По другому лакуванні процес обробки закінчується, але якщо хотять мати тонше лакування, знову шліфують, лакують і так до трьох разів.

Лакування просте у виконанні й надає виробам досить добрий, сильний бліск. Лакування ліпше виходить на різьбі, де переважають пласкі місця.

Процес полірування такий:

Грунтування. Робиться шеллачним лаком з допомогою тамponsa, так само як лакування.

Шліфування. Виконується дрібною, вже стертою

шкіркою.

Чищення. Виконується з допомогою щітки.

Перше полірування. Робиться сумішшю шеллачного лаку з політурою. Під час цієї операції поверхня вкривається не доріжками, а петляючими рухами тампона — вісімками, поступово пересуваючись від одного краю поверхні до другого. Щоб тампон не «схоплював» висихаючий попередньо нанесений шар, на поверхню дають кілька крапель олії — соняшникової, ляної, вазелінової тощо. Багато класти олії не можна, бо потім вона вийде й зіпсует полірування. Полірують до того часу, поки поверхня дістане рівний і скрізь однаково блискучий шар. В разі деревина шпариста, полірують разом з порошком пемзи, злегка натираючи два шматки пемзи один об один над поверхнею, що її треба полірувати.

Тампон мусить так набирати суміш лаку з політурою, щоб уже при несильному надушуванні під час полірування тампон лишав по собі сліди (смуги), не більше.

Невеликі площини поверхні не можна заполірувати одним разом. У таких випадках полірують цілу партію виробів нараз, перебираючи їх один за одним, або ж їх укладають на столі щільно один до одного і полірують всі разом.

Шліфування. Виконується найдрібнішою і стертою шкіркою.

Чищення. Виконується щіткою.

Друге полірування. Робиться як і перше, але вже лише політурою.

Витримування. Виріб витримується приблизно три доби. За цей час виступає зайва олія, поліровка дешо мерхне, а шар її твердшає.

Третє, останнє полірування. Виконується політурою, розведенюю алькоголем. Олії кладуть дуже мало. Ця операція виконується порівняно швидко, і полірування дістає люстровий вигляд.

Процес полірування нескладний і може в якійсь мірі змінюватися, але потребує великого досвіду, добрих і однакових за своїми якостями матеріалів, спеціально лаків і політур.

Полірування надає виробам гарного викінченого вигляду і вповні виявляє текстуру деревини.

Спеціально гарна під поліруванням різьба, що має багато дрібних, але не зачеплених різьбою площин: геометрична з площинними формами орнаменту, заокруглена, заокруглена з тлом з подушечок і площинно-рельєфна.

Лакування олійним лаком полягає в такому процесі:

Різьба з допомогою щітки чи пензля покривається рідко розведеним гарячим клеєм.

По висохненні поверхня шліфується й чиститься.

Різьба з допомогою щітки чи пензля покривається ясним олійним лаком.

По висохненні первого покриття різьба так само покривається вдруге.

Процеси всіх видів обробки допускають деякі зміни. Дуже важливою умовою для доброї якості обробки є чистота і температура в приміщенні. Порохи в приміщенні дуже погіршують якість обробки. Низька температура також погіршує і утруднює роботу.

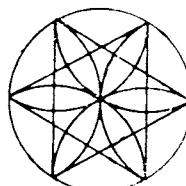
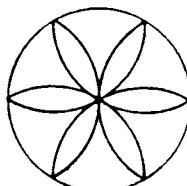
Розмальовування різьби. Розмальовування різьби вживається дуже рідко. Вважається, що деревина виробів мусить зберігати свою текстуру, яка, по змозі, має бути повно виявлена. Тому, в практиці обробки різьби на меблях і дрібних виробах вживається лише тонування. Тонування досягають наступними способами:

а) під час виморювання глибокі місця різьби (найчастіше — підібране тло) виморюються сильніше, а високі — сильніше протираються ганчіркою;

б) під час шліфування по виморюванні високі місця різьби шліфуються сильніше;

в) по першому поліруванні різьба вкривається сажею, розведенюю на воді з малим домішком клея. В глибоких місцях сажа лишається, а з високих місць вона стирається безслідно.

Розмальовування олійними фарбами часто застосовується в хатній різьбі, і там вона цілком при місці. Хатню різьбу бачать здалеку, і текстура її деревини не має значення. Розмальовують усю різьбу одним кольором або ж розмальовують наличники вікон, як також різьбу на стінках, на пілястрах домів тощо.

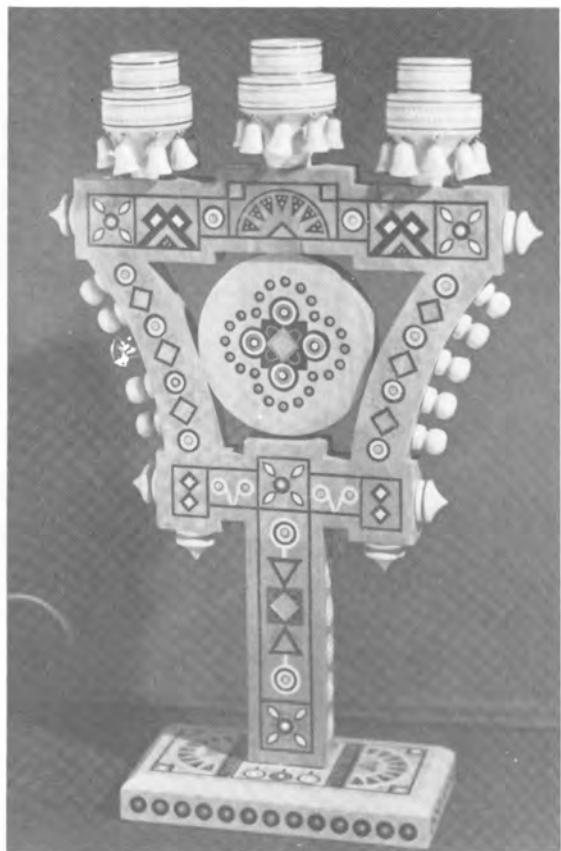

З колекції К.Шонк-Русича

Н.М. Трійця. Суха різьба

Н.М. Ваза, інкрустована

З колекції К.Шонк-Русича

Маска запорожця

Рельєф Козака

Петро Кальнишевський (1690-1803) кошовий, який був висланий до Соловецького монастиря.

Н.М. Інкрустований таріль

Н.М. Таріл. Суха різьба

Н.М. Хрест. Суха різьба

Д.Шкрібляк. Шкатулка, Косів, 1967

Н.М. Коробка. Інкрустація. Глибока різьба

ОРНАМЕНТИКА

ОСНОВИ ЗАГАЛЬНОЇ ОРНАМЕНТИКИ

Декор до кухні XIX століття. Німецька кераміка.
Художник О. Гансен. Каф.

Орнамент — візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або стилізованих рослинних чи тваринних мотивів. Орнамент застосовують для оздоблення побутових та декоративних речей, книжок, архітектурних споруд. Орнамент виконується засобами живопису, скульптури, вишивки, різьби.

Яскраво виявлені місцеві, національні риси має орнамент. Відомий з часів пізнього палеоліту в Україні.

Ритм — закономірне чергування в галузі образотворчого мистецтва, упорядкованих елементів з музичним ритмом. Основа ритму — повторність елементів композиційного характеру через відповідні контрасти в чергуванні фігур, ліній, руху, кольору та кольорових плям.

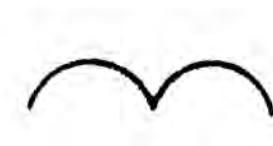
ПРИКЛАДИ КОНТРАСТОВИХ ПАР

Вертикальний і
горизонтальний або
хрестоподібний.

Конусоподібний.
Вгору і вниз.

Заокругленими
шпильками.

Ясно і темно.

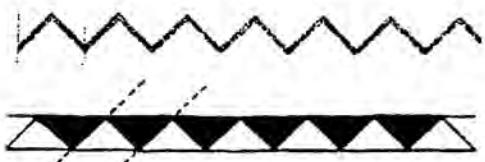
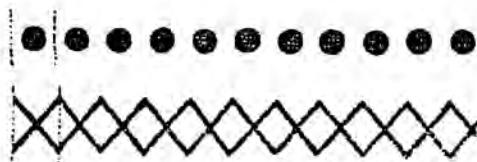

Напрям і
протипрояв.

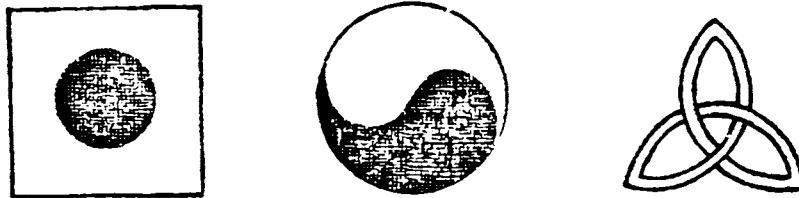

Хвилястий.
Розмах і
протирозмах.

Створення орнаментів з повторенням елементарних контрастів.

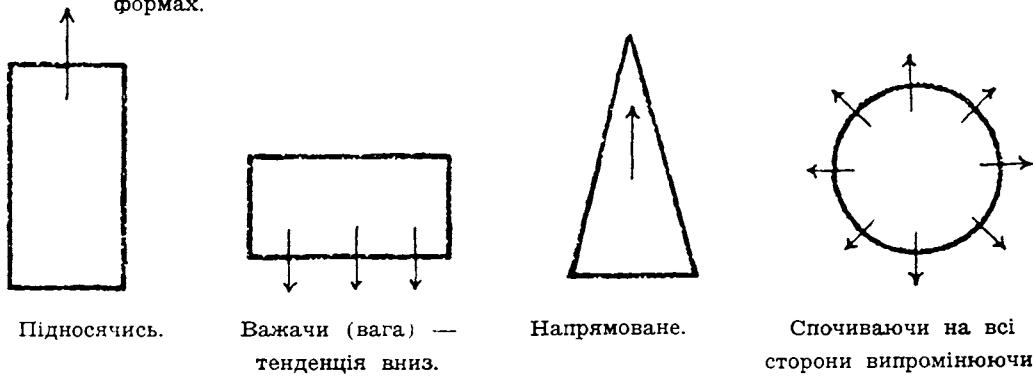

Класичний поодинокий орнамент елементарних контрастів.

Динамічність. В дійсності у світі видимого немає форм, які не промовляли б до нас, як вираз (вияв) живого п'ямування.

Динамічні тенденції руху в архітектонічних основних формах.

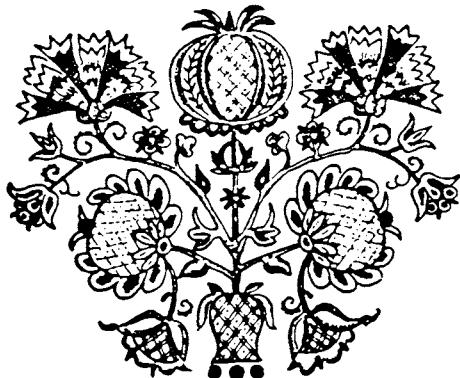
Підносячись.

Важачи (вага) —
тенденція вниз.

Напрямоване.

Спочиваючи на всі
стороні випромінюючи.

Динаміка форми, властивим полем якої є архітектура, означає найсильніший імпульс орнаментальної ідеї. Однак не з ціллю представлений рух, як з наміром досконалого вирівняння протилежних тенденцій до абсолютної рівноваги.

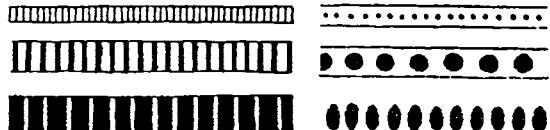

Рослинний орнамент ужиткового мистецтва в стислій симетричній побудові.

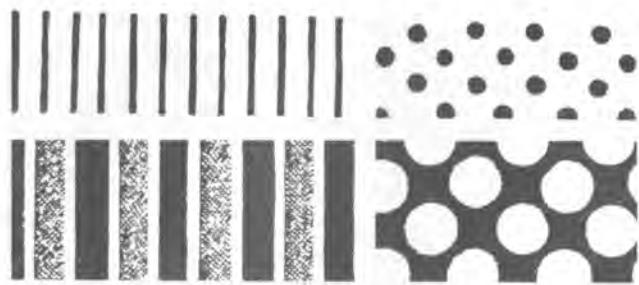
Дві головні групи орнаменту:

1. Переважно ритмічна, однакового такту, без початку і кінця.
2. Сам в собі замкнутий організм орнаменту, в якого внутрішній зв'язок визначений динамікою.

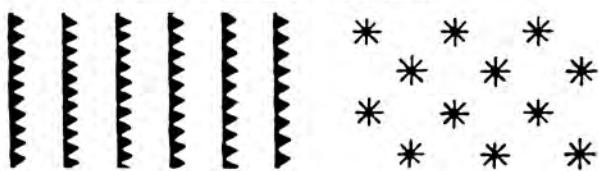
Основні форми у звичайному лінійному построенні.

Чергування площ.

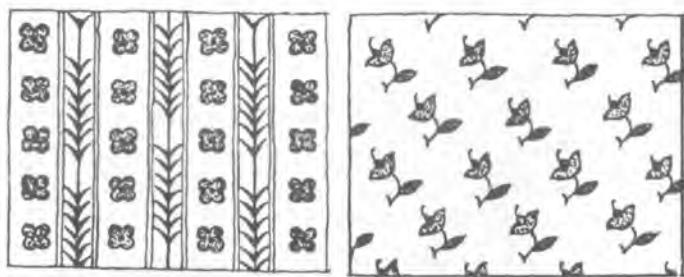
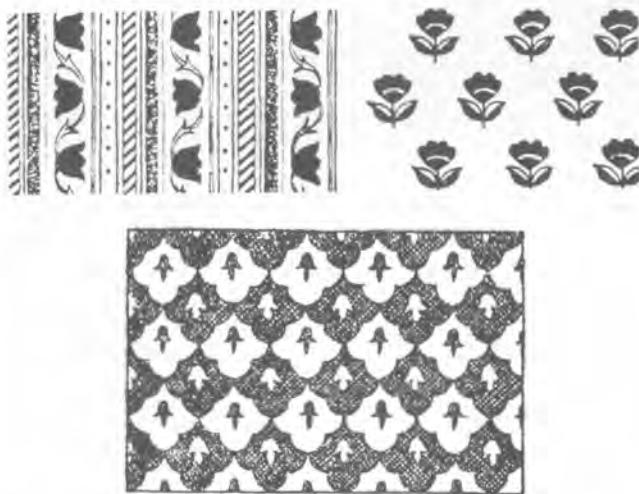
Варіації звичайного чергування.

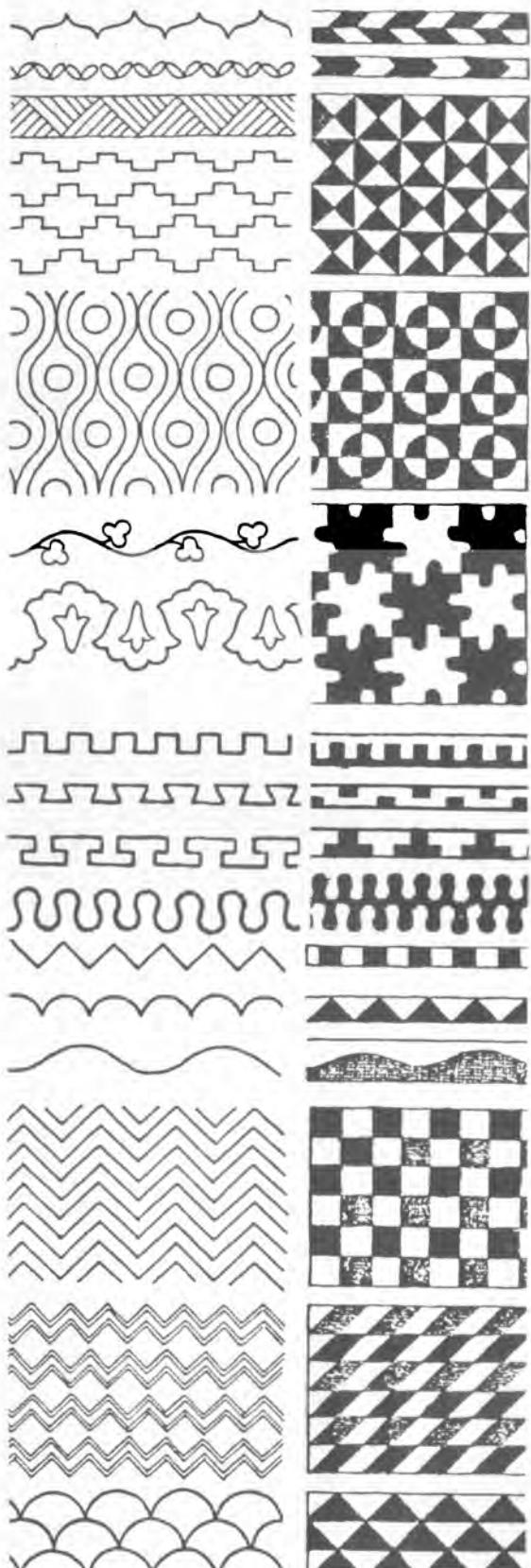
Варіації більше різноманітного чергування.

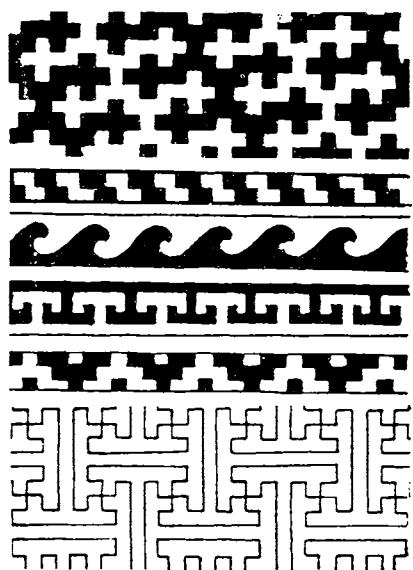
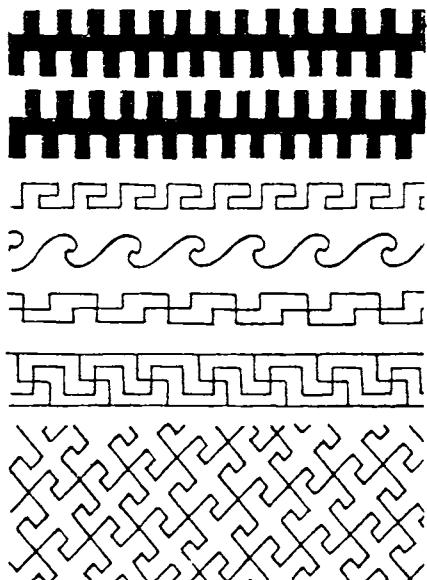
Варіації з рослинними мотивами.

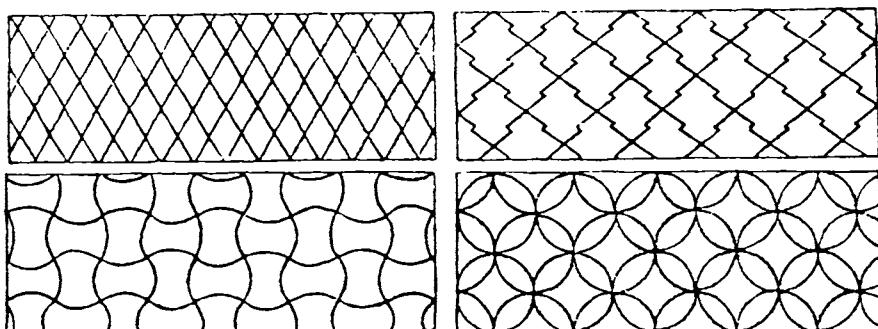
Основні форми чергування зі змінами в різних варіаціях.

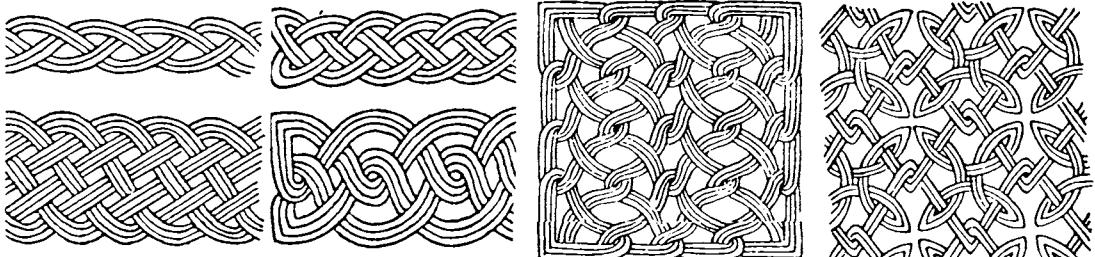
Основні форми перехрещення з варіаціями.

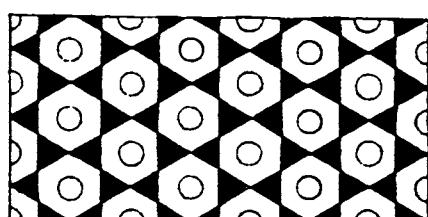
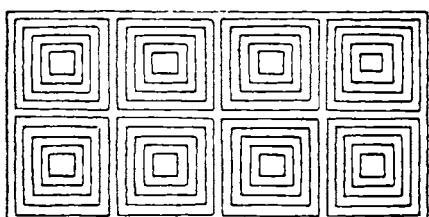
Варіації з перехрещених орнаментів.

Основні форми плетінчастих взорів у розтягнутих формах.

Касетний візерунок.

Українська орнаментика.

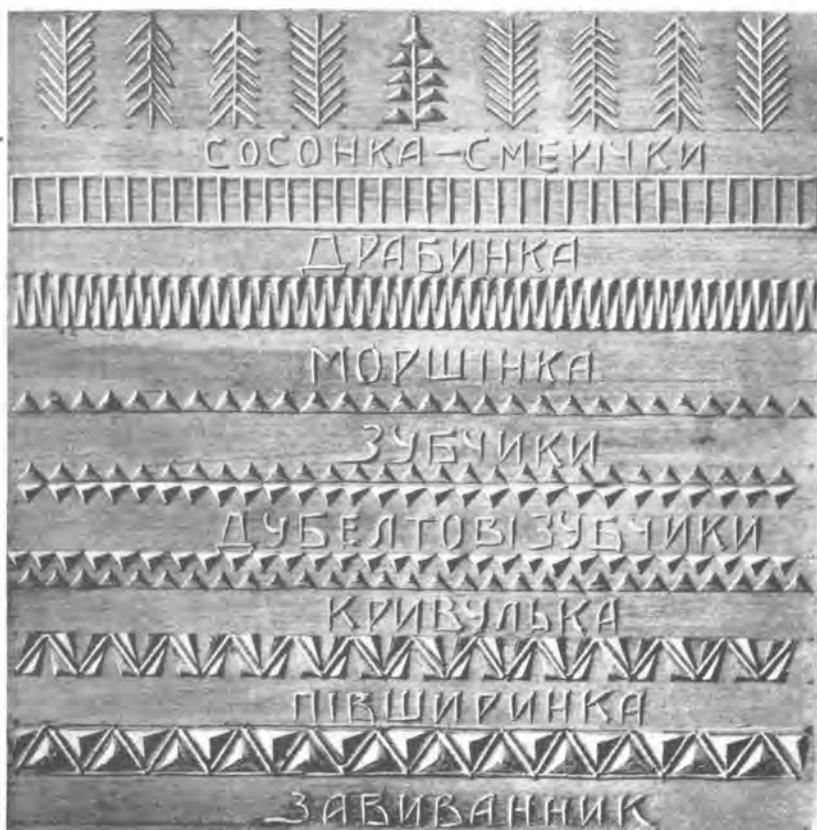
Староруський

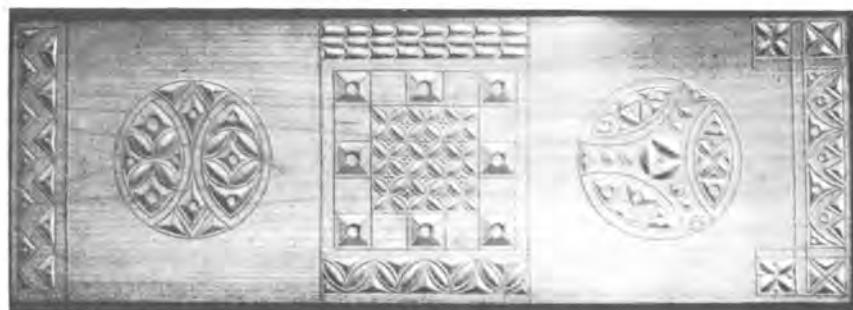
Скитський

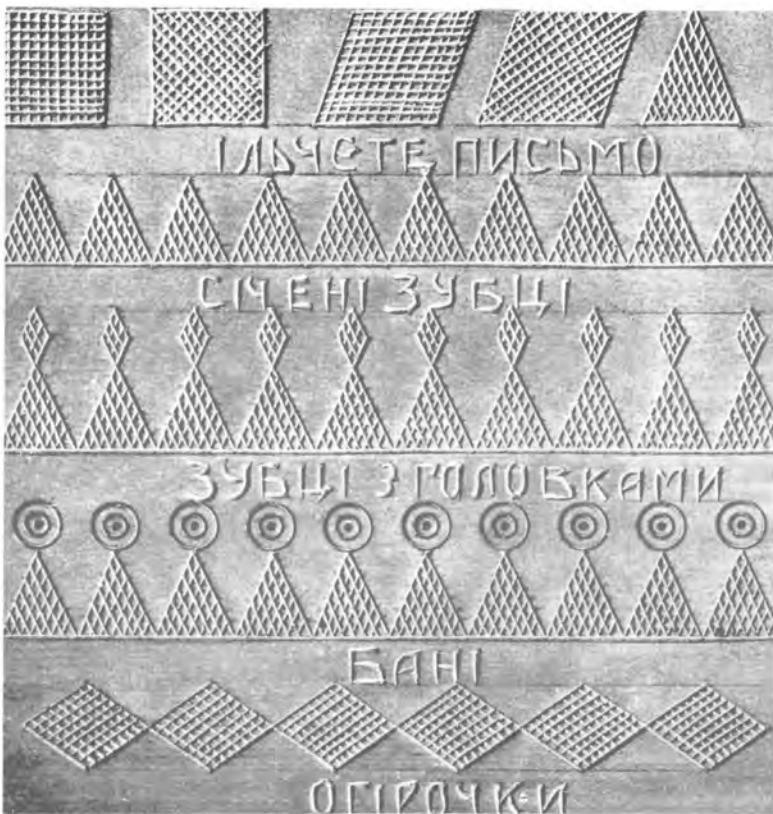
Український

Мотиви орнаментального різьблення по дереву.

В. С. Гарбуз.
Пластинка декоративна.
Дерево; Полтава, 1957.

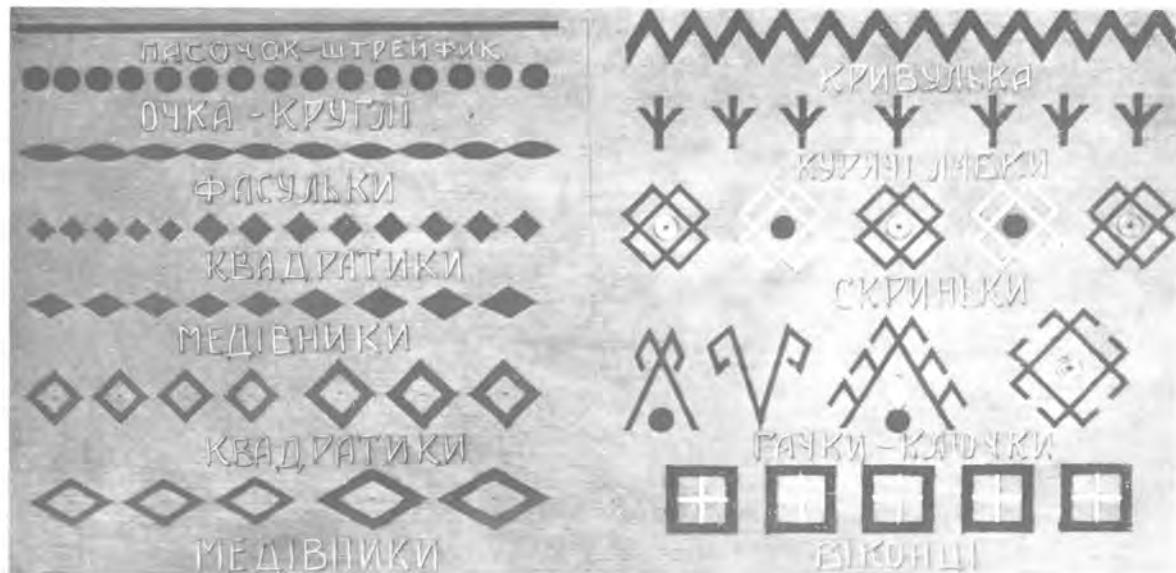

Мотиви орнаментального різьблення по дереву.

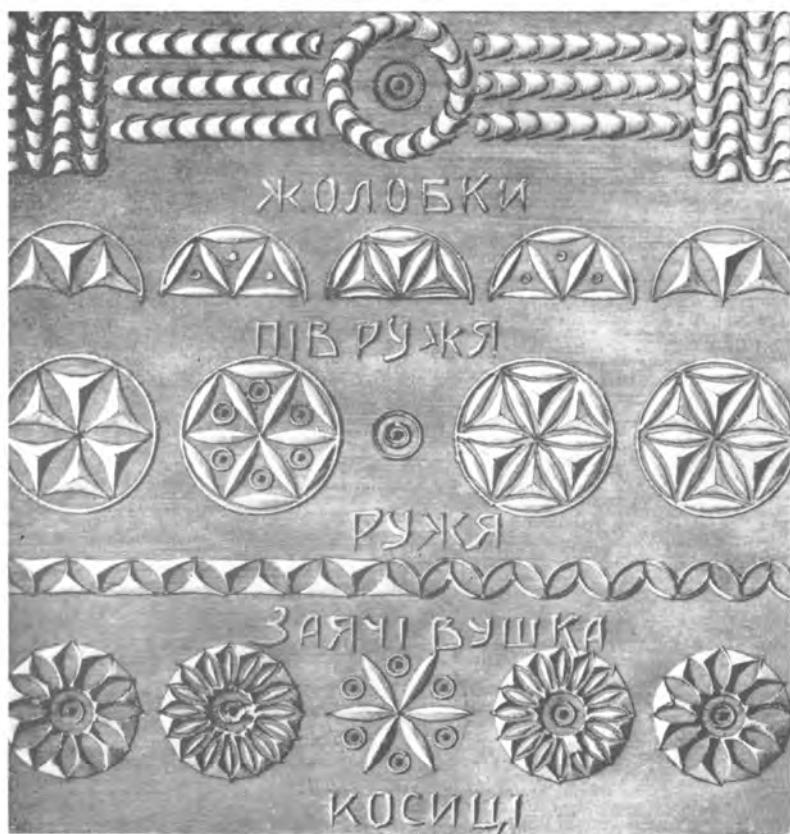

P. Omelchenko. Bandurista. Bandouriste

П.Омельченко. Бандурист

Мотиви орнаментального різьблення по дереву.

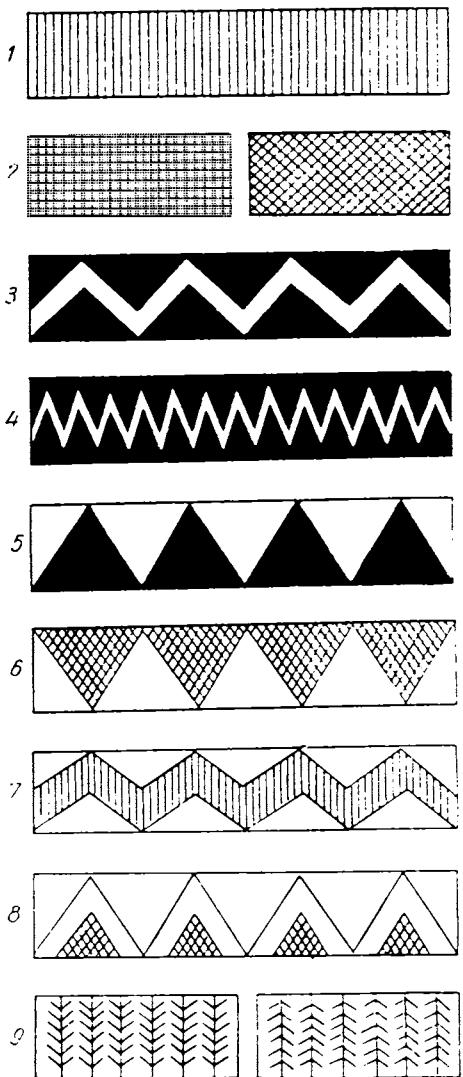
Мотиви орнаментального різьблення по дереву.

Притики до ярем і сывітлики, Київська, Чернігівська і Полтавська губ., Київський Музей.

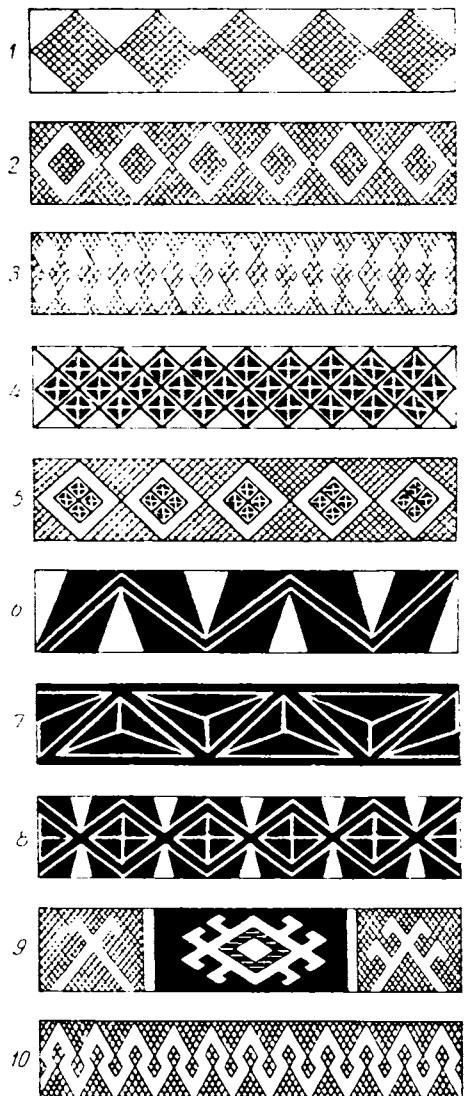

Фрагмент одвірка, Київська обл., 1705 р.

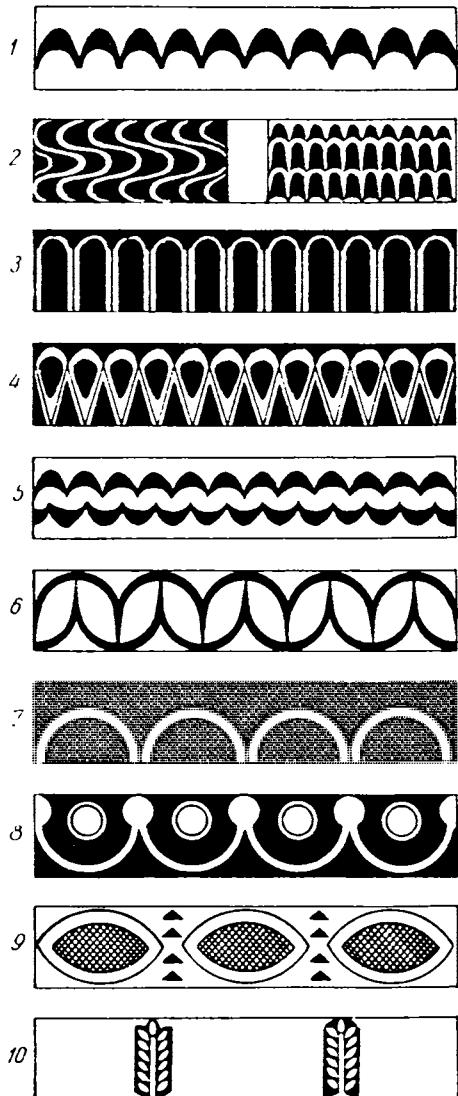
Мотиви гуцульської різьби по дереву.

1 — «драбинки»; 2 — «іглицясте письмо»; 3 — «кривульки»; 4 — «моршінка»; 5 — «буці»; 6 — «січені зубці»; 7 — «дашки»; 8 — «бендуги»; 9 — «смірічки».

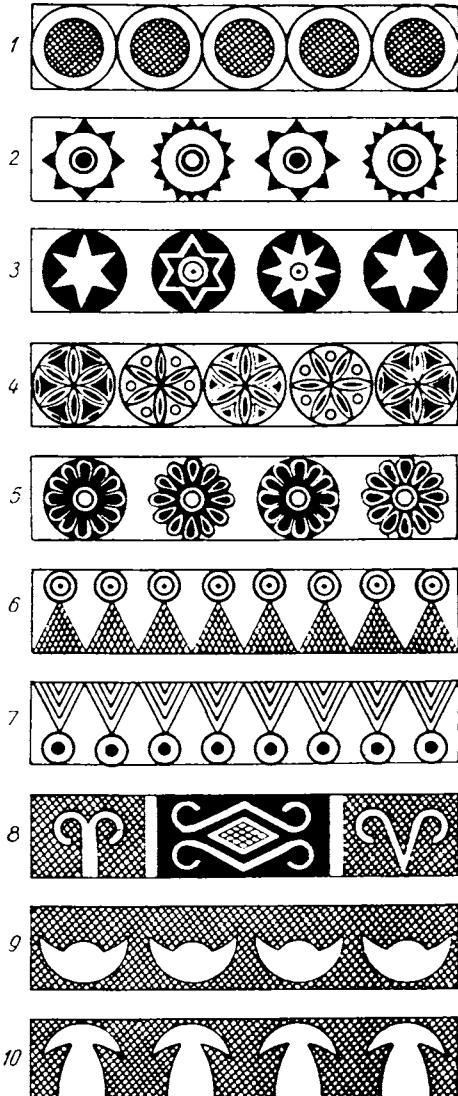
Мотиви гуцульської різьби по дереву.

1 — «огірочки»; 2 — «метівники»; 3 — «бесаги»; 4 — «копаниці»; 5 — «віконці»; 6 — «півшаринки»; 7 — «зазизаники»; 8 — «шириники»; 9 — «гачки»; 10 — «головкate».

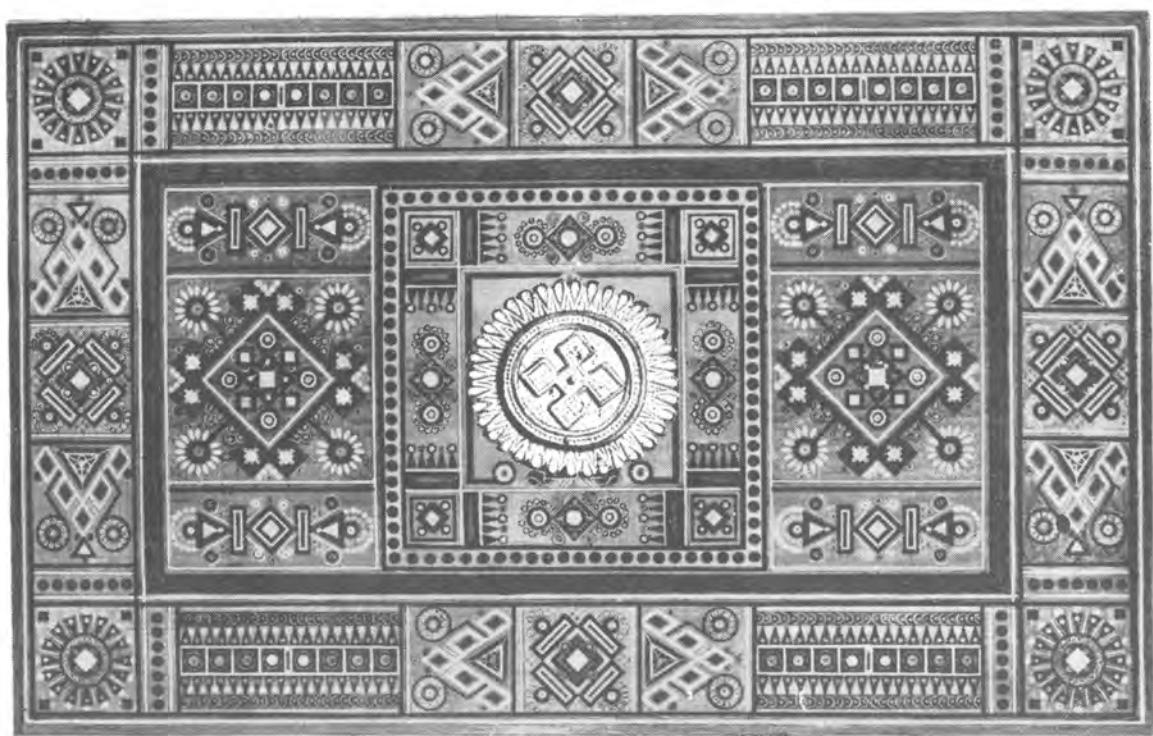
Мотиви гуцульської різьби по дереву.

1 — «копитці»; 2 — «жолобки»; 3 — «парканець»; 4 — «сьози»; 5 — «гадючка»; 6 — «заячі вушка»; 7 — «дужки»; 8 — «тарнички»; 9 — «п'явки»; 10 — «пшеничка».

Мотиви гуцульської різьби по дереву.

1 — «кочела»; 2 — «сонічко»; 3 — «зірки»; 4 — «кружі»; 5 — «сонішки»; 6 — «бані»; 7 — «ментелі»; 8 — «кучері»; 9 — «ріжки»; 10 — «грибки».

Опера альбома. Інкрустація деревом, металом, бісером і перламутром. М. П. Тимків,
1949 р.

Баклага.

Масельниця-раква. Плоска різьба, інкрустація металом. В. Шкрібляк, XIX ст. (Приватна збірка).

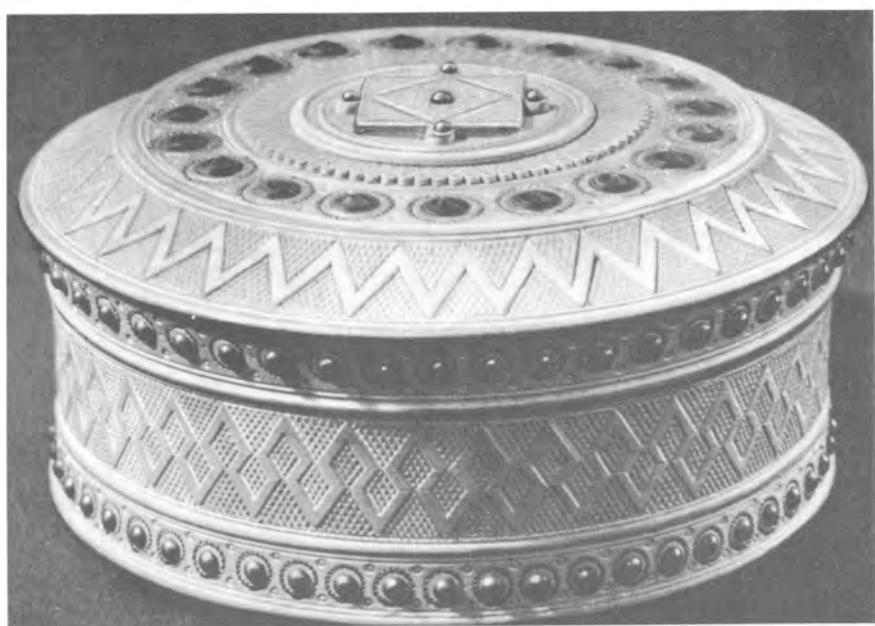
Шкатулка. Плоска різьба, інкрустація металом. В. Шкрібляк, XIX ст.

Бойківська дерев'яна церква св. Миколая з села Кривки. Збудована 1763 року і перенесена до Львова 1930 року. Модель роботи Богдана Певного в Українському Культурному Центрі в Гантері, Н. Й.

Мистець Богдан Павний працює над моделем дерев'яної церкви св. Покрови в Ромнах.

M. Ш. Раква. 1890

176 *Порохівниця, 1880*

СЛОВНИК

НАРОДНИХ
ТЕРМІНІВ

Ангоб — кольорова або біла глина, яка застосовується для художнього розпису гончарних виробів.

Бакунт — сплав цинку, міді, нікелю.

Бербениця — діжечка для бринзи.
Бесаги — перекидна подвійна торба господарського призначення з вовняної узорчастої тканини.

Бобрики — металеві цвяшки з величими головками.

Боклажок — дерев'яний посуд для напою.

Брацар — манжета (choхол) сорочки.

Букурійка — шкіряний пояс з металевими прикрасами.

Верета — рядно; домоткана гладка або узорчаста тканина для домашнього вжитку.

Вуставка — вишивка на верхній частині рукава жіночої (рідше чоловічої) сорочки.

Гальон — срібляста або золотиста стрічка.

Гарчик — дерев'яний посуд для молока і сметани.

Гердан — жіноча нашийна прикраса — коротка узорчаста, винизана з намистинок або бісеру стрічка, що облягає шию і зав'язується ззаду.

Головкате — геометричний орнаментальний мотив.

Гредушка — орнаментована передня частина верхнього одягу.

Гугля — біла накидка без рукавів з відлогу із шерстяної домотканої тканини.

Дармовиси — малі точені дзвіночки — прикраса для виробів із дерева; вовняна прикраса верхнього одягу.

Двійняки — два горщечки, корпуси яких з'єднані вгорі круглою ручкою.

Дзьобенка — вовняна ткана торбина, яку носять через плече.

Довжанка — глечик із видовженим корпусом, поширений на Закарпатті.

Дримба — щипковий народний музичний інструмент, що являє собою зігнутий у формі подовженій підквітки металевий обідок з прікленою до нього сталевою пластинкою.

Дуда, дудка — народний духовий музичний інструмент у вигляді порожнистої трубки з отворами.

Дуди — манжети (choхи) сорочки.

Запаска — жіночий поясний одяг із вовняної домотканої тканини.

Згарда — жіноча нашийна металева прикраса.

Капслі — латунні кружечки, якими оздоблюють одяг, зокрема киптарі.

Капці — шкарпетки, пошиті з сукна.

Капчури — вовняні плетені шкарпетки з узором по краю.

І. Касян.

Киптар. Село Яворів, Косівського району.
Початок ХХ ст.

Жіночі металеві прикраси — чепраги,
згарди, шелести. Косівський район. XIX ст.

Келеф — чоловіча палиця з масивною вигнутою рукояткою.

Киптар — декорована безрукавка з овечої шкіри.

Китиці — великі вовняні гудзики.

Колач — перснєвидний посуд для напою.

Корчага — глечик з вузькою шийкою для зберігання напоїв, поширенний на Закарпатті.

Коцик — фабрична, тонко спрядена вовняна нитка.

Крашениці — червоні сукняні штаны.

Крижаниці — передня і задня дошки від воза.

Крисаня — чорний повстяний капелюх.

Кушка — дерев'яний кухоль у якому косарі тримають гострильний бруск.

Ліжник — пухнаста домотканна ковдра або покривало з овечої вовни.

Манта — чоловічий верхній одяг з рукавами та відлогою із домотканої вовняної тканини.

Нейзільбер — сплав міді з нікелем і цинком.

Опинка — домотканий вовняний жіночий поясний одяг.

Очкатий — орнамент, утворений ромбовидними мотивами.

Перемітка — головний убір заміжніх жінок у вигляді рушника, кінці якого затянуті узором.

Писанце — дерев'яний прутник, у кінець якого встроєна вузенька бляшана трубочка конусоподібної форми; служить для розписування писанок.

Плетінка — орнаментальний мотив у вигляді переплетених ліній.

Попружка — тканий вовняний пояс.

Прошивка — комірець сорочки, киптаря.

Рахва — дерев'яний посуд круглої форми для масла або бринзи.

Рески — орнаментальні мотиви у вигляді сльозин.

Ретязі — ланцюжки.

Ріжок — волячий ріг з гусичим пером на кінці, яким розписують керамічний посуд.

Ритування (гравірування) — розпис глиняного побіленого і підсушеного посуду писаком (цвяхом).

Розвід — вишитий зарис (контур) узору.

Рясування — збирання в складки.

Рябунчик — горщик, назва вживается на Закарпатті.

Сердак — верхній одяг із домотканого сукна.

Силянка — жіноча нашийна прикраса, винизана з намистинок.

Силання — ліття, технічний спосіб виготовлення металевих виробів.

Суха або чиста різьба — різьба без інкрустації.

Сухозолото — металева нитка.

Тобівка, табівка — чоловіча шкіряна торбинка, декорована металевими прикрасами.

Тайстра, тайстріна — ткана вовняна торбина.

Тарниця — сідло.

Ташка — плоска шкіряна торбина з металевим орнаментованим верхом.

Трембіта — народний духовий дульцевий інструмент, поширений на Гуцульщині та Буковині. Має вигляд порожнистої труби довжиною 2—2,5 м.

Трійця — триріжкові свічники.

Уплітки — головний убір дівчини.

Фірмак — дерев'яна різьблена форма для масла і сиру.

Флюра — музичний інструмент у вигляді довгої сопілки.

Фляндування — техніка декорування керамічного посуду.

Цирка — спосіб вишивання — мережка, поєднана з гладдю.

Цьоканий фон — фон, на якому нанесене пунктирний орнамент.

Чепраги — металеві застібки для намиста та одягу.

Черв'ячки — пухнасті гарусні різно-колірні шнурки.

Шелеста — жіноча нашива на металева прикраса.

Черес — чоловічий широкий шкіряний ремінь.

Чильце — весільний головний убір дівчини.

Чічка — квітка; орнаментальний мотив — рожевата.

Чиновате ткання — узорчасте переплетення тканини.

Ширинка — орнаментальний мотив, що складається з квадратиків і трикутників.

Черес — гуцульський шкіряний пояс.

М. І. Грепиняк. Раківка. Дерево, різьба, інкрустація.

Ташка.
Косівський район.
XIX ст.

Тобівка.
Косівський район.
XIX ст.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Лідія Бурачинська. З криниці краси, Краків, Львів, 1942
- Різьба по дереву. Книга зникла під час мосії праці, але потім знайшлася, К.Ш.-Р.
- Олег Чарновський. Українська народна скульптура, «Вища школа», Львів, 1976
- М. В. Бабенчиков. Народное декоративное искусство Украины, Москва, 1954
- А. С. Меликsetян. Мозаика из дерева, Москва, 1969.
- С. П. Свид, В. І. Проців. Художні техніки, Київ, 1977.
- Д. Н. Гоберман. Искусство гуцлов, Москва, 1980.
- И. Павлов, М. Маторин. Техника гравюры на дереве, «Искусство», Москва, 1952
- Сучасне українське народне мистецтво. «Мистецтво», Київ, 1976
- Б. С. Бутник-Сіверський. Українське радянське народне мистецтво. АН УРСР, Інститут мистецтвознавства, «Наукова думка», Київ, 1970
- Державний Музей етнографії та художнього промислу АН УРСР, «Мистецтво», Київ, 1970
- Д. Гоберман. Искусство гуцлов, Москва, 1980
- Древний Киев. АН УРСР, «Наукова Думка», Київ, 1975
- Нариси з історії українського декоративного прикладного мистецтва. Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва, Львів, 1969
- А. К. Чекалов. Народная деревянная скульптура русского севера, «Искусство», Москва, 1974
- В. Січинський. Історія українського мистецтва, Архітектура у 2-ох книжках, НТША, Нью-Йорк, 1956
- М. І. Швед. Львів, «Каменяр», Львів, 1978
- А. Лушпинський. Дерев'яні церкви Галичини ХУІ-ХУІІІ в., НТШ, Львів, 1920
- В. Щербаківський. Українське мистецтво, Дерев'яне будівництво і різьба на дереві, Львів — Київ, 1913
- К. Шонк-Русич. Дереворізьба, Нью-Йорк, 1968
- Б. Пушкарьова, І. Пушкар. Дерев'яні церкви східнього обряду на Словаччині, Пряшев, 1971
- Ф. А. Осендовський. Гуцульщина, Познань, 1932
- Прикладне мистецтво карпаторусів (французькою мовою). Прага, 1926
- Д. Дорошенко. Історія України 1917-1923 р. (у 2-х томах), Нью-Йорк, 1954
- Гр. Лужницький. Українська Церква між Сходом і Заходом, Філадельфія, 1954
- О. Круглова. Русская народная резьба и роспись по дереву, «Искусство», Москва, 1974
- П. П. Толочко. Киев и киевская земля XII-XIII веков, «Наукова Думка», Київ, 1980
- М. Цапенко. Архитектура Левобережной Украины ХУІІ-ХУІІІ веков, Владимир, 1967
- Культура древней Руси, Ленинград, 1967
- І. Корнієнко. Народні таланти, Київ, 1959
- П. Макушенко, З. Петрова. Народная архитектура Закарпатья, АН УРСР, Київ, 1956
- Веселкові барви, «Мистецтво», Київ, 1971
- Н. И. Костомаровъ, Русская история (ілюстрована видання в 3-х томах), Санкт-Петербургъ, 1912
- В. А. Ильинская. Скифы днепровского лесостепного побережья, АН УРСР, Київ, 1968
- Історія українського мистецтва (в 6 томах), АН УРСР, «Жовтень», Київ, 1970
- Різьблення та художній метал, Державне видавництво образотворчого мистецтва та музичної літератури, Київ, 1962
- С. А. Таранушенко, Монументальна дерев'яна архітектура лівобережної України, «Будівельник», Київ, 1976
- Русское народное искусство (Кустарная выставка), Петроградъ, 1914
- Л. С. Міляєва, Росписи Потєльчича, «Искусство», Москва, 1971
- А. Ополовников, Г. Острівський, Русь дерев'яна, Москва, 1981
- Державний Музей українського народного декоративного мистецтва, Київ, 1968
- Якутович-дереворізьбар, «Жовтень», Київ, 1968
- В. М. Фоменко. Г. Левицький і українська гравюра, «Наукова Думка», Київ, 1976
- Я. Гніздовський (монографія), Йейл Юніверситет, 1977

- Нариси стародавньої історії УРСР.* Київ, 1957
- Г.Ф.Корзухина. *Русские клады*, АН СССР, Москва, 1954
- М.В.Алпатов. *Древнерусская иконопись*. «Искусство», Москва, 1974
- Художні металеві вироби Західних областей.* АН УРСР, Київ, 1959
- Граф. П.С.Уварова. *Сборник мелкихъ трудовъ*, Москва, 1910
- Археологія УРСР.* У трьох томах, АН УРСР, «Наукова Думка», Київ, 1975
- К.Шонк-Русич. *Історія українського мистецтва в ілюстраціях*, Нью-Йорк, 1978
- П.М.Жолтовський. *Український живопис ХУІІ-ХУІІІ ст..* «Наукова Думка», Київ, 1978
- Т.И.Макарова, *Перегородчатые эмали Древней Руси*, АН СССР, «Наука», Москва, 1975
- К.Шонк-Русич, *Україна в листівках*, Нью-Йорк, 1981
- Радянська енциклопедія історії України(4 томи),* АН УРСР, Київ, 1970
- Нариси з історії українського мистецтва,* «Мистецтво», Київ, 1960
- Г.Н.Логвин, *По Україні.* «Мистецтво», Київ, 1968

Колекціонери з різних ділянок ужиткового мистецтва.

О.Лушпінський, Львів, колекціонер церковної архітектури.

В.Кричевський, Київ, колекціонер ужиткового мистецтва.

О.Гансен, Київ, колекціонер ужиткового мистецтва.

В.Щербаківський, Полтава, колекціонер церковної архітектури.

Київський міський музей народного ужиткового мистецтва.

Полтавський Земський музей Мощенка.

Різьблена санка саней. Київський Музей.

Зміст

Вступ	5
Резюме	7
Дерев'яна архітектура	13
Скульптура	23
Інкрустація	29
Гравюра	33
Випалювання	39
Дерев'яна мозаїка (інтарсія)	41
Різьба раннього барокко	43
Лаковий розпис на дереві	45
М. Черешньовський	118
М. Коргун	121
I. Ольшевський	122
Різьба по дереву (тех. процес)	135
Матеріал	136
Малюнки і накреслення	138
Геометрична різьба	140
Контурна різьба	153
Пласкорельєфна різьба	155
Орнаментика	163
Словник народніх термінів	170
Бібліографія	173

Книжка це твій друг і вчитель.

К. Ш. - Р.

Любителі та прихильники української книги.

Секретаріят центрального ювілейного комітету
УКЦ, Вінніпег

АРКА — Захід, Торонто

АРКА — Схід, Торонто

Карман, Марія

Філ, Михайло

Данець, Віра

Кобиличка, Анна

Самопоміч, Нью Йорк

Коргун, Михайло

Голодик, Микола

Щербаневич, Іван

Бойко, Роза

Війтік, Мирон

Жураківська, Уляна

Українська книгарня, Едмонтон

Українська книгарня, Дітройт

Колодчин, Лідія

Руденко, Василь

Пещак, Лєна

Ванчицька, Ірена

„Пісня України” — радіопрограма, Торонто

Наумчук, Прокіп

Лисяк, Марія, Богдан

Кулинич, Ярослав

Чайківська, Дарія

Лисяк, Юрій

„Вільне Слово” — редакція, Торонто

Соколишин, Олександер

Додяк, Михайло

Іляшевський, Іван

Замбрицька, Емілія

Яблонський, Михайло, Леся

Завдячуючи п-ві: Петрові Харукові, Лесі, Михайлові Яблонським, Михайлові Черешньовському, Марії Лисяк за випозичення книжок для завершення цієї книги: „Дерев'яна різьба в Україні”.

Автор

Мистецьке оформлення-монтаж: К.Шонк-Русич
Титульна сторінка: М.Голодик
Фотосвітлини: О.Старостяк